

Nr 109.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående organisationen av den lokala försöksverksamheten på jordbrukets område, m. m.; given Stockholms slott den 29 februari 1952.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Sam. B. Norup.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Organisationen av den lokala försöksverksamheten på jordbrukets område anses böra bibehållas i huvudsak oförändrad.

Detaljriktningen av den lokala försöksverksamheten anses likaså likasom hittills i princip böra överlätas åt de olika hushållningssällskapen. För att öka verksamhetens effektivitet föreslås dock att vissa kompletterande föreskrifter skola kunna meddelas i samband med fastställandet av försöksplaner, bland annat angående fördelningen av tillgängliga bidragsmedel mellan hushållningssällskapen.

I propositionen föreslås vidare att hushållningssällskapen skola kunna få statligt stöd till att anskaffa och driva försöks- och demonstrationsgårdar i egen regi. Stödet för anskaffande av dylika gårdar anses böra få formen av lånegaranti. Sådan garanti avses skola kunna lämnas även för driftslån.

Den nuvarande studiegårdsverksamheten föreslås skola upphöra. De medel, som därigenom inbesparas, anses i stället böra användas för demonstrationsgårdsverksamheten.

Slutligen äskas i propositionen anslag till försöksverksamheten å sammanlagt 385 000 kronor för nästa budgetår.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 29 februari 1952.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden DANIELSON, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL.

Efter gemensam beredning med t. f. chefen för finansdepartementet anmäler chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Norup, *fråga rörande organisationen av den lokala försöksverksamheten på jordbrukets område, m. m.* samt anför därvid följande.

Inledning.

I årets statsverksproposition (IX ht p. 27) har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1952/53 beräkna till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till lokal försöksverksamhet och Bidrag till fast försöksverksamhet reservationsanslag av 225 000 respektive 43 000 kronor.

Jag torde nu få återkomma till dessa anslagsfrågor och därmed sammanhängande spörsmål.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 15 september 1950 tillkallade dåvarande chefen för jordbruksdepartementet såsom sakkunniga för att verkställa utredning och avgiva förslag angående organisationen av den lokala försöksverksamheten landshövdingen C. E. A. Mannerfelt, tillika ordförande, överinspektören för lantbrukets försöksväsen, professorn Y. H. Gustafsson, ledamoten av riksdagens första kammare, hemmansägaren J. N. Jonsson, sekreteraren i Hallands läns hushållningssällskap N. Ch. Månsson samt ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren S. F. Hansson. Sedan landshövdingen Mannerfelt avlidit, tillkallades i hans ställe landshövdingen B. A. Fallenius.

De sakkunniga, vilka antagit benämningen 1950 års lantbruksförsökskommitté, ha den 30 oktober 1951 avgivit betänkande med förslag rörande organisationen av den lokala försöksverksamheten på jordbrukets område m. m. (stencilerat). Vid betänkandet har fogats särskilt yttrande av professorn Gustafsson. Det må vidare nämnas, att kommittén vid fullgörandet av sitt uppdrag haft att taga under övervägande, bland annat, riks-

dagens skrivelse nr 325 vid 1950 års riksdag jämte jordbruksutskottets utlåtande nr 35 i anledning av de likalydande motionerna I: 67 och II: 72 om beredande av möjlighet för hushållningssällskapen att genom lantbruksnämndernas förmedling erhålla lån för inköp av gårdar att drivas som ekonomiska demonstrationsjordbruk.

Över betänkandet ha, efter remiss, utlåtanden avgivits av statskontoret, lantbruksstyrelsen, styrelserna för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut samt statens växtskyddsanstalt, lantbruksakademien, jordbrukets forskningsråd, jordbrukets upplysningsnämnd, samtliga hushållningssällskap utom Gotlands läns, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk, centralstyrelserna för Malmöhus och Kristianstads läns försöksringar, Gödsel- och kalkindustriernas samarbetsdelegation samt Sveriges agronom- och lantbruksläraryrkesförbund. Vidare har förre föreståndaren för Svenska vall- och mosskulturföreningen, agronomie doktor G. Rappe inkommit med en den 5 februari 1952 dagtecknad skrift i ärendet.

Vid det utlåtande, som avgivits av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, ha fogats dels ett gemensamt yttrande av lärarkollegiet och försökskollegiet, dels ock yttranden av lantbruksförsöksrådets arbetsutskott samt försöksgårdsföreståndarna. Sveriges agronom- och lantbruksläraryrkesförbund har tillika överlämnat yttranden av Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän, Föreningen Sveriges jordbrukskonsulenter, Svenska lantmannaskolornas lärareförening, Svenska lanthushållsläraryrkesnornas förening samt Sveriges hemkonsulenters förening.

Jag torde vidare här få anmäla, att styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök i skrivelse den 31 augusti 1951 hemställt om anvisande av medel för budgetåret 1952/53 till bidrag till lokal och fast försöksverksamhet.

Jag torde härefter få övergå till en redogörelse för kommitténs förslag och de däröver avgivna remissutlåtandena. I anslutning till de särskilda avsnitten av förslaget skola vidare — på grundval av kommitténs uppgifter i ämnet — lämnas erforderliga översikter rörande nu gällande bestämmelser och övriga förhållanden på berörda områden. Beträffande betänkandets tre första kapitel, vilka innefatta en redogörelse för utredningsuppdraget, en historik samt en sammanfattning av gällande bestämmelser rörande organisationen av och arbetsuppgifterna m. m. för vissa forsknings- och försöksinstitutioner, torde dock här få hänvisas till s. 4—30 i betänkandet.

1950 års lantbruksförsökskommittés förslag och yttrandena däröver.

A. Huvuddragen av förslaget.

Kommitténs förslag. Kommittén uttalar, att organisationen och samordningen av den lokala försöksverksamheten bör kunna göras mera effektiv och intensiv. Härvid betonas särskilt angelägenheten av en direkt och för verksamheten stimulerande kontakt mellan hushållningssällskapen samt de praktiska jordbrukarna och deras aktuella problem, å ena sidan, och den statliga försöksverksamheten, å andra sidan. Enligt kommittén är det jämväl nödvändigt att utvidga den nuvarande verksamheten, framför allt såvitt gäller försök av mera allmängiltig karaktär samt vissa tidigare efter-satta försöksgrenar. Då kommittén funnit att de medel, vilka nu stå till förfogande, icke ens förslå till att upprätthålla verksamheten i dess nuvarande omfattning, anser sig kommittén vidare böra föreslå en höjning av det statliga stödet till verksamheten.

Vad först angår hushållningssällskapens lokala försöksverksamhet anser kommittén, att någon väsentlig skillnad i syftet med de nuvarande båda försökstyperna, nämligen de egentliga lokala försöken och de s. k. skrivelseförsöken (se närmare härom i det följande), icke längre föreligger. De kunna och böra därför i fortsättningen behandlas och ersättas efter samma grunder. För att den erforderliga samordningen skall ernås bör ett allomfattande program för försöksverksamheten upprättas. Detta program bör klargöra dels vilka uppgifter som skola angripas, dels hur detta skall ske och vem som skall göra det.

I anslutning härtill föreslår kommittén, att landet skall indelas i sju försöksdistrikt, vart och ett omfattande närgränsande och ur jordbruksgeografiska, jordbruksekonomiska och driftsmässiga synpunkter i möjligaste mån jämställda hushållningssällskapsområden. Inom varje distrikt skall inrättas en nämnd med uppgift att upprätta förslag till försöksprogram omfattande samtliga de försök, som under en viss period skola med statsbidrag utläggas inom distriktet, samt att även i övrigt handha planläggningen av försöksverksamheten, fördelningen av arbetsuppgifterna, publiceringen av försöksresultaten m. m. Inom nämnden böra samtliga de av försöksprogrammet berörda försöksorganen vara företrädna. Nämnden bör därför bestå av representanter för såväl distriktets hushållningssällskap och försöksringar som statens jordbruksförsök och de statliga försöksgårdarna. Vidare bör överinspektören för försöksväsendet äga deltaga i och framföra sin mening vid nämndens sammankomster. Jämväl övriga institutioner och företag, som bedriva försöksverksamhet på jordbrukets och angränsande områden, förutsättas skola få erforderligt inflytande på försöksprogrammets utformning och innehåll.

Kommittén framhåller härefter, att försöksprogrammen torde komma att

få en sådan omfattning, att de tillsammans icke alltid kunna rymmas inom ramen för anvisade medel. En sammanjämkning blir därför erforderlig och torde vara nödvändig även för att nå den önskvärda samordningen. Denna sammanjämkning bör anförtros åt ett särskilt centralt organ bestående av överinspektören samt representanter för distriktsnämnderna och statens jordbruksförsök samt av statsagronomen i statistik och försöksteknik. Organet bör vara oförhindrat att med sig adjungera representanter för andra institutioner, som bedriva försöks- eller forskningsverksamhet på jordbrukets eller angränsande områden. Beredningsorganet skall efter sammanjämkning framlägga förslag till försöksprogram för hela landet. Detta förslag föredrages därefter av överinspektören inför styrelsen för lantbruks-högskolan och statens lantbruksförsök, som sedan har att slutgiltigt godkänna och fastställa programmet.

En följd av den nya anordningen blir, att de nuvarande standardplanerna för gödslings- och växtodlingsförsök icke längre behöva upprättas. Då enligt kommittén någon anledning icke föreligger att inkoppla försöksledarmötet på arbetet med de föreslagna nya försöksprogrammen innebär detta, att ett av detta mötes viktigaste åligganden upphör. Mötet anses emellertid dock böra bibehållas, ehuru med något ändrade arbetsuppgifter. Där emot finner kommittén det nuvarande försöksrådet vara överflödigt såsom samarbetsorgan. Kommittén föreslår därför att nämnda råds verksamhet skall nedläggas. Vid sådant förhållande anser kommittén, att det ifrågasatta nya centrala organet bör benämnas jordbruksförsöksrådet.

Enligt kommittén täcka de nuvarande statliga bidragen till lokal försöksverksamhet icke tillnärmelsevis de verkliga kostnaderna. Kommittén finner det därför nödvändigt att full ersättning skall lämnas försöksvärdarna för intrång, kostnader och handräckning för försökens genomförande. Ersättningen bör grundas på en kalkylmässig beräkning avseende varje särskild försökstyp inom de olika försöksområdena. Till försökskostnader böra endast hänföras sådana direkta utgifter som erfordras för att genomföra försöken. Kommittén beräknar medelkostnaden per försök till 225 kronor. Slutligen uttalar kommittén i detta sammanhang, att alla beställningsförsök, som avse att tjäna beställarens eget intresse, böra betalas av denne.

Beträffande de fasta försöksplatserna, d. v. s. försöksgårdar samt försöksfält och försöksstationer, framhåller kommittén att det är synnerligen angeläget, att ytterligare dylika platser skola inrättas så snart som möjligt, åtminstone inom de viktigaste av landets jordbruksområden. Kommittén förutsätter härvid, att de nuvarande statliga försöksgårdarna skola bibehållas. Vidare utgår kommittén från att statsmakterna ämna fullfölja inrättandet av de statliga försöksgårdar, varom principbeslut fattats eller för vilka mark redan inköpts. I fråga om den fortsatta utbyggnaden av det statliga försöksgårdssystemet uttalas i betänkandet, att kostnaderna för inrättandet och drivandet av statliga försöksgårdar äro så stora, att det tills vidare icke torde vara möjligt att utbygga detta system utöver

vad som nyss förutsatts. Kommittén finner emellertid samtidigt att lokalt drivna gårdar — med vilka kommittén i vissa avseenden jämställt fasta fält — skulle kunna komplettera det nuvarande försöksgårdssystemet. Möjligheter böra därför beredas hushållningssällskapen att efter köp eller genom arrende inrätta och driva försöksgårdar eller försöksfält. Detta anses lämpligast böra ske på så sätt, att sällskapen efter beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall erhålla rätt att för ändamålet upptaga amorteringslån med statlig garanti på i huvudsak samma villkor som de, vilka gälla för erhållande av lån till yttre rationaliseringsåtgärder.

Då det är av stor betydelse, att utbyggnaden av systemet med fasta försöksplatser sker planmässigt, böra enligt kommittén hushållningssällskapen vid planerandet av nya dylika platser som regel samråda med statens jordbruksförsök. Den slutliga prövningen av frågan om inrättande av fast försöksplats bör emellertid ankomma på styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Med hänsyn till att försöken vid försöksgårdar och fasta försöksfält komma att bli speciellt krävande beträffande tillsyn och skötsel samt dessutom komma att förorsaka ett avsevärt intrång, anser sig kommittén böra föreslå att för ifrågavarande försök skall utgå en extra ersättning utöver den, som angivits i det föregående. Enligt kommittén bör denna ersättning bestämmas till 10 kronor per försöksparcell.

För att en mera enhetlig organisation av verksamheten vid de fasta försöksplatserna skall kunna erhållas föreslår kommittén vidare, att de fasta försöksstationer, som finnas vid vissa lantbruks- och lantmannaskolor, i fortsättningen skola inordnas under respektive hushållningssällskap i stället för att, såsom nu är fallet, handhavas av skolorna själva.

I fråga om de s. k. d e m o n s t r a t i o n s g å r d a r, vilka nu finnas inrättade hos vissa hushållningssällskap, anför kommittén, att dylika gårdar synas vara av stort värde såsom instrument för att sprida kunskap om vidtagna rationaliseringsåtgärder samt om det mindre jordbrukets ekonomiska förhållanden. Kommittén föreslår därför att demonstrationsgårdsverksamhet skall ingå såsom ett led i hushållningssällskapens arbete på jordbrukets rationalisering. Verksamheten bör omfatta hela landet. Det erforderliga antalet gårdar anses med hänsyn till det statsfinansiella läget böra begränsas till 55 stycken, varav 34 i Norrland.

Inköp av gård för demonstrationsändamål föreslås skola kunna ske under samma villkor och under samma förutsättningar som föreslagits skola gälla för inköp av försöksgård. I övriga fall — sålunda vid arrende eller annat avtal — bör fordras godkännande av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Möjlighet bör vidare finnas för hushållningssällskap, som inköpt eller arrenderat gård för nu ifrågavarande ändamål, att för erforderliga rationaliseringsåtgärder erhålla lån och bidrag efter de grunder, som gälla för enskild jordbrukare.

Då de av kommittén föreslagna demonstrationsgårdarna i stort sett avse att fylla samma ändamål som de nuvarande studiegårdarna i Norrland, bör

enligt kommittén en särskild organisation för sistnämnda gårdar icke längre uppehållas. De medel, som nu stå till förfogande för studiegårdsverksamheten, avses i stället skola disponeras för demonstrationsgårdarna. Kommittén föreslår nämligen, att såsom bidrag till hushållningssällskap för driftsförlust på grund av demonstrationsverksamhet skall utgå ett årligt belopp av 1 200 kronor per gård.

Beträffande publiceringen av försöksresultaten föreslår kommittén åtgärder, som avse att åstadkomma större snabbhet i materialets bearbetning och i arbetet med att upprätta sammanställningar rörande resultaten av den mera allmängiltiga försöksverksamheten. För att verksamheten skall få den praktiska nytta, som avsetts, anses det nödvändigt att tillräckliga medel skola ställas till förfogande för publiceringsverksamheten.

Kommittén berör även något den enskilda försöksverksamheten på förevarande område. Den framhåller att det, om resultaten av sådan verksamhet äro avsedda att offentliggöras och vinna officiell karaktär, föreligger intresse av att denna verksamhet i viss utsträckning följes från statens sida. I den mån så begäres böra därför statliga eller statsunderstödda försöksorgan ställas till förfogande för nu nämnt ändamål. Det förutsättes emellertid, att därvid vissa föreskrifter skola meddelas från det allmännas sida rörande försöksverksamhetens utövande m. m.

Vad slutligen angår finansieringen av kommitténs förslag framhålles, såsom redan förut antytts, att desammas genomförande kräver en väsentlig höjning av stödet åt ifrågavarande verksamhet. Med stöd av verkställda beräkningar föreslår kommittén sålunda, att den årliga medelsanvisningen till bidrag till lokal försöksverksamhet skall höjas med 332 000 kronor, eller från 268 000 till 600 000 kronor. För bidrag till publicering av försöksresultaten beräknas ett med 25 000 kronor till 40 000 kronor förhöjt belopp. Däremot föranleder kommitténs förslag i fråga om demonstrationsgårdar icke något ökat medelsbehov. Kostnaderna för demonstrationsgårdsverksamheten beräknas nämligen till 70 000 kronor eller samma belopp, som nu disponeras för studiegårdsverksamheten. Ett genomförande av kommitténs förslag medför alltså en årlig kostnadsökning för det allmänna å 357 000 kronor.

Yttrandena. Remissutlåtandena över kommitténs betänkande äro av skiftande innebörd. Endast ett fåtal remissinstanser, däribland *hushållningssällskapen i Hallands, Västmanlands och Västerbottens län*, ha sålunda reserverat tillstyrkt kommitténs samtliga förslag. Å andra sidan har emellertid icke någon remissinstans helt avstyrkt förslagens genomförande. Några remissinstanser, nämligen *styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier, lantbruksakademien samt jordbrukets forskningsråd* ha dock i sina yttranden på-

yrkat en överarbetning av betänkandet i enlighet med de ändringsförslag, som de framlagt. Sammanfattningsvis torde kunna sägas, att *det stora flertalet remissmyndigheter anslutit sig till huvudprinciperna i kommitténs förslag men samtidigt gjort erinringar mot vissa detaljer däri*. Framför allt ha förslagen rörande den lokala försöksverksamhetens ordnande föranlett åtskilliga anmärkningar.

B. Allmänna synpunkter.

Kommitténs förslag. Kommittén framhåller inledningsvis, att det svenska jordbruket utvecklats avsevärt under de senaste sjuttiofem åren och att denna utveckling pågår allttjämt. Bland de faktorer, som möjliggjort förbättringen av produktiviteten, nämnas omfattande jordförbättringsåtgärder, ökad användning av konstgödsel, ett intensivt växtförädlings- och avelsarbete, en effektiv mekanisering samt icke minst en ökad tillämpning av jordbruksforskningens och försöksverksamhetens rön och erfarenheter på nyssnämnda och övriga för jordbruket betydelsefulla områden. De resultat, vartill jordbruksförsöksverksamheten kommit, äro således ur ekonomisk synpunkt mycket betydelsefulla. De anslag och medel som ställas till förfogande lämna nämligen på relativt kort sikt positiva resultat genom att jordbrukarnas ekonomi förbättras, konsumentpriset kan hållas nere och landets konkurrenskraft på jordbrukets område stärkes.

Kommittén erinrar härefter om att 1947 års riksdagsbeslut i fråga om den framtida jordbrukspolitiken icke berörde de rationaliseringsåtgärder, som sammanfattas under begreppet driftsrationalisering. Denna del av rationaliseringsverksamheten hade icke heller behandlats av 1942 års jordbrukskommitté på grund av att frågan om organisationen av den statliga forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område då var under utredning av 1945 års jordbruksförsöksutredning. Med hänsyn bland annat härtill ansåg sig jordbrukskommittén böra avstå från att behandla nu nämnda område. Den uttalade emellertid det önskemålet, att bestämmelserna rörande statens medverkan vid arbetet med rationalisering av jordbrukets driftsförhållanden vid lämplig tidpunkt skulle göras till föremål för en översyn. 1950 års lantbruksförsökskommitté framhåller nu, att betydande belopp årligen ställas till förfogande för genomförandet av den yttre och inre rationaliseringen. För att dessa medel skola medföra den med dem avsedda nyttan är det av stor vikt att jämvikt åstadkommes mellan de mera långsiktiga åtgärderna till jordbrukets yttre och inre rationalisering, å ena, samt hushållningssällskapens åtgärder för den mera kortfristiga driftsrationaliseringen, å andra sidan.

De nackdelar, som av framför allt klimatiska men även andra förhållanden häfta vid det svenska jordbruket i jämförelse med andra länders, böra enligt kommitténs mening i största möjliga mån kompenseras genom en ökad rationalisering, en förbättrad växtodling, en effektiv mekanisering

o. s. v. Ur denna synpunkt anser kommittén det därför vara ett statligt intresse att understödja forsknings- och försöksverksamhet på jordbrukets område. I själva verket är det också i stor utsträckning staten, som antingen genom egna organ eller genom understöd till enskilda organ hittills burit upp försöksverksamheten. Ytterligare skäl till att kostnaderna för denna böra åvila staten äro, uttalar kommittén vidare, dels att företagsenheter inom jordbruket till övervägande del äro små och därför ekonomiskt relativt svaga, dels att forskningen och försöksverksamheten på jordbrukets område i de allra flesta fall sammanhänga i en svårbrytbar kedja. Härtill kommer att de resultat, vilka ha värde för den praktiska jordbrukaren, vinnas först efter åtskilliga år.

I betänkandet framhålles härefter, att betydelsen av forsknings- och försöksverksamhet under det senaste decenniet vitsordats i ett flertal utlåtanden. Någon meningsskiljaktighet härom torde heller icke föreligga hos jordbrukarna själva. Utvecklingen fortskrider emellertid alltjämt och det är synnerligen angeläget, att allt flera grenar av jordbruksnäringen bearbetas vetenskapligt och att försöksverksamheten går i spetsen för utvecklingen. Den ekonomiska grunden för denna verksamhet måste därför vara tillfredsställande. Med hänsyn till det i direktiven gjorda uttalandet att ramen för kostnaderna för försöksverksamheten ej kan nämnvärt vidgas, har kommittén emellertid begränsat sina förslag om höjning av de statliga bidragen till ett minimum.

Kommittén anför slutligen, att den ansett frågor rörande husdjurs- och trädgårdsförsöksverksamheten falla utanför sitt uppdrag.

Yttrandena. Vad kommittén anfört angående forsknings- och försöksverksamhetens betydelse för jordbrukets produktionsutveckling samt för driftsrationaliseringen ävensom angående vikten av att den ekonomiska grunden för nämnda verksamhet är tillfredsställande, har i *samtliga remissutlåtanden* understrukits eller lämnats utan erinran. I många yttranden betonas särskilt behovet av ökade anslag till försöksverksamheten. Å andra sidan må redan här nämnas, att *statskontoret* icke anser sig kunna i nuvarande statsfinansiella läge tillstyrka en så stor ökning av medelsanvisningen, som kommittén föreslagit.

Stockholms läns och stads hushållningssällskap uttalar att fråga är, om icke kommittén även bort upptaga spörsmål rörande husdjurs- och trädgårdsförsöksverksamheten. Uttalandet föranledes av att sällskapet anser det lämpligt, att jämväl dylika försök upptagas vid de föreslagna försöksgårdarna i hushållningssällskapens egen regi. Vidare finner *Sveriges agronom- och lantbruksläroreförbund* det beklagligt, att kommittén endast i förbigående berört husdjurs- och trädgårdsförsöksverksamheten. Förbundet framhåller, att denna verksamhet är i stort behov av utvidgning samt understryker behovet av ytterligare utredning på ifrågavarande båda försöksområden.

C. Den lokala försöksverksamhetens organisation.

Gällande bestämmelser m. m. Den lokala försöksverksamheten avser all den försöksverksamhet på växtodlingens område, som genom försorg av hushållningssällskapen eller med sällskapen samarbetande försöksringar utföres hos enskilda jordbrukare runt om i landet. Benämningen »lokal» användes därvid för att understryka skillnaden mellan denna verksamhet och den på försöksgårdar, försöksstationer och försöksfält bedrivna »fasta» försöksverksamheten.

Såvitt gäller hushållningssällskapens statsunderstödda försöksverksamhet kunna urskiljas två ur administrativ synpunkt olikartade försökstyper. Den ena gruppen utgöres av sådana försök, som falla under kungörelsen den 31 mars 1939 (nr 109) angående statsbidrag till lokala gödslings- och sortförsök, vilken kungörelse ändrats genom kungörelsen nr 440/1950. Dessa försök kunna sammanföras under benämningen egentliga lokala försök. Den andra gruppen omfattar de s. k. skrivelseförsöken, d. v. s. sådana försök som beställas och enligt särskilda grunder ersättas av statens jordbruksförsök.

Den egentliga lokala försöksverksamheten avser i främsta rummet gödslings-, kalknings-, sort- och växtodlingsförsök. Dess omfattning hos de olika sällskapen växlar inom vida gränser, men den är dock organiserad på i stort sett likartat sätt. Verksamheten bedrivs i samarbete med samt under ledning och kontroll av statens jordbruksförsök. Den omhänderhaves inom varje sällskap av en av sällskapets förvaltningsutskott utsedd försökskommitté. Denna kommitté, till vilken önskemål om upptagande av aktuella försöksproblem kunna framföras, skall enligt nyssnämnda kungörelse främja ändamålsenlig organisation, förständig planläggning och gott handhavande av verksamheten. Kommittén är emellertid så till vida bunden i sitt handlande som de lokala försöken för att statsbidrag skall kunna utgå till dem måste utföras enligt planer, som granskats och godkänts av statens jordbruksförsök. Såsom sekreterare i försökskommittén och försöksledare tjänstgör sällskapets jordbrukskonsulent. Försöken äga i allmänhet rum hos enskilda jordbrukare, s. k. försöksvärdar. Det direkta arbetet med försökens utläggande, skötsel, tillsyn och skörd utföres av sällskapens befattningshavare, var och en inom sitt distrikt. Försöken inspekteras av statens jordbruksförsök genom stickprov, vilka torde omfatta omkring 10 procent av utlagda försök. I samband med inspektionerna lämnas råd och anvisningar rörande försöksarbetets utförande. Försöksresultaten insändas i sinom tid till statens jordbruksförsök, som dels ombesörjer alla i samband med försöken nödvändiga kemiska och botaniska analyser, dels bearbetar desamma. Efter bearbetningen återställas försöksresultaten till sällskapen. Hittills har statens jordbruksförsök jämväl för varje försök upprättat ett särskilt utlåtande rörande lämpliga gödslings- eller växtodlingsåtgärder. Sällskapet har i sin tur underrättat vederbörande försöksvärd om resultatet och utlåtandets innehåll.

Inom vissa hushållningssällskap handhaves den lokala försöksverksamheten delvis av s. k. försöksringar, vilka samarbeta med sällskapen. Dessa ringar, vilka i större eller mindre utsträckning äro beroende av ekonomiskt stöd från sällskapens sida, äro föreningar av jordbrukare med uppgift att utföra försök på medlemmarnas gårdar. Statsbidrag utgår till försöksringarna för de av dem utförda försöken principiellt efter samma grunder som till sällskapen. Intresset för inrättandet och vidmakthållandet av försöksringar har emellertid avtagit och visar större livaktighet endast i Skånelänen, där ringarna med tiden kommit att intaga en alltmer fristående ställning och blivit ganska oberoende av sällskapen. Huvuduppgiften är gödslingsförsök hos enskilda jordbrukare, vilka därvid delvis själva få bekosta försöken. Det direkta arbetet med försökens utläggande och skötsel utföres av ringarnas försöksledare eller assistenter.

Upprättandet, granskningen och fastställandet av nyssnämnda planer för ifrågavarande försöksverksamhet sker i följande ordning. Sedan övriga av försöksverksamheten berörda institutioner på anmodan av statens jordbruksförsök i augusti månad inkommit med önskemål respektive förslag rörande försöksplaner för nästkommande år utarbetas en preliminär försöksplan inom jordbruksförsöken. Sedan yttranden över denna inhämtats, överarbetas förslaget ånyo inom statens jordbruksförsök vid ett s. k. tjänstemannamöte, bestående av föreståndaren för statens jordbruksförsök, samtliga statsagronomer och assistenter, försöksgårdsföreståndarna samt nyssnämnda lokala försökskommittéer. Till dessa möten kallas även, om så är lämpligt, representanter för växtförädlare, konstgödselindustrien m. fl. Överarbetningen avslutas i november månad, och planerna underställas därefter försöksledarmötet, vilket har sin årssammankomst i november varje år. Sedan planerna diskuterats vid försöksledarmötet underställas de lantbruksförsöksrådet, vilket granskar försöksplanerna ur samordningssynpunkt och gör de erinringar, som ur denna synpunkt finnas nödvändiga. Planerna fastställas därefter slutgiltigt av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök.

Nu omförmälda planer äro standardplaner. De äro sålunda generella och innehålla endast föreskrifter rörande de statsbidragsberättigade försökstyper, som under försöksåret må utläggas av hushållningssällskapen. De innehålla däremot icke några som helst föreskrifter rörande försökens antal, platsen för försökens utläggande eller om deras fördelning på olika försöksområden eller försökstyper. I dessa hänseenden ha hushållningssällskapen frihet att själva besluta. Sällskapen kunna vidare begära att få utföra även andra försök, som äro av särskilt intresse för vederbörande sällskap eller för visst speciellt ändamål. Särskilda planer måste då upprättas samt underställas statens jordbruksförsök. Sedan en dylik plan fastställts bli jämväl försök, som utförts enligt densamma, bidragsberättigade.

Enligt nyssnämnda kungörelser utgår till de däri omförmälda försöken statsbidrag med visst fixerat belopp per försök utan hänsyn till de verkliga

försökskostnaderna. Bidrag utgår sålunda med högst 30 kronor för gödslingsförsök, däri inbegripet kalknings- eller annat jämförbart fältförsök, och med högst 45 kronor för sortförsök, i den mån dylika försök utläggas enligt de förut omförmälda försöksplanerna eller enligt annan av statens jordbruksförsök särskilt fastställd plan. Därutöver må utgå bidrag för inköp av sådana för gödslingsförsöken erforderliga konstgödselmedel, som anskaffats enligt lantbrukshögskolans anvisningar. För att försöksring skall kunna erhålla bidrag till gödslingsförsök gäller såsom ytterligare villkor, att den åtnjuter ortsbidrag — däri ej inräknade medlemsavgifter — med minst lika stort belopp som statsbidraget. För närvarande nå emellertid bidragsbeloppen icke upp till nyssnämnda maximum av 30 respektive 45 kronor. Dessa belopp täcka för övrigt ej heller tillnärmelsevis de verkliga kostnaderna. Enligt beräkningar av kommittén torde nämligen kostnaderna uppgå till i medeltal 225 kronor per försök.

Ifrågavarande bidrag gäldas från anslaget till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till lokal försöksverksamhet.

Till belysande av utvecklingen och den nuvarande omfattningen av hushållningssällskapens lokala försöksverksamhet må här slutligen återgivas följande av kommittén gjorda uppställning över antalet under nedannämnda år utförda försök.

År	Antal försök	År	Antal försök
1920	656	1943	2 330
1930	2 971	1945	2 530
1935	4 052	1949	3 014
1939	4 434	1950	3 106
1940	2 688		

Vad härefter angår de s. k. skrivelseförsöken avse dessa utförande genom hushållningssällskapens försorg av sådana försök, som ha mera allmängiltig karaktär och äro av särskilt intresse för den rent statliga verksamheten. De omfatta alla slag av försöksverksamhet och äro ofta kombinationer av olika spörsmål. Sålunda förekomma här gödslings-, sort- och växtodlingsförsök och vidare även täckdiknings-, lagrings- och betesförsök ävensom trädgårdsväxtförsök. Det tekniska förfarandet vid försökens utläggande, övervakning, skörd och bearbetning är detsamma som vid de egentliga lokala försöken. Antalet skrivelseförsök ha under de senare åren uppgått till omkring 500 per år. Med hänsyn till att skrivelseförsöken ofta äro av mindre intresse för den enskilde jordbrukaren såsom sådan har emellertid ersättningen för desamma måst beräknas efter förmånligare grunder än ersättningen för de egentliga lokala försöken. Oberoende av om försöken utläggas hos enskild försöksvärd eller på gårdar eller fasta försöksfält, som hushållningssällskapen anskaffat, måste sålunda statens jordbruksförsök för ifrågavarande försök erlägga en ersättning, som åtminstone i det närmaste lämnar full täckning för kostnaderna.

Jämväl ersättningarna för skrivelseförsöken bestridas från anslaget till lokal försöksverksamhet. Enligt uppgift av kommittén torde i runt tal 100 000 kronor om året användas därtill.

Förutom den med statsmedel understödda försöksverksamheten bedriva emellertid hushållningssällskapen även en betydande försöksverksamhet, vartill medel erhållas dels från sällskapens egna inkomster, fonder och donationer, dels från enskilda personer och firmor, som ha intresse av att visst eller vissa försök komma till stånd. Som exempel kan nämnas försök med oljeväxter. Sålunda anslår numera Sveriges oljeväxtodlares centralförening årligen 100 000 kronor till dylik försöksverksamhet. Bidrag utgår dock endast i den mån försök utlagts av föreningen själv eller av hushållningssällskap och redovisats till en inom centralföreningen tillsatt försökskommitté. Vidare måste försöken ha följt en av försökskommittén och statens jordbruksförsök godkänd plan. På grundval av dylika försöksplaner utläggas och redovisas årligen omkring 500 försök. Samarbetet med statens jordbruksförsök är fullt frivilligt.

Såsom ytterligare exempel på försöksverksamhet av nu ifrågavarande slag kunna nämnas försök med bekämpningsmedel och rotfrukter.

I betänkandet anföres sammanfattningsvis rörande den av hushållningssällskapen omhändertagna försöksverksamheten, att den är av ganska växlande beskaffenhet. Gränsdragningen mellan de olika försöken är ofta synnerligen svår. Jordbruks- och trädgårdsförsöken gripa in i varandra, betesförsöken äro stundom av växtodlingsförsökstyp och stundom av husdjursförsökstyp, preparatförsöken äro gemensamma för gödslings-, växtodlings- och ogräsbekämpningsverksamheten etc. Sett ur såväl ekonomisk som administrativ synpunkt indelar kommittén emellertid de olika försöken i följande huvudtyper.

1) Enligt kungörelserna nr 109/1939 och 440/1950 statsbidragsberättigade sort- och gödslingsförsök, utlagda i enlighet med standardplaner eller enligt särskilda av statens jordbruksförsök fastställda planer;

2) försök, som utföras på beställning av statens jordbruksförsök (skrivelseförsök) eller av annan statlig institution, därvid kostnaderna helt gäldas av den statliga beställaren;

3) försök på eget initiativ och med egna medel, samt

4) försök på beställning och bekostnad av enskild person, organisation eller företag, därvid försöken oftast, ehuru dock ej alltid, utföras enligt av statens jordbruksförsök godkänd plan.

I övrigt torde beträffande de olika försökstyperna få hänvisas till kommitténs betänkande s. 45—51.

Kommitténs förslag. Enligt vad kommittén framhåller är den nuvarande organisationen av den lokala försöksverksamheten behäftad med vissa av den historiska utvecklingen betingade svagheter. Den påpekar härvid, att

verksamheten ursprungligen organiserades med den målsättningen, att försöken endast skulle avse att tjäna till ledning för de enskilda jordbrukare, hos vilka de utlades. Sedermera befanns det emellertid möjligt att genom sammanställningar av de enskilda resultaten draga mera allmängiltiga slutsatser. Därigenom uppkom samtidigt ett behov av standardiserade försöksplaner. Då vidare betydelsen av försökens uppgift att utgöra ledning för den enskilde jordbrukaren minskades, bland annat genom markkarteringens tillkomst, inträdde så småningom en förskjutning i målsättningen mot mera allmängiltiga försök. Den ursprungliga organisationen ändrades dock icke utan äger fortfarande bestånd. Den har emellertid icke kunnat inom ramen för sina ekonomiska och personella resurser helt täcka de krav på effektivitet och samordning, som böra kunna uppställas.

En av orsakerna till de svårigheter, som numera uppstått, är enligt kommittén att söka i de gällande, mindre lämpliga grunderna för det statliga stödet åt verksamheten. Såsom framgår av det föregående utgår bidrag till hushållningssällskapens gödslings-, sort- och växtodlingsförsök med visst fixerat belopp per försök utan hänsyn till de verkliga kostnaderna. Beloppen täcka icke heller tillnärmelsevis dessa kostnader. Detta har ofta föranlett sällskapen att — utan hänsyn till försöksuppgiften — lägga ut försöken på billigast möjliga sätt. Försöken ha sålunda i icke ringa omfattning utlagts hos försöksvärdar mera på grund av att dessa, trots den låga ersättningen, varit villiga att mottaga försöken i fråga, än av hänsyn till representativiteten. Därigenom kunna en bygds jordar bli överrepresenterade och andra bygder underrepresenterade. Ett dylikt förhållande kan medföra, att sammanställningarna av försöksresultaten bli av mindre värde för jordbruket i allmänhet. En viss snedvridning av verksamheten de olika försöksområdena emellan kan av nyssnämnda skäl också uppstå. Det kan därför enligt kommittén sägas, att representativiteten ej alltid tillbörligen beaktats och tillmätts den betydelse, som varit önskvärd ur försöksverksamhetens synpunkt.

Vid fastställandet av statsbidragens storlek utgick man vidare enligt betänkandet från att försöken voro av sådant intresse för försöksvärdarna, att dessa borde vidkännas vissa kostnader för försökens genomförande. Mot denna uppfattning finnes enligt kommittén intet att invända, i den mån försöken beställas av viss enskild jordbrukare och utläggas i dennes intresse. Däremot kan en sådan princip näppeligen vara riktig, om försöken utläggas i avsikt att tjäna ett allmänt syfte och till följd därav ofta måste göras mera långvariga och komplicerade än som i annat fall varit nödvändigt. Det kan nämligen icke anses rättvist att kostnaderna för försöksverksamheten i allmänhet övervältras på jordbrukarna. Det har också på grund av arbetskraftsbristen visat sig allt svårare att av försöksvärdarna erhålla den handräkning, som behövs för försökens utläggande och skötsel.

På grund av anförda förhållanden ha hushållningssällskapen alltmer nödgats att själva ombesörja det med försöken förenade arbetet. Detta nödvändiggör dels en betydande ökning av försökspersonalen, dels anskaffan-

de av kapitalkrävande maskiner och mekanisk utrustning. Sällskapens kostnader ha i anledning härav stegrats och då, som nyss sagts, statsbidragen endast täcka en mindre del av sällskapens verkliga försöksomkostnader, har en besvärande medelsbrist gjort sig gällande. Den senaste tidens pris- och lönehöjningar ha ytterligare ökat sällskapens svårigheter och torde — om särskilda åtgärder icke vidtagas — komma att medföra en kraftig minskning av den lokala försöksverksamheten.

I betänkandet anföres vidare, att en annan svaghet i den nuvarande organisationen av hushållningssällskapens egen försöksverksamhet ligger däri, att något program av samordnande och för verksamheten i dess helhet ledande karaktär icke finnes. Enligt vad förut angivits gäller för närvarande såsom villkor för statsbidrag i förevarande hänseende endast, att försök måste utläggas enligt en av statens jordbruksförsök fastställd plan. Sällskapen arbeta sålunda i stort sett oberoende av varandra och även ganska oberoende av den statliga verksamheten på samma område. Kommittén framhåller, att detta uppenbarligen medför en del olägenheter. Exempel finnas sålunda på att man i vissa fall med bättre planläggning skulle ha nått utslagsgivande resultat med betydligt mindre försöksserier än de utlagda. Man torde också kunna förutsätta, att ett mindre antal representativa försök lämnar ett lika gott resultat som ett större antal utan tillräckligt hänsynstagande till försökssuppgiften utplacerade försök och dessutom snabbare leder till resultat. Härtill kommer att ett mindre antal försök kunna skötas och kontrolleras bättre, varjämte bearbetning, sammanställning och publicering kan ske snabbare och billigare. Vid utläggningen bör dock givetvis iakttagas att antalet försök icke nedskäres så att säkerheten äventyras.

Även i fråga om publiceringen av försöksverksamhetens resultat anser kommittén brister föreligga. Enligt betänkandet är det av stor betydelse för jordbrukarna att försöksverksamhetens resultat snabbast möjligt komma till deras kännedom och offentliggöras, så snart de kunna bedömas vara tillförlitliga och därmed till gagn för jordbruket. Med den organisation och de resurser, som hittills stått till buds, har detta emellertid icke varit möjligt och resultaten ha ofta blivit väl gamla innan de framlagts. Visserligen bruka de flesta sällskapen själva ganska regelbundet årligen offentliggöra resultaten av sina egna försök. Även i dessa fall ha resultaten emellertid ej sällan blivit något föråldrade på grund av den eftersläpning i deras bearbetning, som blivit en följd av en viss överbelastning vid statens jordbruksförsök. Hos såväl statens jordbruksförsök som sällskapen och försöksringarna samlas sålunda icke obetydliga mängder material, som icke hinner bearbetas under sådan tidrymd efter insamlandet, att det blir till avsedd nytta för jordbruket.

Slutligen uttalar kommittén beträffande skrivelseförsöken, att det uppenbarligen skulle vara av stor betydelse, om de lokala krafterna i större utsträckning än vad nu är fallet bereddes tillfälle till samarbete med statens jordbruksförsök. Som exempel anföres, att ett genom skrivelseförsök fram-

kommet resultat kan behöva prövas lokalt liksom att ett lokalt initiativ bör kunna föranleda upptagandet av försök inom den statliga verksamheten. Den nuvarande organisationen lämnar emellertid icke tillräckligt utrymme för ett ökat samarbete. Enligt kommittén bör därför det lokala inflytandet stärkas såväl i fråga om valet av försöksuppgifter som i fråga om försökens planläggning. Beträffande publiceringen av skrivelseförsöken förklaras i huvudsak gälla detsamma, som anförts rörande publiceringen av hushållningssällskapens egna försök.

Med hänsyn till de nu berörda bristerna i den lokala försöksverksamheten finner kommittén en viss omorganisation av densamma vara erforderlig. *Huvudprinciperna för omorganisationen* böra enligt betänkandet vara att man bör söka skapa en bättre samordning av den lokalt förlagda försöksverksamheten och vidga samarbetet mellan de olika försöksorganen. Vidare bör statens jordbruksförsöks och de statliga försöksgårdarnas arbete samordnas med den mera lokalt betonade verksamheten.

För att dessa mål skola kunna uppnås böra enligt kommittén de nuvarande standardplanerna ersättas med verkliga försöksprogram. Vid planläggningen bör man alltså, för att inom ramen för tillgängliga medel nå bästa möjliga resultat, noggrant undersöka och bestämma, vilka problem som lämpligen böra angripas och hur arbetet bör bedrivas. Vidare bör klargöras vilka uppgifter som böra åvila de närmast berörda sällskapen och de statliga anstalterna. Kommittén finner det även nödvändigt att samordningen och utformningen av försöksprogrammen ske på ett tidigt stadium och att programmen omfatta större lokala områden än ett sällskapsområde. Det anses härvid lämpligt att söka åstadkomma samarbete inom geografiska områden, som ha problem av beskaffenhet att kunna gemensamt angripas och lösas.

Kommittén förklarar sig i detta sammanhang även ha övervägt att bygga upp försöksverksamheten på de särskilt inrättade samlarbetsorgan och nämnder, som inrättats på de olika växtodlingsområdena. Såsom exempel nämnas sammanslutningar på oljeväxt-, lin- och potatisodlingens områden, täckdikningsförsöksnämnden m. fl. En sådan på fackliga organ uppdelad försöksverksamhet skulle emellertid föranleda betydande organisatoriska svårigheter och minska möjligheterna för en allmän samordning och överblick av verksamheten. Kommittén anser det därför lämpligare med en efter geografiskt-administrativa gränser fastställd områdesindelning.

Vid organiserandet av verksamheten finner kommittén det vidare synnerligen värdefullt att de fördelar bibehållas, som sällskapens egen lokala verksamhet i dess nuvarande utformning innesluter, nämligen bl. a. lokalt initiativ och ett jordbrukarnas omedelbara intresse och deltagande i arbetet. Man bör därjämte söka att med minsta möjliga ändringar av den nuvarande arbetsgången eliminera de nackdelar i den nuvarande organisationen, som förut påtalats. En viss decentralisering av den statliga verksamheten bör genomföras. Det lokala inflytandet över huvud taget på verksamheten

bör stärkas och samordningen av försöksuppgifterna underlättas genom en fastare och mera omfattande planläggning.

Någon principiell skillnad anses hädanefter icke böra göras mellan hushållningssällskapens egna försök och skrivelseförsöken. De försök, som bedrivs inom ramen för anslaget till lokal försöksverksamhet, böra utläggas av hushållningssällskapen. Enligt kommittén bör dock den av statens jordbruksförsök centralt och av de statliga gårdarna med särskilda anslag bedrivna försöksverksamheten bibehållas och drivas såsom hittills i statens regi.

Beträffande statsbidraget uttalar kommittén att det måste anses både rättvist och nödvändigt att detta, såvitt angår sällskapens egen lokala verksamhet, skall bestämmas till sådant belopp att det täcker försökskostnaderna. Då någon skillnad i bidragshänseende icke bör göras mellan försök utförda av sällskapen själva eller av försöksringar, som samarbeta med sällskapen, innebär detta även att statsbidraget till försöksringarna för gödslingsförsök bör göras oberoende av ortsbidrag. Bestämmelserna rörande statsunderstödet böra enligt kommitténs mening jämväl utformas så, att de främja en övergång till försök av mera allmänt intresse. Genom att införa regler om full ersättning för alla lokala försök av sådant slag vinnas många fördelar. Sålunda ökas möjligheterna att taga hänsyn till representativiteten vid försökens utläggande och försökens allmänna kvalitet kan förbättras.

Kommittén upptager i detta sammanhang den i utredningsdirektiven berörda frågan om en *gränsdragnin mellan den statliga och den av hushållningssällskapen bedrivna försöksverksamheten*. En sådan gränsdragnin anses emellertid icke böra ifrågasättas. Härom anföres i betänkandet följande.

Enligt direktiven skulle gränsdragningen innebära, att sällskapens verksamhet inriktas på försök av lokalt betonat intresse och karaktär, vilka försök oftast voro mindre komplicerade och icke erforderade vetenskaplig apparatur. Statens lantbruksförsök å sin sida skulle i främsta rummet upptaga dels sådana försök, där forskningssynpunkten dominerade, dels sådana synnerligen kvalificerade och komplicerade eller mycket långvariga försök, som icke lämpligen kunde upptagas av sällskapen med deras i allmänhet begränsade tekniska och ekonomiska resurser. Under utvecklingens gång ha emellertid sällskapen allt mera börjat syssla även med mera komplicerade och långvariga försök. Hos statens jordbruksförsök och de statliga försöksgårdarna utläggas å andra sidan även försök av enklare beskaffenhet. Ett ganska stort gemensamt försöksområde finnes sålunda och någon entydig gräns har icke kunnat uppdragas.

Av det sagda framgår att skäl icke finnas eller möjligheter ens föreligga att uppdraga en skarp gräns mellan de försök, som böra utföras i statens lantbruksförsöks regi, och dem, som böra utföras inom ramen för den lokala försöksverksamheten. Att så ej sker torde även ha vissa positiva sidor. Sålunda bibehålles och stärkes de skilda försöksorganens initiativkraft, då intet hindrar, å ena sidan, sällskapen att — i mån av resurser — på sitt program upptaga och genomföra även komplicerade och dyrbara försök eller, å andra

sidan, statens organ att genomföra försök av enkel och lokalt betonad karaktär.

Kommittén övergår härefter till *de olika detaljerna av omorganisationsförslaget* och börjar därvid med *distriktsindelningen*.

Såsom redan förut antytts anser kommittén, att landet bör indelas i distrikt, omfattande närgränsande och ur jordbruksgeografiska, jordbruks-ekonomiska och driftsmässiga synpunkter i möjligaste mån jämställda hushållningssällskapsområden. Antalet distrikt föreslås skola bli sju, nämligen:

1. *Södra distriktet*, omfattande Malmöhus, Kristianstads, Hallands och Blekinge län;

2. *Sydöstra distriktet*, omfattande Kronobergs, Jönköpings, Kalmar, Östergötlands och Gotlands län;

3. *Sydvästra distriktet*, omfattande Skaraborgs, Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län;

4. *Mälar- och Hjälmareområdets distrikt*, omfattande Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län;

5. *Bergslagsområdets distrikt*, omfattande Värmlands och Kopparbergs län;

6. *Nedre Norrlands distrikt*, omfattande Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län; samt

7. *Övre Norrlands distrikt*, omfattande Västerbottens och Norrbottens län.

Av de föreslagna distrikten ha de fyra förstnämnda ungefär samma åkerareal (620 000—800 000 ha), under det att åkerarealen är avsevärt mindre i Bergslagsdistriktet och i de båda Norrlandsdistrikten (200 000—300 000 ha). Antalet brukningsdelar är störst (65 000—72 000) i de tre förstnämnda distrikten, medan antalet är något lägre (45 000—58 000) i övriga distrikt.

Genom att på sätt som föreslagits sammansluta hushållningssällskapen och försöksverksamheten i distrikt, vart och ett utgörande en enhet i rent organisatoriskt hänseende, bör man enligt kommittén rent allmänt kunna vinna ett flertal fördelar. Utan att inskränka eller begränsa initiativkraften samlar man arbetskrafterna och skapar organisatoriskt sett goda förutsättningar för ett kollegialt samarbete. Samtidigt minskas riskerna för att verksamheten på ett eller annat håll skall stelna i formerna. De inom distrikten förekommande problemen kunna också mera rationellt än vad nu är fallet fördelas mellan hushållningssällskapen och övriga försöksorgan och tilläggas det organ, som har de bästa förutsättningarna för att lösa dem. Härvid bör hänsyn även tagas till om försöken böra genomföras i samband med mera ingående laboratoriemässiga kärlförsök och dylikt.

I betänkandet föreslås, att inom varje distrikt skall inrättas en *distriktsnämnd* med uppgift att handha planläggningen av försöksverksamheten, fördelningen av arbetsuppgifter och anslag, publiceringen av försöksresultaten m. m. Huvuduppgiften för distriktsnämnderna skall vara att för distriktet upprätta och samordna förslag till försöksprogram med därtill hörande kostnadskalkyler rörande de i programmet ingående

försöken samt att avge förslag rörande statsbidragets storlek och fördelning på de till distriktet hörande sällskapen och övriga försöksorgan.

Varje nämnd föreslås skola hestå av *dels* högst tre representanter för de till distriktet hörande hushållningssällskapen, nämligen en av vederbörande förvaltningsutskott utsedd praktisk jordbrukare samt vederbörande sällskaps sekreterare och försöksledare, *dels* föreståndare för inom distriktet befintlig statlig försöksgård, *dels* ock representanter för statens lantbruksförsök.

Med hänsyn till den centrala ställning, som överinspektören för lantbrukets försöksväsen intager inom försöksverksamheten, finner kommittén det självklart, att denne bör närvara vid nämndens sammankomster och att han därvid skall äga framföra sin åsikt samt få skiljaktig mening antecknad till protokollet. I frågor som röra växtskyddet eller trädgårdsodlingen bör en representant för växtskyddsanstalten respektive statens trädgårdsförsök ingå i nämnden. I sådana distrikt där försöksringar förekomma bör dessutom i nämnden finnas en representant för dessa. Härjämte bör nämnden vara oförhindrad att för speciella frågor med sig adjungera representant för annan institution, som bedriver försöks- eller förädlingsverksamhet på jordbrukets eller angränsande områden.

Enligt kommittén bör det ankomma på distriktsnämnderna att själva organisera sitt arbete i huvudsaklig överensstämmelse med anvisningar av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Härom anför kommittén följande.

Dylika anvisningar torde vara nödvändiga för att erhålla en överskådlig och något så när likformig uppställning av programmen. Innan erfarenheter genom praktisk tillämpning vunnits och verksamheten erhållit stadga synes samråd redan vid arbetets uppläggning böra upptagas med överinspektören. Vid sammanträde med nämnden skall utses ordförande och sekreterare för nästkommande sammanträde, vilka ha att svara för det förberedande arbetet. Förslag till de försöksprogram, som skola föreläggas nämnden, skola i god tid före sammanträdet vara sekreteraren till handa från alla de institutioner, som beröras av nämndens arbete, och det torde ankomma på sekreteraren att därefter snarast till sagda institutioner utsända föredragningslista och erforderliga handlingar. Nämnderna böra sammanträda i januari—februari månader varje år med början i landets sydligare delar. Det synes härvid lämpligt att nämndens sammanträden i viss utsträckning cirkulera mellan sällskapen. Föredragningen vid distriktssammankomsten av de särskilda försöksfrågorna torde lämpligen böra handhas av vederbörande förslagsställare. Det bör i sammanhang härmed även bestämmas, vem som skall svara för varje särskilt försöks eller försöksseries genomförande, bearbetning och publicering. Det tekniska utförandet av försöken bör allt fortfarande åvila varje hushållningssällskap för sig. Efter diskussion och sammanjämkning upprättas härefter förslag till program för distriktet.

Detta försöksprogram skall enligt kommittén innehålla *dels* en redovisning för det gångna försöksåret, på vilken redovisning utanordning av statsbidraget skall grundas, *dels* ett detaljerat förslag för det löpande

försöksåret och dels ett preliminärt förslag för det därpå följande försöksåret. I programmet skola sålunda angivas de åtaganden och överenskomelser rörande försöksverksamhetens fördelning och genomförande m. m., som träffats mellan de i nämnden representerade försöksinstitutionerna. Vidare böra upptagas specifikationer avseende försöken hos de särskilda sällskap och institutioner, som beröras av programmet. De förslag, som enligt vad förut anförts skola tillställas distriktsnämnden från de olika hushållningssällskapen och försöksorganen, böra innefatta samma uppgifter och uppställas på samma sätt som ifrågasatts beträffande försöksprogrammen.

Sedan distriktsnämndernas arbete med försöksprogrammen avslutats skola enligt betänkandet dessa program tillställas överinspektören för försöksväsendet samt berörda parter. Överinspektören skall därefter ha att med biträde av statens jordbruksförsök granska programmen. Kommittén framhåller emellertid, att dessa torde komma att få en sådan omfattning, att de tillsammans icke komma att rymmas inom ramen för de medel som anvisats till försöksverksamheten. En översyn av programmen anses därför bli erforderlig och bör även äga rum för att en önskvärd samordning av verksamheten skall kunna ernås. Kommittén föreslår att denna översyn — som förmodas kunna medföra ett jämförelsevis omfattande arbete resulterande i ett slutgiltigt program för den lokala försöksverksamheten inom hela landet — skall anförtros ett särskilt central organ. Detta bör bestå av överinspektören för försöksväsendet, tillika ordförande, en representant från varje distriktsnämnd, utsedd av vederbörande nämnd, föreståndaren och avdelningsföreståndarna vid statens jordbruksförsök samt statsagronomen i statistik och försöksteknik vid lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Organet bör emellertid vidare vara oförhindrat att med sig adjungera representanter för andra institutioner, som bedriva försöks- eller forskningsverksamhet på jordbrukets eller angränsande områden. Härvid torde i första hand ifrågakomma föreståndarna för statens husdjursförsök, statens trädgårdsförsök och statens växtskyddsanstalt. Vid behov bör jämväl övrig expertis kunna anlitas.

Det föreslagna centralorganet skall sålunda upprätta ett slutgiltigt förslag till försöksprogram, avseende den lokala försöksverksamheten inom hela landet. Kommittén förutsätter emellertid, att detta förslag — i likhet med andra försöksprogram — skall föreläggas styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök för granskning och godkännande.

Med hänsyn till att distriktsnämndernas och centralorganets arbetsuppgifter i viss utsträckning komma att sammanfalla med de åligganden, som för närvarande ankomma på lantbruksförsöksrådets sektion för jordbruk, upptager kommittén i detta sammanhang frågan om försöksrådets verksamhet till behandling. Kommittén kommer till den slutsatsen, att det nuvarande lantbruksförsöksrådets verksamhet bör upphöra. Sker detta föreslår kommittén, att i stället det nya centralorganet skall erhålla benämningen jordbruksförsöksrådet. Till närmare motivering

för sitt förslag om nedläggande av lantbruksförsöksrådets verksamhet anför kommittén.

Försöksrådet är uppdelat på tre sektioner, en för jordbruk, en för trädgårdsodling och en för husdjursskötsel. Någon instruktion för rådet finnes icke utfärdad. Vid dess inrättande år 1948 synes emellertid avsikten ha varit att arbetet skulle inriktas på i huvudsak trenne uppgifter. Rådet skulle sålunda i första hand vara ett organ för det fackliga samarbetet mellan olika försöksinstitutioner på jordbrukets, husdjursskötselns och trädgårdsodlingens områden. Vidare skulle rådet verka som ett förbindelseorgan mellan försöksverksamheten å ena samt det praktiska jordbruket, dettas organisationer och vissa industrier å andra sidan. Slutligen skulle rådet fungera som en rådgivande instans i försöksfrågor till styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Med hänsyn till dessa arbetsuppgifter kallas till ledamöter i rådet representanter för försöks- och forskningsinstitutioner, för det praktiska jordbruket och dess organisationer samt för industrien.

Det har visat sig att behovet av försöksrådet som samarbetsorgan mellan olika på försöksområdet arbetande institutioner numera icke torde vara absolut påkallat. Mellan de olika försöks- och forskningsinstitutionerna, vilka som regel äga god kännedom om varandras arbete, anordnas då så blir erforderligt i varje särskilt fall samarbete på initiativ av någon institution eller eventuellt av överinspektören. De samarbetskommittéer av tillfällig eller mera permanent karaktär, som härvid tillsättas, ha visat sig kunna lösa sina uppgifter på ett så smidigt och ändamålsenligt sätt, att ett centralt samarbetsorgan alltmera kommit att framstå som överflödigt. I de fall då ett samarbete mellan olika institutioner varit önskvärt men av olika skäl icke kunnat åstadkommas, har rådets möjlighet att ingripa reglerande varit mycket liten.

Icke heller synes ett centralt organ vara erforderligt för att upprätthålla kontakten mellan försöksverksamheten och näringslivet. På grund av försöksarbetets art stå försöksmännen nämligen i en mycket nära och ofta daglig förbindelse med näringslivet och dess aktuella problem. För jordbruksförsöksverksamhetens del kommer denna kontakt att ytterligare förbättras vid ett genomförande av den föreslagna omorganisationen av den lokala försöksverksamheten.

Beträffande försöksrådets uppgift att vara rådgivande organ till styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök må framhållas, att styrelsen inom sig har företrädare bland annat för det praktiska jordbruket. Vidare har styrelsen tillgång till ett flertal remissinstanser, från vilka upplysningar i frågor om försöksverksamheten kunna inhämtas. Vid lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök finnes sålunda ett särskilt försökskollegium. Vidare må erinras om att vissa av de institutioner, för vilka styrelsen har att fastställa arbetsprogram och genom överinspektören utöva inspektionsrätt, exempelvis statens trädgårdsförsök, statens växtskyddsanstalt och Sveriges utsädesförening, äro företrädade av egna styrelser. Om såsom kommittén föreslagit särskilda distriktsnämnder och ett särskilt beredningsorgan tillskapas, torde högskolestyrelsen få så goda möjligheter till informationer i försöksfrågor att ett särskilt rådgivande organ icke torde vara erforderligt.

Däremot anser kommittén, att försöksledarmötet bör bibehållas, om ock med något ändrade arbetsuppgifter. I detta hänseende uttalar kommittén följande.

Vad försöksledarmötet beträffar har det visat sig att detta på grund av sin storlek och den korta tid för sammankomst, som står till buds, icke är lämpligt forum för behandling av försöksplanerna. Med den ordning för försöksprogrammets upprättande, granskning och fastställande, som kommittén skisserat, torde därför försöksledarmötets direkta befattning med programmen kunna bortfalla. Försöksledarmötet bör dock bibehållas. Dess uppgifter torde för framtiden böra vara att bereda landets försöksmän tillfälle att inbördes utbyta erfarenheter och att genom föredrag orientera dem om verksamhetens aktuella rön och resultat. Försöksledarmötet bör även verka för att sprida kännedom om försöksverksamhetens betydelse för landets jordbruk, husdjursskötsel och trädgårdsodling m. m. I samband med försöksledarmötet kunna lämpligen i likhet med vad nu är fallet även anordnas sammanträden för de försöksnämnder, som äro verksamma inom försöksverksamhetens olika grenar, exempelvis på täckdikningens, potatisodlingens och oljeväxtodlingens m. fl. områden. I dessa nämnder torde nämligen i de flesta fall ingå en eller flera av de vid mötet församlade försöksledarna.

Kommittén behandlar härefter frågan om statsbidrag till försökskostnaderna. Ifrågasvarande kostnader variera för olika landsdelar och för olika slag av försök. Såsom förut angivits visar emellertid enligt betänkandet en av kommittén verkställd utredning i ämnet, att den verkliga kostnaden per försök för närvarande torde kunna uppskattas till i medeltal 225 kronor.

I betänkandet framhålles, att det ända fram till de senaste åren varit möjligt att med nuvarande statsbidragsgrunder genomföra den oundgängligen nödvändiga försöksverksamheten. I och med att man allt mera övergått till mera allmängiltiga och ofta mera komplicerade och långvariga försök, ha dock svårigheterna att genomföra det erforderliga försöksprogrammet vuxit. Med den nu föreslagna ordningen för försöksplanernas innehåll och fastställande torde emellertid enligt kommittén risken för ett slentrianmässigt handhavande av utläggningen komma att bortfalla. Kommittén finner det därför ur denna synpunkt både obehövt och olämpligt att såsom nu ha bestämmelser rörande en för de särskilda försökstyperna och alla hushållningssällskapsområden lika enhetsprissättning. Det anses även vara obehövt att utarbета detaljerade normer för hur kostnaderna för visst slag av försök skola bestämmas. Detta skulle nämligen kunna medföra att vissa försök gynnades på andras bekostnad.

Emellertid finner kommittén det dock erforderligt att det fastslås, vilka försökskostnader som de olika försöksorganen skola få tillgodoräkna sig och som skola ersättas av allmänna medel. Enligt kommitténs mening böra härvid såsom försökskostnader endast räknas sådana direkta utgifter, som äro nödvändiga för att genomföra försöken. Däremot böra hit icke hänföras de kostnader, som äro att anse såsom sällskapens allmänna, fasta kostnader, och ej heller de kostnader, som genom särskilt anslag på annat sätt ersättas av staten.

I anslutning till det anförda föreslår kommittén, att ersättning principiellt skall utgå för följande kostnader:

a) Utgifter för gödselmedel och kalk, respektive för inköp av utsäde, preparat eller dylikt, fritt försöksplatsen;

- b) Utgifter för analyser av jord och skördeprodukter (dock endast sådana utgifter, som direkt betalas till vederbörande analyslaboratorium);
- c) Utlägnings-, tillsyns-, skörde- och tröskningskostnader;
- d) Reparations-, transport- och drivmedelskostnader för maskinell utrustning;
- e) Ränta och avskrivning på maskinell utrustning;
- f) Ersättning för försöksintrång; samt
- g) Lön till och resekostnader för av sällskapet anställd och icke statsbidragsavlönad personal.

Enligt kommitténs förslag skola sålunda hushållningssällskapen kunna erhålla ersättning för försöksverksamheten högst intill det belopp, som kan framräknas med stöd av nu angivna regler. I betänkandet förutsättes vidare, att överinspektören och försöksrådet skola äga prövningsrätt i fråga om de kalkyler, som lämnas rörande försökskostnadernas storlek. Härigenom anses man kunna undvika faran för att ur ekonomisk synpunkt illa planlagda försök skola utföras. I övrigt anför kommittén i fråga om ersättningen bland annat följande.

Summan av de ersättningar, som enligt de sålunda granskade försöksprogrammen böra lämnas försöksorganen, sammanjämkas inom ramen för det totala belopp, som står till den lokala försöksverksamhetens förfogande, samt fördelas på de särskilda försöksorganen. Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök bör vid sitt beslut om fastställande av försöksersättning kunna såsom villkor för ersättningens utbekommande föreskriva, att den användes i huvudsaklig överensstämmelse med det uppgjorda försöksprogrammet och att försöksverksamheten till sin omfattning icke underskrider detta program.

Med den nu angivna ordningen torde statens jordbruksförsök — för att kunna genomföra största möjliga försöksprogram — ha ett visst intresse av att tillse att den ersättning för de olika försöken, som sällskapen äga tillgodoräkna sig, icke blir för hög. Hushållningssällskapens intresse av att med sparsamhet handhava dem tillkommande ersättningar upprätthålles också. Inom ramen för statsunderstödet böra nämligen sällskapen — under förutsättning att försöksprogrammet i huvudsak följes och icke underskrides — lämnas möjlighet att använda belopp, som eventuellt kunna inbesparas på visst eller vissa försök, antingen för att täcka förlust på andra försök eller till att öka sin försöksverksamhet.

I samband med den ifrågasatta omläggningen av bidragsgrunderna föreslår kommittén vidare, att statsbidragen till försöksringar för lokala gödningförsök skola göras oberoende av ortsbidrag.

Kommittén förutsätter slutligen, att hushållningssällskapen liksom hittills må utföra försök med hjälp av egna eller på annat sätt anskaffade medel.

Enligt vad kommittén framhåller bör vid genomförandet av den föreslagna omorganisationen tillses, att statens jordbruksförsök alltjämt bibehålles vid en ledande ställning. Då emellertid jordbruksförsöken föreslagits skola vara representerade i samtliga distriktsnämnder samt i jordbruksförsöksrådet, torde jordbruksförsöken erhålla erforderligt inflytande på verksamhetens utformning, samtidigt som å andra sidan lokala synpunkter starkare än tidigare måste beaktas. Genom

att jordbruksförsöken förfoga över specialister inom försöksverksamhetens olika delområden samt över laboratorier och andra resurser torde man vidare kunna antaga att jordbruksförsöken skola förbli huvudman för en stor del av framför allt den mera krävande försöksverksamheten. Beträffande de delar av försöksverksamheten, för vilka andra organisationer äro huvudmän, måste jordbruksförsöken i avsevärd omfattning komma att medverka vid uppgörande av planer, verkställande av analyser, försöksbearbetningar samt utförande av försökssammanställningar m. m. På grund av dessa förhållanden finner kommittén det nu uppställda kravet tillräckligt tillgodosett. Kommittén understryker tillika, att jordbruksförsöken böra eftersträva ett fördjupat och intimt samarbete med de lokala försöksorganen samt därvid utöva viss tillsyn över verksamheten över huvud taget.

Några omedelbara förslag till personalförstärkningar i anledning av omorganisationen framlägger kommittén icke. Den erinrar emellertid om den av 1945 års jordbruksutredning ifrågasatta förstärkningen av statens jordbruksförsöks personala resurser samt framhåller betydelsen av att denna förstärkning snarast möjligt förverkligas. Härigenom skulle en önskvärd och välbehörlig förstärkning av jordbruksförsökens möjligheter att leda och biträda den lokala försöksverksamheten komma att erhållas.

Vidare påpekar kommittén att det, då arbetet med samordnandet av försöksprogrammen enligt organisationsförslaget skall åvila överinspektören, föreligger behov av att utöka arbetskrafterna på dennes kansli med en agronomutbildad tjänsteman. Enligt kommittén skulle detta behov kunna tillgodoses på så sätt att, sedan den planerade sammanföringen av ledningen av försöksgårdarna Öjebyn och Brännberg under en gemensam föreståndare kommit till stånd, den därigenom ledigblivna försöksgårdsföreståndartjänsten överföres till överinspektörens kansli. Innehavaren av den nya tjänsten, vilken bör benämnas överassistent, skulle få till uppgift bland annat att biträda med den granskning och sammanjämkning av distriktsprogrammen, som föreslagits skola åligga överinspektören.

I anslutning till omorganisationsförslaget beröras i betänkandet även de s. k. beställningsförsöken från enskilt håll. Kommittén skiljer mellan två huvudtyper av beställningar, nämligen å ena sidan beställningar från enskilda jordbrukare avseende utförandet av försök med för dem enskilt intresse och, å andra sidan, beställningar från annat (ofta industriellt) håll, där beställaren har ett merkantilt intresse av försökets utfall.

Vad den förstnämnda typen beträffar anser kommittén att några särskilda regler rörande dess behandling icke behöva lämnas.

Behandlingen av den senare beställningstypen tarvar däremot enligt kommitténs mening en viss försiktighet. Beställning av dylikt försök bör ske hos statens jordbruksförsök, statens trädgårdsförsök, växtskyddsanstalten eller hos hushållningssällskap, som därvid skall ha att inhämta medgivande till försökets utläggande från vederbörande anstalt. Då fråga är om växt-

skydd vid hotande katastrof bör dock hushållningssällskap äga att omedelbart företaga erforderliga försök med växtskyddspreparat.

Alla beställningsförsök böra — i den mån de endast avse att tjäna beställarens eget intresse — betalas av beställaren. Kommittén utgår härvid från att det må tillkomma varje hushållningssällskap att själv fastställa de normer, efter vilka dylik betalning skall erläggas. Ett undantag från den nu föreslagna regeln anses emellertid böra göras för sort- och gödslingsförsök i Norrland. Med hänsyn till där rådande klimatiska förhållanden och övriga särskilda omständigheter finner kommittén det skäligt, att ersättning skall kunna lämnas enskild jordbrukare, som på eget initiativ utlägger försök av nu nämnda slag. Ersättningen förutsättes skola inräknas i och utgå ur vederbörande sällskaps bidrag för lokal försöksverksamhet.

Kommittén upptager slutligen vissa speciella spörsmål rörande sortprövnings-, betesförsöks- och preparatförsöksverksamheten samt mekaniseringen och maskindriften inom jordbruket. Den framhåller, att försöksverksamheten på nu nämnda områden fått alltmera ökad betydelse och att därför ett stort behov av en intensifiering av verksamheten föreligger. Kommittén anför härom följande.

Det är önskvärt, att den officiella *sortprövningen* på olika platser inom det avsedda odlingsområdet och under skilda klimatiska förhållanden snarast igångsättes i sådan omfattning, att säkra omdömen kunna erhållas rörande den nya sorten innan den originalförklaras. Genom den föreslagna anordningen av den lokala försöksverksamheten, varigenom bland annat inrättande av fasta försöksplatser i hushållningssällskapens regi underlättats, synas möjligheter ha öppnats att — i den mån övriga omständigheter, exempelvis tillgång på utsäde, så tillåta — omedelbart efter den förberedande sortprövningen inordna den officiella sortprövningen i den lokala verksamheten genom att utlägga försök på lämpligt antal av hushållningssällskapen utsedda försöksplatser.

Betesförsöksverksamheten är på grund av beteskulturens tilltagande betydelse vid jordbrukets framtida utveckling och rationalisering av särskild vikt och omfattar uppgifter av stor ekonomisk räckvidd. Som exempel på arten av problem, som böra klarläggas, må nämnas naturmarker, som överförande till kulturbete, anläggning och underhåll av betesvall på åkerjord, bevattnings- och gödslingsfrågor samt spörsmål beträffande val av sorter och stammar av betesväxter m. m. För närvarande äga emellertid betesförsök så gott som uteslutande rum i statens jordbruksförsöks regi. Endast i undantagsfall anlitas hushållningssällskap för dylika försök. Dessa ha också på grund av medelsbrist inskränkts att omfatta endast vissa delar av landet.

Enligt kommitténs åsikt torde det vara nödvändigt att väsentligt utvidga omfattningen av försöksverksamheten på betesområdet. Genom att sammanföra dem med den lokala verksamheten kunna betesförsöken spridas över hela landet. Hushållningssällskapen böra stimuleras till att delta i arbetet, varigenom erforderlig kontakt erhålles med landets jordbrukare och resultaten bli mera kända och tillgängliga.

I fråga om de s. k. *preparatförsöken*, d. v. s. försök med industriellt tillverkade växtskydds- och ogräsbekämpningspreparat, bör framhållas, att utvecklingen på växtskydds- och ogräsbekämpningsområdet har gått syn-

nerligen fort och medfört behov av en stegrad försöksverksamhet. Lokal försöksverksamhet har också i viss utsträckning kommit i gång. Det synes nödvändigt att denna verksamhet intensifieras och att erforderliga medel tillföras densamma genom ökning av anslaget för lokal försöksverksamhet.

Även på *mekaniseringens* och *maskindriftens* områden har utvecklingen gått starkt framåt. Genom den fortgående mekaniseringen inom jordbruket framträder ett allt större behov av kunskap rörande de mekaniska hjälpmedlens rätta användning och skötsel samt deras inverkan på skördeprodukternas kvalitet m. m. Försöksverksamhet på detta område, som hittills i huvudsak varit koncentrerad till Ultuna vid det jordbrukstekniska institutet, synes böra upptagas även lokalt. Det är därför angeläget att anslaget för lokal försöksverksamhet tillföres medel av sådan storlek, att nu ifrågavarande försöksuppgifter kunna genomföras på ett betryggande sätt.

Yttrandena. De flesta remissinstanserna förklara sig uttryckligen dela kommitténs uppfattning, att den lokala försöksverksamheten i sin nuvarande utformning är behäftad med vissa brister. Man är sålunda i princip ense med kommittén om att verksamheten behöver effektiviseras och att detta bör ske genom att de olika försöksorganen samordnas bättre och genom att ökade ekonomiska och tekniska resurser ställas till förfogande för verksamheten. I konsekvens härmed göra de flesta remissinstanserna icke någon principiell erinran mot de av kommittén föreslagna *huvudprinciperna för omorganisationen* av den lokala försöksverksamheten. Ett par undantag finnas dock.

Sålunda uttalar *Kristianstads läns hushållningssällskap*, att enligt dess mening den hittills bedrivna lokala försöksverksamheten i stort sett fungerat tillfredsställande och att därför någon omorganisation icke behövs. Även *lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier* anse, att någon anmärkning icke kan göras mot den nuvarande organisationen. Enligt kollegiernas mening har det alltid funnits och finnes alltjämt ett mycket gott och intimt samarbete mellan den statliga försöksverksamheten och hushållningssällskapens lokala verksamhet samt det praktiska jordbruket. Kollegierna förklara sig emellertid vara medvetna om att den lokala försöksverksamheten icke arbetar så effektivt som vore önskvärt. Anledningen härtill är emellertid medelsbristen och icke brister i den nuvarande organisationen. Enbart behovet av vidgat samarbete och ökat utrymme för lokala initiativ kan därför knappast anföras såsom skäl för en genomgripande omorganisation. Då emellertid en fullt statsunderstödd lokal försöksverksamhet måste bedrivas efter så väl genomtänkta försöksprogram som möjligt, finna kollegierna att smärre organisatoriska förändringar kunna erbjuda vissa fördelar. Dessa förändringar böra dock icke göras mera omfattande än nödvändigt och kunna enligt kollegiernas mening genomföras på ett enklare sätt än kommittén föreslagit.

Vidare uttalar *Hushållningssällskapens förbund* — som dock ansluter sig till de av kommittén föreslagna grunderna för den lokala försöksverk-

samhetens organisation — att samordningen icke får drivas så långt, att man begränsar möjligheterna för hushållningssällskapen att genom lokala initiativ taga upp för de olika områdena speciella problem till försöksmässig prövning.

Frågan om en gränsdragning mellan den statliga och den av hushållningssällskapen bedrivna försöksverksamheten beröres blott i ett par yttranden. Lantbruksförsöksrådets arbetsutskott och Uppsala läns hushållningssällskap förklara sig sålunda icke ha någon erinran mot vad kommittén föreslagit i detta hänseende.

Däremot göra lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier vissa invändningar mot kommittén på denna punkt. Kollegierna anföra härvid bland annat följande.

Enligt kollegiernas uppfattning har kommittén givit begreppet lokal försöksverksamhet en alltför vidsträckt innebörd. Kollegierna mena, att man vid gränsdragningen mellan lokal och fast försöksverksamhet bör utgå från verksamhetens mål och medel. Man bör, med andra ord, söka klarlägga frågan om arbetsuppgifternas fördelning mellan å ena sidan den statliga försöksverksamheten, representerad av i första hand statens jordbruksförsök och de statliga försöksgårdarna, och å andra sidan hushållningssällskapens lokala försöksverksamhet. Kollegierna äro medvetna om svårigheterna att här draga en klar och entydig gräns. Uppgiften torde emellertid icke vara olöslig.

Kollegierna skulle sålunda vid denna gränsdragning vilja tilldela statens jordbruksförsöks fasta försöksverksamhet uppgifter av sådan art, som för sitt utförande kräva laboratorieutrustning, möjligheter till kärlförsök och andra resurser, som icke finnas tillgängliga hos hushållningssällskapen. Den lokala försöksverksamheten skulle däremot behandla problem, där enbart fältförsök kunna föra fram till resultat av praktisk betydelse. Med denna uppdelning utnyttjar man, enligt kollegiernas mening, på bästa sätt de båda organens resurser. Det bestående samarbetet mellan den statliga och den lokala försöksverksamheten måste självfallet fortsätta och om möjligt ytterligare fördjupas.

Av vad sålunda anförts följer, att kollegierna bestämt motsätta sig kommitténs förslag att hänföra statens jordbruksförsöks specialförsök till lokal försöksverksamhet. Verksamheten vid statens jordbruksförsök är i stort sett bunden av ett av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök fastställt arbetsprogram. Inom ramen för detta program måste det emellertid vara försöksinstitutionens ledande tjänstemän förbehållet att, oberoende av de lokala försöksorganen och deras speciella intressen, avgöra huru de på bästa sätt skola angripa de problem, som blivit dem förelagda. Specialförsöken ingå som ett led i detta arbete och ha sålunda, vare sig det gäller enkla, ettåriga eller mera komplicerade, mångåriga försök, ett annat syfte än hushållningssällskapens lokala försök.

Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän vänder sig jämväl mot kommitténs uppfattning att någon bestämd gränsdragning icke kan göras och att sålunda ej heller någon skillnad mellan lokala försök i egentlig mening och statens jordbruksförsöks specialförsök bör upprätthållas. Enligt föreningens mening föreligger det nämligen en bestämd skillnad mellan å ena sidan jordbruksförsökens verksamhet och å andra sidan hushållnings-

sällskapens lokala försöksverksamhet. Statens jordbruksförsök ha sålunda att utreda mera komplicerade problem, vilka den lokala försöksverksamheten med sina begränsade resurser icke kan bemästra. Den lokala försöksverksamheten måste däremot inriktas på enklare uppgifter av omedelbart praktiskt intresse.

Försöksgårdsföreståndarna anse sig böra framhålla, att en viss oklarhet utmärker kommitténs definition av begreppet lokal försöksverksamhet samt förslag till gränsdragning mellan sådan försöksverksamhet och fast försöksverksamhet. Det understrykes att dessa båda områden icke — såsom tidigare skett i stor utsträckning — böra onödigtvis sammanblandas.

Även om sålunda *flertalet remissmyndigheter* anslutit sig till huvudprinciperna för den ifrågasatta omorganisationen ha de emellertid, såsom redan förut antytts, haft åtskilliga anmärkningar mot *de olika detaljerna i omorganisationsförslaget*. I regel begränsa sig dock remissmyndigheterna till att endast göra erinringar mot vissa punkter i omorganisationsförslaget, medan detsamma i övrigt godtages eller lämnas utan anmärkning. Invändningar av större omfattning förekomma sålunda endast i ett fåtal fall.

Vad först angår distriktsindelningen tillstyrkes kommitténs förslag eller lämnas utan erinran av *15 hushållningssällskap, lantbruksförsöksrådets arbetsutskott, försöksgårdsföreståndarna, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk* samt *Gödsel- och kalkindustriernas samarbetsdelegation*. Flera av hushållningssällskapen gå dock icke längre än att de förorda den för dem själva aktuella distriktsindelningen. Vidare må nämnas, att *Hushållningssällskapens förbund* samt *Gödsel- och kalkindustriernas samarbetsdelegation* endast tillstyrka en distriktsindelning över huvud taget och sålunda icke yttra sig närmare om den av kommittén föreslagna indelningen.

Bland de remissmyndigheter, vilka gjort invändningar mot kommitténs förslag i förevarande hänseende, kunna i stort sett urskiljas två huvudgrupper. Den ena omfattar dem, som ur mera principiella synpunkter ansett sig böra avstyrka en distriktsindelning över huvud taget eller i vart fall uttalat tveksamhet däremot. Den andra gruppen omfattar sådana myndigheter, som gjort invändningar mot den föreslagna omfattningen av visst distrikt. Denna grupp utgöres till större delen av vissa hushållningssällskap.

Av vad den första gruppen remissinstanser anfört må återgivas i huvudsak följande.

Styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut finner sig icke kunna förorda en efter administrativa gränser fastställd områdesindelning för försöksverksamhetens organisation. Enligt styrelsens mening skulle en dylik indelning med all sannolikhet göra arbetet ännu mera tungrott än förut. För sin del anser styrelsen, att varje hushållningssällskap bör utgöra ett försöksdistrikt.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök förklarar

sig icke heller kunna biträda förslaget om inrättande av fasta distrikt, enär inom vissa av dessa en betydande oenhetlighet skulle komma att föreligga. Samtidigt framhålles emellertid, att en indelning i försöksdistrikt skulle medföra betydande fördelar inom vissa delar av landet. I anslutning här till uttalar styrelsen, att det bör ankomma på statens jordbruksförsök att efter hand söka åstadkomma försöksdistrikt i den utsträckning detta finnes lämpligt. Intill dess bör enligt styrelsens mening varje enskilt hushållningssällskap utgöra ett distrikt.

I huvudsak samma ståndpunkt intages av *lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier*. Kollegierna utveckla sin uppfattning närmare och anföra bland annat.

Systemet med en fast distriktsindelning medför vissa svårigheter. Kollegierna vilja härvid i första hand framhålla risken för att de olika distrikten komma att arbeta isolerade från varandra. Det förhåller sig nämligen så, att de problem, med vilka den lokala försöksverksamheten kan komma att syssla, endast undantagsvis äro av sådan natur att de äga aktualitet endast för ett enda försöksdistrikt. Om nu distriktsnämnderna utan närmare kontakt med varandra skola utarbета förslag till arbetsprogram, så måste man räkna med att det sammanjämkande organet många gånger blir nödsakat att helt omarbета distriktsnämndernas förslag för att kunna infoga dessa i hela landet omfattande försöksprogram.

Utän att närmare ingå på svårigheterna vid en distriktsindelning vilja kollegierna endast som exempel anföra distrikt II. Till detta distrikt skall enligt förslaget sammanföras ur jordbruksgeografiska och driftsmässiga synpunkter så olikartade områden som Kronobergs, Jönköpings, Kalmar, Gotlands och Östergötlands län. Sålunda återfinnas inom distriktet såväl vissa av våra bördigaste som ock några av våra kargaste jordbruksområden, de västra delarna av Jönköpings län tillhöra de nederbördsrikaste trakterna i landet under det att Öland och Gotland äro de nederbördsfattigaste, andra väsentliga olikheter att förtiga.

Nu torde liknande anmärkningar kunna riktas mot varje annat förslag till fast distriktsindelning, och kollegierna anse det därför meningslöst att i detta avseende utarbета alternativa förslag. Kollegierna vilja emellertid icke motsätta sig varje förslag till distriktsindelning, utan inse väl betydelsen av ökat samarbete mellan närliggande hushållningssällskap. De finna det emellertid ändamålsenligare med en sådan form för distriktsindelning, att ändring däri lätt kan vidtagas från tid till annan allt efter de intressen och behov, som kunna framkomma inom ifrågavarande sällskap. Det synes kollegierna lämpligt, att denna distriktsindelning får växa fram så småningom och med utnyttjande av de erfarenheter, som kunna vinnas av redan nu existerande sådant samarbete. Med hänsyn till betydelsen av att dylikt samarbete kommer till stånd mellan därav intresserade hushållningssällskap, synes det viktigt, att statens jordbruksförsök på allt sätt söker medverka till och stimulera ett sådant samarbete.

Även *jordbrukets upplysningsnämnd* finner det vara fördelaktigare att liksom hittills låta erforderligt samarbete mellan hushållningssällskapen växa fram på frivillighetens väg än att i ett slag indela landet i ett visst antal fasta försöksdistrikt.

Kristianstads läns hushållningssällskap anser distriktsindelningen onödig. Sällskapet erinrar härvid om det samarbete på området, som redan före-

kommer i de fyra län vilka föreslagits skola bilda södra distriktet. Enligt sällskapet är detta frivilliga samarbete tillfyllest för en samordning av försöksarbetet inom nämnda län.

Statskontoret finner det tveksamt, huruvida erfarenheter av den år 1948 beslutade organisationen av tillsynen över försöksverksamheten vunnits i sådan utsträckning, att relativt vittgående reformer i detta hänseende böra vidtagas redan nu.

Tveksamhet rörande distriktsindelningens lämplighet i princip uttalas vidare av *Göteborgs och Bohus, Gävleborgs* samt *Norrbottnens läns hushållningssällskap*, *Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund*, *Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän*, *Föreningen Sveriges jordbrukskonsulenter* samt *Svenska lantmannaskolornas lärareförening*. Dessa remissmyndigheter anse framför allt, att den föreslagna distriktsindelningen blir för tungrodd eller för dyrbar. På ett par håll uttalas, att en omprövning bör ske.

Slutligen må nämnas att *lantbruksakademien* och *jordbrukets forskningsråd* understryka, att distriktsindelningen icke kan göras alltför stel och fast, enär samarbete måste ske även mellan distriktet. Någon principiell invändning mot att landet indelas i vissa försöksdistrikt göres dock icke.

Såsom förut nämnts ha erinringar även framförts mot den av kommittén föreslagna omfattningen av vissa distrikt. Erinringarna gälla första, andra, femte och sjätte distriktet och gå i huvudsak ut på att kommitténs förslag skulle komma att sammanföra ur olika synpunkter alltför heterogena eller för stora områden inom ett distrikt. Med hänsyn härtill föreslås följande ändringar.

Kristianstads läns hushållningssällskap, *Malmöhus läns hushållningssällskap* samt *centralstyrelsen för Malmöhus läns försöksringar* anse, att det första distriktet blott bör omfatta de båda Skåne-länen. Beträffande Blekinge och Hallands län uttalar *sistnämnda hushållningssällskap*, att dessa län böra hänföras till distrikt av östsvensk respektive västsvensk typ. Jämväl *centralstyrelsen för Kristianstads läns försöksringar* anse det första distriktet vara för stort.

I fråga om andra distriktet anföra *lantbruksakademien* och *jordbrukets forskningsråd*, att Gotlands län bör avskiljas ifrån detsamma och bilda ett eget distrikt. *Östergötlands läns hushållningssällskap* föreslår, att förevarande distrikt skall uppdelas på tre distrikt, omfattande respektive Jönköpings och Kronobergs län, Östergötlands län och Kalmar läns norra hushållningssällskapsområde samt Gotlands län och Kalmar läns södra hushållningssällskapsområde. Vidare framhåller *Kronobergs läns hushållningssällskap*, att Kronobergs och Jönköpings län väl kunna sammanföras i ett distrikt men att de i fråga om klimat och jordmån äro alltför olika slättbygderna i Östergötland och Kalmar läns kustland samt på Gotland för att lämpligen böra hopkopplas med dessa områden. Slutligen uttalar *Kalmar läns södra hushållningssällskap*, att det visserligen icke vill framställa något bestämt yrkande om en modifikation av kommitténs förslag beträffande förevarande distrikt. Skulle det emellertid på grund av önskemål från andra

håll befinnas möjligt att på lämpligt sätt minska distriktet, bör enligt sällskapet en sådan möjlighet utnyttjas.

Beträffande femte distriktet framhåller *Kopparbergs läns hushållningssällskap*, att förhållandena inom den egentliga jordbruksbygden i detta län mera ansluta sig till jordbruksförhållandena i Gävleborgs län än i Värmlands län. Med hänsyn härtill och då visst samarbete redan förekommit med Gävleborgs läns hushållningssällskap ifrågasättes, om det icke bör övervägas att sammanföra Kopparbergs län med sistnämnda län.

Vad slutligen angår sjätte distriktet anse *lantbruksakademien* och *jordbrukets forskningsråd* det kunna ifrågasättas, om det är lämpligt att hänföra Gästrikland och Jämtland till samma distrikt. Vidare uttalar *Jämtlands läns hushållningssällskap*, att det enligt dess mening vore bättre att hänföra Gävleborgs län till femte distriktet och sålunda låta Jämtlands och Västernorrlands län bilda ett eget distrikt.

Mot kommitténs förslag att särskilda distriktsnämnder skola inrättas har *det stora flertalet remissmyndigheter* icke haft något att erinra i princip. De remissinstanser, vilka avstyrka förslaget eller göra mera principiella invändningar däremot, utgöra sålunda blott ett fåtal.

Samtidigt som flertalet remissmyndigheter i princip tillstyrkt kommitténs förslag beträffande distriktsnämnderna ha de dock framställt vissa anmärkningar mot förslaget.

Hushållningssällskapens förbund påpekar sålunda, att enligt förslaget distriktsnämnderna avses skola få så stora och betydelsefulla arbetsuppgifter, att det kan ifrågasättas om det är möjligt att belasta nämnderna eller deras sekreterare därmed. Enligt förbundet torde man vidare få räkna med att de avgöranden, som nämnderna avses skola träffa, i en del fall kunna ge anledning till motsättningar mellan representanterna för olika sällskapsområden inom samma distrikt. Förbundet anser det därför lämpligare att nämndernas uppgifter något begränsas och att distriktssammansättningarna i stället bli mera av informations- och överläggningskaraktär. Nämnderna böra alltså vara organ för frivilligt samarbete mellan sällskapen och inom deras områden befintliga försöksinstitutioner. Slutligen förutsättes att även representanter för statens jordbruksförsök böra delta i nämndernas sammankomster.

Sveriges lantbruksförbund anser det icke vara rationellt, att nämnderna skola utarbeta förslag till försöksprogram och bearbeta och publicera försöksresultaten. Genom att en arbetskrävande sammanjämkning av programmen måste ske uppkommer nämligen ett onödigt dubbelarbete. Vidare måste de uppgifter, som tilltänkts nämnderna, leda till att behov av särskild personal uppstår, enär de nuvarande jordbrukskonsulenternas arbetsbörda i längden icke kan ökas. Dessa tjänstemän böra för övrigt helt utnyttjas i den viktiga verksamheten med utredning, upplysning och propaganda om jordbrukets driftsrationalisering. På grund av det anförda anser förbundet, att statens jordbruksförsök lämpligen bör upplägga nämndernas försöksprogram samt bearbeta och publicera försöksresultaten. Samtidigt förutsättes

att nämnderna skola framställa önskemål och att en intim kontakt i olika avseenden upprätthålles med jordbruksförsöken. Nämnderna böra följaktligen enligt förbundets mening närmast organiseras såsom samarbetsorgan mellan hushållningssällskapen i och för försöksverksamheten. Med den inskränkning av nämndernas arbetsuppgifter, som förbundet föreslagit, skulle även en minskning av antalet ledamöter bli möjlig.

Jordbrukets upplysningsnämnd uttalar, att enligt dess mening statens jordbruksförsök även i fortsättningen böra ha huvudansvaret för bearbetning och publicering av de lokala jordbruksförsökens resultat.

Värmlands läns hushållningssällskap anser likaså det starkt kunna ifrågasättas, om det kan bli möjligt för nämnderna att effektivt handha publiceringsverksamheten. Sällskapet håller före, att en central bearbetning, sammanställning och publicering hos statens jordbruksförsök är att föredraga. Vidare uttalar sällskapet, att jämväl fördelningen av anslag bör ankomma på jordbruksförsöken.

Frågan om anslagsfördelningen beröres även i ett par andra yttranden. Sålunda anser *Örebro läns hushållningssällskap*, att utgående anslag böra fördelas av den centrala myndigheten till varje hushållningssällskap i stället för till varje distrikt. *Norrbottens läns hushållningssällskap* och *Föreningen Sveriges jordbrukskonsulenter* uttala farhågor för att slitningar skola uppstå, om anslagsfördelningen ålägges distriktsnämnderna.

I *åtskilliga utlåtanden* uttryckas farhågor för att nämnderna med den föreslagna sammansättningen skola bli alltför tungrodda och otympliga. Med hänsyn härtill ifrågasättes, att inom nämnderna skola tillsättas särskilda arbetsutskott. Några remissmyndigheter anse, att i stället antalet ledamöter bör begränsas. Sålunda föreslå exempelvis *lantbruksförsöksrådets arbetsutskott*, *Uppsala läns hushållningssällskap* och *Örebro läns hushållningssällskap*, att nämnderna endast skola bestå av jordbrukskonsulenterna, försöksgårdsföreståndare samt föreståndaren för statens jordbruksförsök. Härvid förutsättes tillika, att den sistnämnde och icke överinspektören för försöksväsendet skall bli den statliga instansens huvudman i nämnderna. I stort sett samma förslag framföres av *Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän*.

Å andra sidan föreslå *lantbruksstyrelsen* och *Kronobergs läns hushållningssällskap*, att de lantbruks- och lantmannaskolor, där fasta försöksstationer finnas, även skola representeras i distriktsnämnderna. *Södermanlands läns hushållningssällskap* framhåller betydelsen av att distriktens viktigaste organ ej blott för de lokala försöken utan även för upplysningsverksamheten bli väl företrädde i nämnderna. Vidare anser *centralstyrelsen för Kristianstads läns försöksringar*, att försöksringarna böra få möjlighet att utse mer än en representant i nämnden. *Centralstyrelsen för Malmöhus läns försöksringar* uttalar, att försöksringarna i varje län böra ha minst en försöksledare i nämnden.

Beträffande nämndernas arbetsformer framhålla *lantbruksförsöksrådets arbetsutskott* och *Uppsala läns hushållningssällskap*, att förhållandena inom

nämnderna icke böra i alla stycken fastställas definitivt utan att stor rörelsefrihet bör lämnas. Även *Västernorrlands läns hushållningssällskap* finner det önskvärt, att nämndernas arbetsformer från början icke fastlåsas inom alltför snäva gränser. Erfarenheter böra först inhämtas, huru nämnderna komma att fungera.

I flera yttranden påpekas, att genomförandet av kommitténs förslag kommer att medföra ett betydande kansliarbete hos nämnderna och särskilt för dessas sekreterare. Detta har föranlett förslag från *Föreningen Sveriges jordbrukskonsulenter* att sekreterarens kansliarbete skall överflyttas till statens jordbruksförsök och från *Örebro läns hushållningssällskap* att en befattningshavare vid jordbruksförsöken skall förordnas till sekreterare i nämnden i stället för en av nämnden utsedd person. *Gävleborgs läns hushållningssällskap* anser av samma skäl att åtminstone försöksmaterialets bearbetning bör ankomma på statens jordbruksförsök.

På tal om distriktsnämndernas sekreterare må vidare nämnas, att *lantbruksakademien, jordbrukets forskningsråd* samt *några hushållningssällskap* gjort invändning mot kommitténs förslag att sekreterarbefattningen skall cirkulera mellan hushållningssällskapen i distriktet. Invändningen motiveras med att en sådan anordning skulle leda till bristande kontinuitet inom nämndens verksamhet. Å andra sidan uttalar *Blekinge läns hushållningssällskap* uttryckligen, att ett sådant ombyte skulle vara av värde.

Slutligen anse *Älvsborgs läns norra hushållningssällskap* och *centralstyrelsen för Malmöhus läns försöksringar*, att den av kommittén föreslagna tidpunkten för distriktsnämndernas sammanträden är alltför sen. Förstnämnda remissmyndighet anser, att tidpunkten bör vara november, den senare att nämnderna böra börja sitt arbete senast i december. *Hushållningssällskapens förbund* föreslår tidpunkten för distriktssammanskomster-na till november—december.

Såsom förut angivits ha några remissinstanser avstyrkt eller främfört mera väsentliga anmärkningar mot kommitténs förslag i fråga om distriktsnämnderna. Detta gäller *styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier, styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, Kristianstads läns hushållningssällskap, Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap* samt *Svenska lantmannaskolornas lärareförening*. I stort sett sammanhänger dessa instansers ståndpunkttagande till distriktsnämnderna med deras förut återgivna inställning till frågan om distriktsindelningen. Vad särskilt angår nämnderna anföres emellertid ytterligare bland annat följande.

I anslutning till sin uppfattning att en distriktsindelning endast bör ske inom vissa delar av landet uttalar *styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök*, att hushållningssällskapens nuvarande försökskommittéer böra anförtros distriktsnämndernas arbetsuppgifter inom de områden, där sådan indelning icke verkställs. Tillika anser styrelsen, att kommitténs förslag rörande nämnda arbetsuppgifter bör underkastas en viss översyn.

Enligt styrelsens mening kan det nämligen ifrågasättas, om icke exempelvis en viss publiceringsverksamhet automatiskt måste tillkomma statens jordbruksförsök.

Lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier framhålla bland annat följande.

Enligt kollegiernas mening kunna distriktsnämnderna med föreslagen sammansättning icke förväntas bli verkligt arbetande organ. Antalet deltagare i distriktsnämndernas sammanträden skulle komma att uppgå till mellan 20 och 30. Det är uppenbart, att denna stora församling som sådan icke kan utarbeta ett förslag till försöksprogram. Församlingens uppgift måste bli att diskutera och justera ett föreliggande konkret förslag. Frågan hur detta förslag skall utarbetas har endast helt vagt skisserats av kommittén. Detta spørsmål är emellertid av väsentlig betydelse. Kollegierna anse det för sin del otänkbart, att de jordbrukskonsulenter, vilka utsetts att fungera som ordförande och sekreterare vid de föreslagna distriktsmötena, skulle kunna medhinna detta arbete vid sidan av sina övriga krävande uppgifter. Ett genomförande av förslaget med fast distriktsindelning synes därför kräva inrättandet av kanslier under särskilda försöksmäns ledning i vart och ett av distrikten. Kollegierna vilja icke förorda en dylik kostsam åtgärd utan anse i stället, att uppgiften att utarbeta ett första förslag till försöksprogram bör anförtros åt statens jordbruksförsök.

Å andra sidan är det angeläget, att lokala överläggningar regelbundet komma till stånd. Man bör emellertid, såsom tidigare framhållits, icke vara bunden av en fast distriktsindelning utan pröva sig fram och härvid bygga på erfarenheter från frivilligt samarbete mellan närbelägna hushållningssällskap. Initiativet till dessa lokala överläggningar bör i första hand komma från statens jordbruksförsök men får icke vara förbehållet denna institution.

Styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut anser, att de nuvarande försökskommittéerna hos hushållningssällskapen böra svara för det arbete, som föreslagits skola ankomma på distriktsnämnderna.

Kristianstads läns hushållningssällskap finner den utbyggnad av försöksverksamhetens organisation, som ett inrättande av distriktsnämnder skulle innebära, onödig. Skulle dylika nämnder ändock tillskapas föreslår sällskapet, att de blott skola bestå av försöksledarna och högst två av respektive sällskap utsedda ledamöter från varje län jämte representanter för den statliga försöksverksamheten.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap framhåller, att nämndernas beslutanderätt torde bli mycket ringa om ens någon. Avgörandet i fråga om försöksverksamhetens omfattning och planläggning kommer sålunda alltför att ankomma på ett centralt riksorgan för verksamheten. Vidare påpekas, att anordningen med distriktsnämnder kan väntas komma att innebära icke obetydliga kostnader för sammanträden med representanter icke blott för hushållningssällskap och andra lokala försöksorgan utan även för centrala myndigheter på området. Med hänsyn till det anförda anser sällskapet, att ur lokal synpunkt den nuvarande organisationen med hushållningssällskapens egna försökskommittéer, förstärkta med representanter för statliga försöksgårdar, försöksstationer och fasta försöksfält inom sällskapens områden, bör vara tillfyllest.

Svenska lantmannaskolornas lärareförening avstyrker helt förslaget att inrätta distriktsnämnder och anför till motivering härav i huvudsak följande.

Enbart nämndernas årliga sammanträden skulle kräva högst avsevärda kostnader och även taga mycken tid i anspråk. Således skulle till synes en representant för statens lantbruksförsök jämte överinspektören bli upptagna av nämndernas sammanträden cirka en månad årligen, resdagar medräknade. Både tid och pengar torde kunna användas på bättre sätt till försöksverksamhetens fromma. Man bör vidare ej överskatta de initiativ, som den nya ordningen med distriktsnämnder angivits skola tillföra verksamheten. Varje hushållningssällskap för sig borde kunna taga sådana initiativ och befordra dem till den centrala försöksledningen. När särskilda skäl därtill föreligga kunna för övrigt, såsom nu stundom sker, försöksledare och eventuellt även andra personer inom området från närbelägna hushållningssällskap sammanträffa distriktsvis för att samråda i olika försöksfrågor.

Vad härefter angår kommitténs förslag beträffande försöksprogram och om inrättande av ett centralt organ samt dess uttalande om att statens jordbruksförsök alltjämt bör bibehållas vid en ledande ställning, ha dessa frågor i *mer än hälften av remissutlåtandena* lämnats utan erinran eller ej föranlett särskilt yttrande. I övriga utlåtanden framställas emellertid vissa erinringar. Dessa gälla framför allt den för ifrågavarande delar av förslaget grundläggande frågan om överinspektörens respektive statens jordbruksförsöks ställning inom försöksverksamheten. I samband härmed föreslås på några håll även vissa ändringar i proceduren för försöksprogrammets fastställande. Det må emellertid här erinras om att nu angivna spörsmål delvis redan berörts i samband med distriktsnämndernas arbetsuppgifter.

Lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier anföra i förevarande hänseenden i huvudsak följande.

Kommitténs förslag förutsätter, att överinspektören besitter teknisk sakkunskap i alla försöksfrågor, vilket denne emellertid icke med nödvändighet måste göra. Härtill kommer, att förslaget innebär en utvidgning och förskjutning av överinspektörens uppgifter och befogenheter, som kollegierna anse vara varken nödvändig eller lämplig. Överinspektörens uppgifter är att övervaka försöksverksamhetens gång samt att befordra samarbetet mellan dess olika grenar, och han skall icke taga direkt befattning med administrationen eller den fackliga verksamheten inom de olika försöksorganen. Kollegierna vilja av dessa skäl förorda en sådan ändring av organisationen att de uppgifter, som enligt kommitténs förslag skulle åvila överinspektören, helt eller delvis kunna överföras till statens jordbruksförsök.

Kollegierna dela helt kommitténs uppfattning att den lokala verksamheten måste organiseras så, att hushållningssällskapen och de lokala intressen, som sällskapen representera, givas ett dominerande inflytande på verksamhetens allmänna inriktning. Den tekniska ledningen måste emellertid, liksom hittills, ligga hos statens jordbruksförsök. Denna institution bör vara ett sammanhållande och rådgivande organ för den lokala försöksverksamheten. Försöksprogrammen böra utformas av statens jordbruksförsök i intimt samarbete med hushållningssällskapens försökskommittéer enligt i stort sett följande schema.

Försökskommittéerna sammanträda under september—oktober och utforma härvid sina önskemål och synpunkter beträffande det kommande årets försöksverksamhet och överlämna dessa till statens jordbruksförsök. I den mån samarbete förekommer mellan vissa hushållningssällskapsområden i form av distriktskommittéer, skola dessa kommittéer givetvis dessförinnan behandla de framkomna förslagen. Efter granskning av detta material upprättas ett första utkast till försöksprogram. Sedan dessa preliminära diskussioner mellan de lokala organen och statens jordbruksförsök avslutats, fortsätter ärendets beredning inom nämnda anstalt. Denna skall härvid samråda med de statliga försöksgårdarna, lantbrukshögskolans vetenskapliga institutioner och andra statliga eller statsunderstödda institutioner såsom statens växtskyddsanstalt och växtförädlingsanstalterna samt med företrädare för näringslivet.

Det förslag till program, som sålunda skall utformas av statens jordbruksförsök, skall redan från början vara anpassat efter de resurser, som beräknas komma att stå till förfogande för dess genomförande. Det skall sålunda i första hand avse försöksverksamheten under det närmast följande året. Programmet skall omfatta en förteckning över de projekt, som anses böra komma till utförande, utförliga motiveringar, försökens fördelning på medverkande hushållningssällskap samt ekonomisk plan. I programmet skall tillika angivas den eller de personer, som skola ha det omedelbara ansvaret för varje projekt och därmed även svara för resultatens sammanställning och publicering. I försöksprogrammet böra även redovisas de specialförsök, som statens jordbruksförsök och andra institutioner önska få utförda genom hushållningssällskapens försorg, vidare sådana försök, för vilkas genomförande jordbrukets organisationer ställa medel till förfogande, samt de försök, som sällskapen kunna vara villiga att utföra för enskilda näringsintressens räkning.

Så snart förslaget till försöksprogram blivit färdigställt inom statens jordbruksförsök skall detsamma ånyo underställas hushållningssällskapen. Det bör därjämte även utsändas till andra berörda institutioner. Därefter skall statens jordbruksförsök kalla till sammanträde för överläggningar rörande och justering av förslaget. Till detta sammanträde, som lämpligen bör äga rum i samband med försöksledarmötet men till skillnad från detta möte vara slutet, böra kallas hushållningssällskapens försöksledare jämte representanter för försöksringar i de län, där sådana finnas, föreståndarna för de statliga försöksgårdarna, representanter för lantbrukshögskolans institutioner för allmän jordbrukslära, växtodlingslära, växtsjukdomslära och hydroteknik samt för avdelningen för statistik och försöksteknik. Självfallet skola föreståndaren, statsagronomerna och de övriga tjänstemän vid statens jordbruksförsök, vilka medverkat vid försöksprogrammets utformande, äga säte och stämma vid sammanträdet. Den justering av förslaget, som torde bliva nödvändig för att vid sammanträdet framförda erinringar och synpunkter skola bliva beaktade, bör enligt kollegiernas mening handhas av ett vid sammanträdet utsett arbetsutskott, för vilket den hävdvunna benämningen »kommittén för hushållningssällskapens lokala försöksverksamhet» torde vara lämplig. I denna kommitté böra, förutom valda representanter för hushållningssällskapens försöksledare, ingå även representanter för statens jordbruksförsök.

Sedan förslaget till arbetsprogram justerats av nyssnämnda kommitté skall detsamma jämte protokoll från alla olika överläggningar överlämnas till överinspektören för försöksväsendet för att av denne granskas och underställas styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök för fastställelse. Vid denna granskning torde speciellt böra tillses, att hushåll-

ningssällskapens synpunkter och önskemål och därmed de lokala initiativen blivit beaktade och i görligaste mån tillgodosedda. För att det fastställda programmet i tid skall kunna tillställas hushållningssällskapen måste tidsföljden för ärendets beredning anpassas så, att styrelsens slutbehandling av detsamma kan äga rum senast under loppet av januari månad.

I anslutning till sitt organisationsförslag framhålla kollegierna att de skiljaktigheter, vilka föreligga mellan sagda förslag och betänkandet, i realiteten icke äro stora. Hushållningssällskapen tillförsäkras sålunda i båda förslagen ett dominerande inflytande på försöksprogrammets utformning ända upp till den sista instansen före styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Särskilt understrykes, att kollegierna icke avsett att ge statens jordbruksförsök ett dominerande inflytande över den lokala försöksverksamheten. Verksamheten vid statens jordbruksförsök kommer visserligen icke, såsom kommittén föreslagit, att bli sidordnad den lokala försöksverksamheten, men anstaltens ledande ställning skall vara begränsad och endast omfatta verksamhetens tekniska sida. Kollegierna framhålla slutligen, att man vid genomförandet av deras förslag torde kunna räkna med lägre kostnader för resor och dylikt än vid genomförandet av kommittéförslaget.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök finner emellertid den av kollegierna föreslagna arbetsordningen vara alltför omständlig. Den kan därför icke tillstyrka kollegiernas ifrågakvarande förslag. Något uttalande angående kommitténs förslag i ämnet gör styrelsen icke.

Lantbruksakademien anser att överinspektören, med hänsyn till den mångfald stora och viktiga arbetsuppgifter av annan art som åvila honom, icke bör belastas med ett sådant detaljarbete inom jordbruksförsöksverksamheten som kommittén föreslagit. Detta skulle kräva icke blott betydande tid utan även specialkunskaper på skilda delar av området. Enligt akademiens mening böra i stället detaljgranskningen och utformningen av försöksprogrammen utföras inom statens jordbruksförsök med dess vetenskapliga och tekniska resurser. Samma synpunkter anföras av *jordbrukets forskningsråd*.

Stockholms läns och stads hushållningssällskap anser likaledes, att granskningen och samordningen av försöksprogrammen bör åligga statens jordbruksförsök. Enligt sällskapetets mening skulle emellertid tillkomsten av ett särskilt centralt beredningsorgan med överinspektören såsom ordförande kunna medföra risk för att den ansvariga ledningen av försöksverksamheten ginge ur händerna på jordbruksförsöken.

Jordbrukets upplysningsnämnd, Sveriges lantbruksförbund och Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän understryka särskilt, att ett genomförande av kommitténs förslag skulle komma att medföra en icke önskvärd ändring av överinspektörens ställning och arbetsuppgifter. Jämväl dessa remissinstanser finna det därför lämpligare, att statens jordbruksförsök handha försöksprogrammets utarbetande.

Hushållningssällskapets förbund föreslår, att förslag till försöksprogram jämte kostnadsberäkningar skola uppgöras för varje hushållningssällskaps-

område för sig och efter distriktssammanträdena insändas till statens jordbruksförsök. Härvid utgår förbundet — såsom framgår av det föregående — från att nämnda sammanträden endast skola ha informations- och överläggningskaraktär. Anstalten skall sedan till styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök för fastställande ingiva slutgiltigt förslag till program för den statsbidragsberättigade lokala försöksverksamheten.

Gödsele- och kalkindustriernas samarbetsdelegation föreslår för sin del i huvudsak följande arbetsordning. Statens jordbruksförsök, som bör ha en ledande ställning i fråga om all fältförsöksverksamhet, skall uppgöra ett allomfattande försöksprogram efter att dessförinnan ha hört alla, som ha intresse av att få försök utförda. Detta programförslag sändes sedan först till distriktsnämnderna för yttrande. Därefter skall förslaget via jordbruksförsöken gå till lantbruksförsöksrådet och slutligen till styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, som skall fastställa förslaget. I övrigt må beträffande delegationens förslag endast nämnas att den uttryckligen uttalar, att lantbruksförsöksrådet icke bör slopas och ersättas av det av kommittén ifrågasatta nya centrala organet.

Styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut anser det icke heller motiverat att tillskapa ett nytt centralt organ i anslutning till överinspektörens kansli med uppgift att sammanjämka försöksprogrammen. Enligt styrelsen bör den centrala ledningen av jordbruksförsöksverksamheten liksom hittills handhavas av överinspektören och statens jordbruksförsök.

Styrelsen för statens växtskyddsanstalt påyrkar, att en representant för anstalten skall såsom röstberättigad ledamot äga deltaga i det centrala organet vid behandlingen av växtskyddsfrågor. Till stöd härför anföres, att anstaltens inflytande på dylika frågor icke kan anses säkerställt på ett betryggande sätt, om det skall ankomma på nämnda organ att avgöra om representant för anstalten skall tillkallas.

Lantbruksakademien och jordbrukets forskningsråd framhålla vikten av att med det centrala organet adjungeras representanter för olika områden, såsom husdjurs- och trädgårdsförsöken, växtförädlingen, växtskyddet och gödselindustrien.

Slutligen uttalar *Föreningen Sveriges jordbrukskonsulenter*, att enligt dess mening det av kommittén föreslagna nya centralorganet torde komma att bli väl tungrott.

Kommitténs förslag att det nuvarande lantbruksförsöksrådets verksamhet skall upphöra har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *det stora flertalet remissinstanser*. Några instanser ha emellertid annan åsikt än kommittén på denna punkt.

Lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier framhålla att vissa av de skäl, på vilka kommittén grundat sitt förslag att det nuvarande försöksrådets verksamhet skall upphöra, bortfalla om kollegiernas förslag till den lokala försöksverksamhetens organisation bifalles. Då dessutom det av kommittén föreslagna nya försöksrådet under inga förhållanden torde kunna

fylla de uppgifter, som för närvarande åvila försöksrådets husdjurs- och trädgårdssektioner, anse kollegierna det angeläget, att kommitténs förslag på förevarande punkt skall överarbetas. Enligt kollegiernas mening har rådet en funktion att fylla inom försöksverksamheten på jordbrukets, husdjurskötselns och trädgårdsodlingens områden. För att rådet skall bli mera arbetsdugligt torde det emellertid vara ofrånkomligt, att antalet ledamöter skall nedbringas.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök ansluter sig i huvudsak till kollegiernas uttalande.

Lantbruksförsöksrådets arbetsutskott kan icke dela kommitténs uppfattning att hela rådet, d. v. s. även husdjurs- och trädgårdssektionerna, skall slopas. Utskottet vitsordar visserligen kommitténs uttalanden rörande rådets arbetsduglighet vid dess första sammanträde men framhåller, att sedermera betydande framsteg i dess funktionsduglighet gjorts. En av rådets uppgifter är att tjäna såsom gemensamt forum för jordbruks-, husdjurs- och trädgårdsförsöksverksamheten samt att söka överbygga motsättningarna mellan de olika försöksanstalterna. Om rådet i dess nuvarande utformning skulle slopas, blir det därför enligt utskottets mening nödvändigt att på annat sätt söka tillgodose nyssnämnda koordinationsfrågor. Med hänsyn härtill anser utskottet, att en central beredningsnämnd för försöksfrågor bör inrättas, om kommitténs förslag om rådets upphörande trots allt skulle bifallas. Denna nämnd föreslås skola vara underställd högskolestyrelsen och ha överinspektören såsom ordförande. Den skulle bestå av de tre avdelningsförestandarna vid respektive statens jordbruksförsök, statens husdjursförsök och statens trädgårdsförsök samt förslagsvis två personer från ett vart av växtodlings-, husdjurs- och trädgårdsområdena, eller sålunda tillhoppa nio ledamöter. Utskottet framhåller slutligen, att därest detta förslag bifalles, behöver den centrala ledningen icke förändras, om husdjurs- och trädgårdsförsöken i en framtid skulle komma att organiseras efter i stort sett samma linjer som jordbruksförsöken.

I stort sett samma synpunkter anföras av *Uppsala läns hushållningssällskap*.

Jordbrukets upplysningsnämnd förklarar sig icke heller kunna biträda kommitténs förslag att lantbruksförsöksrådet skall helt nedläggas. Såsom skäl härför anföres att enligt förslaget husdjurs- och trädgårdssektionernas verksamhet icke komme att övertagas av annat organ. För sin del föreslår därför nämnden, att nyssnämnda båda sektioner, om kommitténs förslag genomföres, skola bibehållas och bli representerade i det nya centrala organet.

Med hänsyn till att lantbruksförsöksrådet har att handlägga ett stort antal ärenden och spörsmål, som ligga vid sidan om den lokala försöksverksamheten, finner *Hushållningssällskapens förbund* det tveksamt, om man i nu förevarande sammanhang bör besluta att rådet skall upphöra. Enligt förbundet bör denna fråga prövas ytterligare. I avvaktan härpå kan emellertid enligt förbundets mening antalet ledamöter i rådet utan större olägenheter nedskäras.

Sveriges lantbruksförbund framhåller, att lantbruksförsöksrådet utgör ett välbehövt samarbetsorgan mellan jordbruks- och husdjursförsöken inbördes samt mellan dessa och övriga statliga och statsunderstödda forsknings- och försöksinstitutioner på jordbruks- och trädgårdsnäringsområden. På grund härav och med hänsyn till de förslag, som förbundet för sin del framfört i fråga om den lokala försöksverksamhetens organisation, anser förbundet att rådet bör bibehållas. Enligt förbundet kan dock med fördel antalet ledamöter i rådet minskas.

Jämväl *Gödsel- och kalkindustriernas samarbetsdelegation* anser, att lantbruksförsöksrådet bör bibehållas. Rådet bör enligt delegationens mening vara rådgivare åt överinspektören, avge förslag till högskolestyrelsen rörande försöksverksamhetens planläggning och andra lantbruksförsökens angelägenheter samt i övrigt ha de uppgifter, som det nu har. Samtidigt framhåller emellertid delegationen, att rådet i sin nuvarande utformning är alltför stort och tungrott. Antalet ledamöter bör därför reduceras. Delegationen föreslår att rådet skall bestå av — förutom överinspektören såsom ordförande — föreståndarna för statens jordbruksförsök och jordbrukstekniska institutet, lantbrukshögskolans professorer i allmän jordbrukslära och lantbruksekonomi samt fyra av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter. Av dessa skall en vara representant för distriktsnämnderna, en för jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse, en för växtförädlingen och en för gödsel- och kalkindustrierna.

Samtliga remissmyndigheter ha lämnat utan erinran eller tillstyrkt vad kommittén anfört i fråga om försöksledarmötet. Från några håll framföras emellertid vissa ytterligare synpunkter på mötets uppgifter.

Sålunda uttalar *lantbruksakademien*, att försöksledarmötet i större omfattning än hittills bör utnyttjas för redogörelser och diskussioner rörande försöksresultaten från närmast föregående år. Mötet bör därför hållas på eftervintern vid sådan tid, att de nya försöksresultaten kunna överblickas. Vid mötet böra vidare försökstekniska frågor, växtskyddsfrågor samt andra i direkt samband med verksamheten stående problem ingående behandlas. Slutligen framhålles att mötet även bör ha möjlighet att göra uttalanden och framställa förslag i angelägenheter rörande försöksverksamheten.

Nu återgivna synpunkter anföras även av *jordbrukets forskningsråd*.

Stockholms läns och stads hushållningssällskap uttalar, att även om försöksledarmötets direkta befattning med försöksprogrammen skulle bortfalla, borde dock ett möte bestående av försöksmännen från hela landet äga möjlighet till någon aktiv insats, exempelvis i form av förslagsrätt till den centrala ledningen.

Norrbottnens läns hushållningssällskap framhåller, att de norrländska försöksproblemen icke bli tillräckligt behandlade vid de nuvarande försöksledarmötena. Med hänsyn härtill föreslås att — liksom skedde år 1950 — även i framtiden ett försöksledarmöte årligen skall hållas särskilt för Norrland.

Jordbrukets upplysningsnämnd finner en viss omläggning av försöks-

ledarmötets organisation befogad. Enligt nämnden bör sålunda bättre kontakt med press och radio åstadkommas. Detta bör ske på så sätt, att en presskonferens, dit även landsortspressen inbjudes, anordnas i samband med mötet.

Svenska lantmannaskolornas lärareförening ifrågasätter, om ej försöksledarmötet även i fortsättningen bör i viss utsträckning diskutera åtminstone försökens planläggning i stort.

Vad kommittén föreslagit i fråga om statsbidrag till försökskostnaderna har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av så gott som samtliga remissinstanser. I åtskilliga fall understrykes särskilt vikten av att de nuvarande bidragen skola höjas så att de täcka de verkliga kostnaderna. Endast några remissinstanser göra invändningar på förevarande punkt.

Sålunda anser statskontoret att det för närvarande tillämpade systemet med fasta högstbelopp för de skilda försökstyperna bör bibehållas. Enligt ämbetsverkets mening erhåller man därigenom ett säkrare underlag för beräkning av de anslagsmedel, som årligen behöva ställas till förfogande för verksamheten i fråga. Vidare erinras i detta sammanhang om de höjningar av bidragen, som skedde år 1950. Med hänsyn härtill och då försöken jämväl få anses vara av värde för de enskilda jordbrukare, som i viss utsträckning anlitas såsom försöksvärdar, förklarar sig statskontoret icke kunna tillstyrka en uppräknig av ifrågavarande bidrag.

Beträffande kommitténs förslag att statsbidragen till försöksringar för lokala gödslingsförsök skola göras oberoende av ortsbidrag erinrar statskontoret om att 1950 års hushållningssällskapsutredning jämväl förordat att skyldigheten att prestera dylika bidrag för erhållande av statsbidrag till olika åtgärder på lanthushållningens område skulle upphävas. I remissyttrande över nämnda utrednings betänkande uttalade statskontoret bland annat, att syftet med föreskrifterna om dylika ortsbidrag hade varit att skapa garanti för att ett verkligt ortsintresse skulle föreligga för de åtgärder, som man ville främja genom det statliga stödet, och samtidigt även uppnå viss säkerhet för att sparsamhet iakttoges med de allmänna medel, som ställdes till förfogande. Ämbetsverket framhöll i sagda remissyttrande vidare att de skäl, som anförts för slopande av bestämmelserna om ortsbidragen, icke gentemot de synpunkter, som anförts för deras införande, hade övertygat statskontoret om att ett borttagande av detta villkor skulle vara välbetänkt. Mot bakgrunden av dessa synpunkter anser statskontoret nu, att jämväl gällande föreskrifter rörande ortsbidrag till gödslingsförsöken böra bibehållas oförändrade.

Jämväl *Kristianstads och Malmöhus läns hushållningssällskap* anse, att de nuvarande bidragsbestämmelserna böra bibehållas. Förstnämnda sällskap uttalar därjämte, att om en differentiering av ersättningen efter försökens art skulle behövas eller om antalet försök måste begränsas, bör denna uppgift ankomma på statens jordbruksförsök.

Centralstyrelsen för Kristianstads läns försöksringar framhåller, att vid beräkning av försökskostnaderna även böra medtagas reparations-, trans-

port- och drivmedelskostnader, ränta och avskrivning av maskinell utrustning samt skälig ersättning till försöksvärden för intrång.

Statskontoret kan icke tillstyrka, att den försöksgårdsföreståndartjänst, som eventuellt kan bli ledig, skall överföras till överinspektörens kansli för biträde vid granskningen av insända försöksprogram.

Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund anser en dylik åtgärd oriktig ur principiell synpunkt. Den skulle nämligen innebära, att en befattningshavare skulle kunna förflyttas mot sina vilja från en vetenskaplig tjänst till en tjänst av uppenbart administrativ karaktär. Dessutom skulle arrangemanget allmänt uppfattas såsom en degradering.

Kommitténs förslag rörande de s. k. beställningsförsöken från enskilt håll ha endast föranlett ett par uttalanden.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök understryker vikten av att beställningar av dylika försök av merkantilt intresse inges till och behandlas av statens jordbruksförsök.

Kristianstads läns hushållningssällskap instämmer i kommitténs uttalande, att behandlingen av merkantilt betonade beställningsförsök tarvar en mycket stor försiktighet. För sin del har sällskapet mycket dålig erfarenhet av dylika försök. Sällskapet anser att de försök, som främst gå ut på att utröna vissa nya kemikaliers verkan, böra helt bekostas av statsmedel. Skola de bekostas av beställaren, bör både beställning och ersättning komma till hushållningssällskapen via statens jordbruksförsök.

Styrelsen för statens växtskyddsanstalt finner det överflödigt att lämna hushållningssällskapen uttryckligt medgivande att företaga erforderliga försök med växtskyddspreparat i en katastrofsituation. Skulle en dylik situation uppstå, bör det nämligen vara särskilt angeläget för sällskapen att inhämta växtskyddsanstaltens mening om vilka preparat som i första hand böra användas. Därvid kan samtidigt anstaltens medgivande till att utlägga de avsedda försöken erhållas.

Slutligen må nämnas, att *lantbruksakademien, jordbrukets forskningsråd, centralstyrelsen för Malmöhus läns försöksringar* samt *Svenska lantmannaskolornas lärareförening* gjort anmärkning mot att kommittén ej närmare behandlat frågan om markkarteringens framtida organisation, kontroll och utveckling. Förstnämnda båda remissmyndigheter uttala, att den fortlöpande kontrollen och utvecklandet av markkarteringen på grund av det nära sambandet mellan markkartering samt gödslings- och kalkningsförsök torde falla inom statens jordbruksförsöks arbetsområde.

D. Försöksgårdar, fasta försöksstationer och försöksfält.

Gällande bestämmelser m. m. Vad först angår *de statliga försöksgårdarna* äro dessa för närvarande åtta till antalet, nämligen Ugerup i Kristianstads län, Flahult i Jönköpings län, Lanna i Skaraborgs län, Offer i Västernorr-

lands län, Gisselås i Jämtlands län, Öjebyn och Brännberg i Norrbottens län samt Wiad i Stockholms län. I 1952 års statsverksproposition (IX ht p. 26) har emellertid föreslagits, att Gisselås försöksgård skall nedläggas. Vidare har riksdagen vid skilda tillfällen beslutat, att försöksgårdar skola inrättas vid Sunne i Värmlands län och vid Röbäcksdalen i Västerbottens län. Härjämte har riksdagen anvisat medel för inköp och upprustning av Stenstugugård i Gotlands län. Definitivt beslut om att disponera gården såsom försöksgård har dock ännu ej fattats. Det må slutligen här även nämnas, att 1949 års försöksgårdskommitté i ett den 20 december 1949 avgivet betänkande föreslagit inrättande av ytterligare försöksgårdar på olika platser i landet.

Av kommitténs redogörelse i betänkandet framgår, att de statliga försöksgårdarna i första hand skola utgöra fasta lokala hållpunkter för den lantbruksvetenskapliga forsknings- och försöksverksamheten, där tillfälle skall ges att under rådande lokala klimat- och jordartsförhållanden utföra försök, vilka dels fordra stor noggrannhet och ständig tillsyn för att lämna resultat, dels måste kvarligga en längre tidsperiod eller fordra omfattande tekniska anordningar och därför icke lämpligen kunna utföras hos privata jordbrukare. Ehuru försöksgårdarna huvudsakligen skola vara ett led i den försöksverksamhet, som bedrivs vid statens lantbruksförsök, är deras verksamhet ej förbehållen denna institution, utan möjlighet står öppen även för andra statliga institutioner att vid dessa gårdar få utförda sådana kvalificerade försök, som kunna visa sig erforderliga såsom ett led i vederbörande institutions forskningsarbete.

Utöver dessa uppgifter tillkommer det enligt kommittén gårdarna att till utredning upptaga specialproblem av särskilt intresse för den omgivande bygden. Gårdarna kunna även samarbeta med den lokala försöksverksamheten och upptaga sådana lokalbetonade problem, som för sin lösning kräva mera komplicerade försök. Gårdarna kunna å andra sidan överlämna till den lokala försöksverksamheten mindre komplicerade försökuppgifter och sådana frågor, som i försöksgårdens verksamhet visat sig vara betydelsefulla men där resultaten behöva verifieras genom försök på ett stort antal platser.

Kommittén framhåller vidare, att tyngdpunkten i verksamheten vid försöksgårdarna för närvarande ligger på växtodlingsområdet. Utöver gödslings- och sortförsök förekomma emellertid i icke ringa omfattning trädgårdsförsök, täckdikningsförsök, jordbearbetningsförsök, växtföljdsförsök, betesvallsförsök samt husdjursförsök på gränsområdet mellan växtodling och husdjursskötsel. Varje försöksgård har i allmänhet tilldelats en eller flera av dessa specialproblem såsom en av sina huvuduppgifter.

Enligt kommittén fylla försöksgårdarna även en viss uppgift genom att där i begränsad omfattning demonstreras olika detaljer inom jordbruksdriften såsom gödsling, jordbearbetning, sortval, utfodring samt maskiner och redskap.

Slutligen påpekar kommittén, att försöksgårdsföreståndarna äro oför-

hindrade att — efter godkännande från statens lantbruksförsök — igångsätta och genomföra försök rörande frågor, som vederbörande föreståndare funnit vara av särskild betydelse ur allmän eller lokal synpunkt.

I betänkandet anföres härefter, att några hushållningssällskap inrättat *försöksgårdar i sällskapens egen regi*. Enligt vad kommittén uppger inköpte sålunda Västerbottens läns hushållningssällskap år 1942 Stenfors om 40 ha åker. På denna gård äro nu utlagda omkring 30 försök med ca 1 000 parceller. Vidare upplyses, att Hallands läns hushållningssällskap arrenderar gården Tönnersa om 82 ha åker samt Kristianstads läns hushållningssällskap gården Nådala om 21 ha åker och belägen på styv lerjord i nordvästra Skåne. Å förstnämnda gård finnas nu ca 1 200 försöksparceller.

Organisationen av verksamheten på dessa gårdar är enligt kommittén i stort sett densamma. För driften svarar sålunda länets försökskommitté eller en av förvaltningsutskottet särskilt utsedd förvaltningskommitté. Försöksverksamheten står under ledning av jordbrukskonsulenten i länet och den omedelbara driften omhänderhaves av en lantmästare. Verksamheten omfattar växtföljds- och förfruktsförsök samt odlingstekniska försök rörande ett flertal olika grödor m. m.

Kommittén upplyser slutligen, att även andra hushållningssällskap hysa planer på och gjort förberedelser till att inrätta egna försöksgårdar.

Vad härefter angår *de fasta försöksstationerna* finnas bestämmelser om dessa i kungörelsen den 21 maj 1937 (nr 240) angående statsbidrag till fast försöksverksamhet vid statsunderstödda lantbruks- och lantmannaskolor, ändrad genom kungörelsen nr 441/1950. I kungörelsen föreskrives bland annat, att fast försöksverksamhet på växtodlingens område må anordnas vid statsunderstödd lantbruks- och lantmannaskola efter därom mellan statens lantbruksförsök och vederbörande skola träffad överenskommelse samt att vid inrättandet av försöksstationer bör eftersträvas, att dessa bli så ändamålsenligt som möjligt fördelade över landets olika jordbruksområden. Till försöksverksamheten utgår ersättning från anslaget till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till fast försöksverksamhet med dels ett grundbelopp av högst 100 kronor för varje fältförsök, dels ett tilläggsbelopp av högst 5 kronor för varje i försöket ingående parcell. Såsom villkor för erhållande av statsbidrag äro uppställda vissa krav beträffande försöksledare, försöksutrustning samt publicering av försöksresultaten m. m. Vidare gäller såsom villkor, bland annat, att skolan icke utan tillstånd av statens lantbruksförsök anordnar andra än av lantbruksförsöken beställda avkastningsförsök på växtodlingens område.

För närvarande finnas fasta försöksstationer vid 21 lantbruks- och lantmannaskolor. Vid stationerna utföras huvudsakligen större sortförsök med stråsäd och ärter. Därjämte utföras i mindre omfattning stamförsök med foderrotfrukter, rödklöver och timotej samt vallanläggningsförsök ävensom odlingstekniska försök. Planer och övriga anvisningar för försökens utförande meddelas av statens jordbruksförsök, som även tillhandahåller för

försöken behövliga utsäden. Stationernas försöksverksamhet inspekteras årligen av anstaltens tjänstemän.

Under år 1950 uppgick sammanlagda antalet försök vid de fasta försöksstationerna till 115.

De fasta försöksfälten utgöra ett komplement till försöksstationerna och ha inrättats inom de jordbruksområden, där såsom försöksstationer lämpliga skolor ej finnas.

De försök, som utföras på de fasta försöksfälten, äro liksom på försöksstationerna huvudsakligen sortförsök. Försöken handhavas av jordbrukskonsulenter inom respektive hushållningssällskap. Ersättning utgår till hushållningssällskapen från samma anslag och enligt samma grunder som för försöken vid försöksstationerna. Viss del av ersättningen utbetalas av sällskapen till försöksvärdarna som gottgörelse för markupplåtelse m. m. och resten behålla sällskapen som ersättning för sina kostnader för försökens skötsel m. m. Enligt uppgift av kommittén drogo försöken vid de fasta försöksfälten under år 1950 en kostnad av 10 700 kronor.

Antalet försök på fasta försöksfält uppgick år 1950 till 45 stycken.

Vid sidan av nu nämnda, av statens jordbruksförsök ledda fasta försöksstationer och försöksfält finnas slutligen i olika delar av landet även *av vissa andra försöksinstitutioner anordnade fasta försöksanläggningar*. Sålunda har exempelvis statens trädgårdsförsök efter överenskommelse med olika organisationer eller privatpersoner anlagt ett antal fasta försöksstationer bl. a. för prövning av fruktträd och bärbuskar. Vidare har täckdikningsförsöksnämnden genom lantbrukshögskolans hydrotekniska institution arrenderat ett 20-tal försöksfält för större täckdikningsförsök. Försöksverksamheten vid ifrågavarande försöksplatser handhaves som regel av hushållningssällskapen under vederbörande institutions ledning.

Kommitténs förslag. I betänkandet framhålles, att en utökning av den fasta försöksverksamheten blivit alltmera aktuell under senare år. Sålunda har vid bearbetning av många viktiga problem värdet av långtidsförsök kommit att alltmera framträda. Frågor rörande exempelvis stallgödsling, fosfatgödsling och kalkning kunna enligt fackmännens nuvarande uppfattning icke lösas med ettåriga försök utan kräva för sin behandling försök som sträcka sig över lång tid. Erfarenheten har vidare givit vid handen, att många problem inom växtodlingsområdet för sin bearbetning kräva all flera komplicerade försök samt försök kompletterade med parallellt löpande laboratorieundersökningar. Försök av nu nämnt slag fordra kontinuerlig övervakning och skötsel antingen av försöksmännen själva eller av utbildade medhjälpare.

Kommittén anför vidare, att samtidigt som denna utveckling fortgått, ha möjligheterna att utplacera långtidsförsök eller andra krävande försök hos de enskilda jordbrukarna minskat. Detta sammanhänger framför allt med den minskade tillgången på arbetskraft, varigenom jordbrukarnas möjlig-

heter att biträda vid försöksarbetet starkt avtagit. Den ökade mekaniseringen av jordbruksdriften har enligt kommittén vidare medfört, att speciellt långtidsförsök komma att utgöra starkt brukningshindrande moment. Vid mekaniserad jordbruksdrift är det dessutom förenat med svårigheter att lämna ett långtidsförsök eller ett komplicerat och därför dyrbart försök tillräckligt skydd mot skador. Enligt statens jordbruksförsöks erfarenhet är sålunda antalet försök, som måste kasseras till följd av skador, större på jordbruk med starkt mekaniserad drift än på andra jordbruk.

På grund av det anförda är det enligt kommitténs mening synnerligen angeläget att ytterligare fasta försöksplatser inrättas i olika delar av landet. Samtidigt understrykes emellertid, att utläggningen av försök hos enskilda försöksvärdar jämväl i framtiden torde komma att utgöra den allmänast förekommande formen av lokal försöksverksamhet.

I fråga om organisationen av den fasta försöksverksamheten uttalar kommittén, att de nuvarande statliga försöksgårdarna böra bibehållas och vara organiserade på i huvudsak samma sätt som nu är fallet. Kommittén påpekar emellertid, att en viss disproportion synes föreligga mellan å ena sidan de vid gårdarna gjorda investeringarna samt den förhållandevis goda personaluppsättning, som tilldelats dem, och å andra sidan anvisat anslag till försökskostnadernas täckande. Ett effektivt utnyttjande av gårdarnas kapacitet kräver därför att anslaget höjes. För att den under föregående avsnitt föreslagna förbättringen av den lokala samordningen av försöksverksamheten skall kunna ernås anser kommittén vidare — såsom även angivits i berörda avsnitt — att föreståndare för statlig försöksgård skall ingå i distriktsnämnden inom det distrikt, där gården är belägen, samt vara skyldig att för behandling vid nämndens sammanträde tillställa nämnden förslag till arbetsprogram för gården.

Kommittén erinrar härefter om att den nuvarande verksamheten vid de fasta försöksstationerna och försöksfälten är av samma slag men organisatoriskt skild såtillvida, att verksamheten vid stationerna handhaves av skolorna och vid fälten av hushållningssällskapen. Detta förhållande medför risk för att tillräckligt intim kontakt ej alltid erhålles mellan verksamheten vid stationerna och övrig lokal försöksverksamhet. I avsikt att ernå bättre samordning föreslår kommittén därför, att verksamheten vid försöksstationerna skall inordnas under respektive hushållningssällskap. Härigenom erhålles en mera enhetlig organisation. Benämningen försöksstation bör samtidigt ersättas med benämningen försöksfält. Kommittén understryker tillika, att man även efter omorganisationen i största möjliga utsträckning bör eftersträva att utnyttja skoljordbruken som fasta försöksplatser. Härigenom vinnes, förutom en viss kontinuitet i verksamheten, att skolornas agronomiska sakkunskap kan utnyttjas i försöksverksamheten och att lärare och elever vid skolorna komma i direkt kontakt med denna verksamhet med påföljd att ökad effektivitet i undervisningen ernås.

Vad härefter angår den fortsatta utbyggnaden av fasta försöksplatser uttalar kommittén till en början att den förutsätter,

att inrättandet av de beslutade försöksgårdarna vid Sunne och Röbbäcksdalen skall fullföljas samt att en försöksgård skall komma till stånd även vid Stenstugu. Kommittén har även övervägt möjligheterna att ytterligare utöka antalet statliga försöksgårdar. Av ekonomiska skäl finner sig emellertid kommittén böra utgå från att det tills vidare icke är möjligt att utbygga det statliga försöksgårdssystemet utöver vad som nyss angivits.

Med hänsyn härtill har kommittén undersökt andra möjligheter att tillgodose det föreliggande behovet av fasta försöksplatser och därvid upptagit frågan om lämpligheten av att bereda hushållningssällskapen tillfälle att anskaffa och driva försöksgårdar. Kommittén finner att detta skulle vara av värde samt anför härutinnan.

Ett inrättande av försöksgårdar i hushållningssällskapens regi skulle otvivelaktigt medföra vissa fördelar för staten och för försöksverksamheten som sådan. Staten skulle då icke behöva vidkännas några direkta utgifter för erforderliga investeringar vid inrättandet av försöksgårdar. Den praktiska jordbruksdriften, vilken den statliga organisationen är föga lämpad att handhava, skulle övertagas av hushållningssällskapen. För försöksverksamhetens del skulle en bättre försökmässig och arbetsteknisk samordning med den lokala försöksverksamheten vinnas. Sålunda skulle vid försöksgården, förutom de fasta försöken, orienterande lokala försök kunna utläggas, innan dessa ginge ut i större omfattning till praktiska jordbrukare. Ur hushållningssällskapets synpunkt skulle vissa betydande fördelar ernås. Sällskapet kunde vid sin upplysningsverksamhet i viss utsträckning använda gården för demonstrationer, varjämte sällskapets tjänstemän genom nödvändigheten av att leda eller följa gårdens drift erhöle ökad kännedom om och anknytning till det praktiska jordbruket.

Kommittén finner det emellertid samtidigt klart, att ett genomförande av ifrågasvarande förslag måste medföra vissa svårigheter. Framför allt uppstår härvid frågan hur ledningen av en försöksgård i hushållningssällskapets regi lämpligen bör ordnas. Härom anför kommittén följande.

För kommittén förefaller det ganska naturligt att man prövar sig fram på den väg som tidigare beträffs i de län, där hushållningssällskapen för närvarande ha egna försöksgårdar. Ledningen av de nya ifrågasatta gårdarna skulle sålunda anförtros åt vederbörande jordbrukskonsulent eller annan sällskapets tjänsteman som befinnes lämplig. Emellertid vill kommittén icke underlåta att framhålla att inom kommittén uttalats tveksamhet huruvida en jordbrukskonsulent, vilken såsom en av sina huvudsakliga uppgifter har att handhava upplysningsverksamheten inom sällskapets område, även kan medhinna att leda arbetet vid en försöksgård. Den allmänna meningen inom kommittén har dock varit, att anledning icke synes föreligga att hysa några mera allvarliga betänkligheter i detta hänseende. Kommittén har vid sitt ståndpunktstagande även beaktat de svårigheter, som skulle uppstå för försöksverksamheten om ett hushållningssällskap av ekonomiska eller andra skäl skulle tvingas nedlägga en redan startad försöksgård.

Efter ingående överväganden kommer kommittén till det resultatet, att det bör vara möjligt att åstadkomma den eftersträfvade utökningen av den fasta försöksverksamhetens resurser genom att hushållningssällskapen be-

redas tillfälle att inrätta försöksgårdar i egen regi. Dessa gårdar böra vara organiserade på i huvudsak samma sätt som de försöksgårdar, vilka enligt vad förut angivits redan finnas hos vissa hushållningssällskap.

Efter en hos samtliga hushållningssällskap gjord förfrågan har emellertid kommittén fått den uppfattningen, att sällskapens ekonomiska möjligheter att själva anskaffa och utbygga försöksgårdar äro otillräckliga. I många fall torde erforderliga resurser t. o. m. saknas för att utrusta en arrenderad gård såsom försöksgård. En förutsättning för inrättande av försöksgårdar av nu angiven typ anses därför vara, att staten på ett eller annat sätt understödjer hushållningssällskapen vid anskaffandet och utrustandet av dessa. Efter att ha övervägt olika möjligheter i detta hänseende har kommittén funnit det lämpligast att hushållningssällskap, som genom köp önskar anskaffa och utrusta försöksgård eller försöksfält, genom beslut i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t beredes tillfälle att i huvudsaklig överensstämmelse med de villkor, som gälla för erhållande av lån till yttre rationaliseringsåtgärder, upptaga amorteringslån med statlig garanti.

Kommittén framhåller härefter, att de till försöksgårdarna och försöksfälten förlagda fasta försöken komma att bli speciellt krävande beträffande tillsyn och skötsel. Dessutom komma de att medföra avsevärt intrång speciellt om de äro avsedda att ligga lång tid. Vidare komma vissa av försöken att medföra skördeminskning å försöksarealerna i förhållande till skörden vid normal jordbruksdrift. Enligt kommitténs mening torde med hänsyn härtill den ersättning, som i det föregående föreslagits beträffande lokala försök, icke vara tillräcklig, när det gäller försök förlagda till hushållningssällskapens försöksgårdar och försöksfält. En extra gottgörelse för dessa anses därför erforderlig. Kommittén föreslår, att denna gottgörelse skall utgå med 10 kronor per parcell. Den totala ersättningen bör enligt kommittén täcka hushållningssällskapets utgifter för försöksverksamheten vid försöksgårdarna och försöksfälten samt tillika utgöra kompensation för intrång.

I anslutning till sistnämnda förslag anföres i betänkandet, att även andra ersättningsgrunder för den fasta försöksverksamheten övervägts. Bland annat har sålunda diskuterats lämpligheten av att utgiva ett fast årligt belopp till hushållningssällskap, som driver försöksgård eller försöksfält. Då emellertid verksamhetens omfattning vid gårdarna och fälten torde komma att starkt variera, har kommittén ansett ett fast ersättningsbelopp mindre lämpligt. Genom att i stället införa ett ersättningsförfarande byggt på antalet försöksparcereller i enlighet med vad nyss nämnts vinnes, att ersättningsbeloppet automatiskt anpassas efter försöksverksamhetens omfattning.

Enligt vad kommittén anför bör frågan om att anlägga en försöksgård eller ett fast försöksfält föregås av grundliga undersökningar rörande platsens lämplighet med hänsyn till jordart, klimat, belägenhet i förhållande till andra försöksplatser etc. I valet mellan försöksgård och fast försöksfält bör beaktas den omständigheten, att inrättandet av ett försöksfält — även om ur försökssynpunkt icke alla de med en försöksgård förenade möj-

ligheterna ernås — medför den fördelen att investerings- och underhållskostnader för byggnader i viss utsträckning undvikas.

Kommittén finner det slutligen vara av största vikt, att utbyggnaden av systemet med fasta försöksplatser sker planmässigt. På grund härav och då ledningen av försöken vid de fasta försöksplatserna i väsentlig omfattning torde komma att handhas av statens jordbruksförsök, anser kommittén att hushållningssällskapen, när planer upprättas för anläggande av fast försöksplats, som regel böra samråda med denna institution. Den slutliga prövningen av frågan om inrättande av fast försöksplats bör ankomma på styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Då hushållningssällskap avser att söka statens stöd i form av garantilån för inrättande av försöksgård eller försöksfält bör däremot, såsom förut angivits, prövningen av denna fråga ankomma på Kungl. Maj:t.

Yttrandena. Kommitténs förslag under förevarande avsnitt ha i huvudsak tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *så gott som samtliga remissinstanser*. Framför allt har den av kommittén föreslagna möjligheten för hushållningssällskapen att förvärva egna försöksgårdar hälsats med tillfredsställelse. *Några remissmyndigheter* ha dock i vissa avseenden uttalat annan mening än kommittén eller framfört ytterligare synpunkter.

Vad först angår organisationen av den fasta försöksverksamheten avstyrka sålunda *lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier* kommitténs förslag att verksamheten vid lantbruks- och lantmannaskolornas försöksstationer skall inordnas under respektive hushållningssällskap. Till stöd för sitt avstyrkande anföra kollegierna följande.

Kommittén har med detta förslag ytterligare understrukit att någon skillnad enligt dess mening icke bör göras mellan den statliga och den av hushållningssällskapen bedrivna försöksverksamheten. Kollegierna ha, såsom förut framhållits, en annan uppfattning på denna punkt och måste därför bestämt avstyrka kommitténs förslag i här berörda avseende. Enligt kollegiernas mening utgöra försöksstationerna ett värdefullt komplement till de statliga försöksgårdarna, och de böra därför även fortsättningsvis sortera direkt under statens jordbruksförsök. Det må i detta sammanhang framhållas, att försöksstationerna efter en omläggning av den lokala försöksverksamheten enligt de riktlinjer, som kommittén förut angivit, icke längre torde komma att utnyttjas huvudsakligen för sortförsök utan i stället för mångåriga, mera komplicerade försök, exempelvis växtföljdsförsök och dylikt. Kollegierna räkna nämligen med att det framdeles skall bli möjligt att förlägga mera omfattande förberedande försök även till av hushållningssällskapen anordnade försöksfält. För att möjliggöra en grundlig förberedande prövning av nya förädlingsprodukter samt förhindra en eljest hotande sortförbistring finna kollegierna det emellertid nödvändigt, att statens jordbruksförsök bibehåller sitt bestämmande inflytande över vilka nya förädlingsprodukter, som skola upptagas till prövning. I övrigt få kollegierna såsom motivering för sitt avstyrkande framhålla, att statens jordbruksförsök för fullgörande av sina forskningsbetonade arbetsuppgifter måste ha tillgång till egna försökslägenheter utöver dem, som stå till förfogande vid Ultuna och på de statliga försöksgårdarna.

Jämväl Svenska lantmannaskolornas lärareförening avstyrker bestämt kommitténs förslag på förevarande punkt och anför såsom skäl härför bland annat följande.

Det har ej anförts någon anmärkning mot skolornas sätt att handha försöksstationerna. Enda motiveringen synes vara att man genom ett inordnande av dessa under sällskapen skulle vinna en mera enhetlig organisation av verksamheten. Denna motivering förefaller skäligen svag. För övrigt borde en konsekvens därav vara, att även försöksgårdarna inordnades under sällskapen. Men något sådant förslag har ej framförts. Det sägs dessutom på annat ställe i utredningen, att ledningen av hushållningssällskapens fasta försöksplatser i väsentlig omfattning torde komma att handhas av statens jordbruksförsök. I så fall borde man emellertid lika gärna kunna samverka med skolorna direkt i fråga om de till dessa förlagda försöken som att gå omvägen över sällskapen. Det måste i varje fall ur skolornas synpunkt betraktas såsom mycket olyckligt, om försöksledarna vid dessa skola helt avkopplas från medinflytande över och direkt medansvar för försöken. En sådan åtgärd måste befaras komma att minska vederbörande försöksledares intresse för sin uppgift. Det torde även vara av ett visst värde för den centrala försöksledningen att direkt kunna samarbeta med skolorna för upptagande av olika slags försöksspörsmål, som dessa kunna stå till tjänst med att utreda. Hittills har det mest varit fråga om sortförsök, men i fortsättningen borde även andra, mera krävande uppgifter kunna föreläggas skolorna.

Ifrågavarande försöksverksamhet har även en mycket stor betydelse för undervisningen vid skolorna både i vad avser försöksledarna och eleverna, vilka biträda vid försökens skötsel och därigenom på ett levande sätt få kontakt med verksamheten.

Dessa förhållanden motivera till fullo ett bibehållande av de fasta försöksstationerna direkt under statens jordbruksförsök.

Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund ansluter sig helt till den av Svenska lantmannaskolornas lärareförening intagna ståndpunkten.

Lantbruksstyrelsen tillstyrker förslaget men förutsätter, att därmed icke avses någon ändring i skolornas hittillsvarande verksamhet beträffande själva försöksarbetet och driften i övrigt vid skoljordbruken utan endast en samordning i fråga om försöksverksamhetens planläggning och utformning vid skolorna samt tilldelningen till dessa av försöksuppgifter.

Lantbruksakademien och jordbrukets forskningsråd utgå från att åtgärden icke i något avseende skall äventyra statens jordbruksförsöks möjligheter att i tillräcklig omfattning få försök utförda inom de klimatområden och på de jordar, som bäst lämpa sig för ifrågavarande ändamål. Under dessa förutsättningar ha akademien och rådet ingen erinran mot kommitténs förslag i förevarande hänseende.

I anledning av kommitténs uttalande, att en viss disproportion synes föreligga mellan å ena sidan den förhållandevis goda personaluppsättningen vid de statliga försöksgårdarna och å andra sidan tillgängliga anslag för försökskostnadernas täckande, förordar vidare statskontoret, att antalet tjänstemän vid gårdarna närmare skall anpassas efter storleken av de anslagsmedel, som kunna avses för försöksverksamhetens bedrivande.

Vad härefter angår kommitténs förslag i fråga om den fortsatta

utbyggnaden av fasta försöksplatser har vad som anförts rörande de statliga försöksgårdarna föranlett några uttalanden. Sålunda framhålles i *ett par yttranden* önskvärdheten av att det statliga försöksgårdsväsendet utbygges i enlighet med 1949 års försöksgårdskommittés förslag i ämnet. *Riksförbundet Landsbygdens folk* vänder sig mot kommitténs andragande av det statsfinansiella läget såsom skäl för att man nu ej skulle räkna med ett realiserande av nämnda kommittés förslag. Förbundet anser det motiverat att inrätta en försöksgård om värdet av denna är större än kostnaderna för densamma. De kostnader, som samhället åsamkas, återvinnas nämligen i så fall genom att produktionen förbilligas. Vidare förklarar sig *Kronobergs läns hushållningssällskap* icke kunna godtaga kommitténs ståndpunkt i ämnet, om denna skulle innebära att den av sällskapet föreslagna försöksgården på det smäländska höglandet skulle skjutas på framtiden.

I detta sammanhang må även nämnas, att *försöksgårdsförestandarna* kraftigt understryka att de statliga försöksgårdarna böra utnyttjas i den fasta försöksverksamheten på ett helt annat sätt än tidigare. Gårdarna böra i första hand ha till uppgift att hålla kontakt med den lokala försöksverksamheten inom respektive gårdars försöksdistrikt.

Såsom redan förut angivits har kommitténs förslag, att hushållningssällskapen skola beredas möjlighet att förvärva egna försöksgårdar, väckt allmän anslutning. Sålunda framhålla exempelvis *lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier* att de statliga försöksgårdarna därigenom kunna frigöras från vissa uppgifter av lokalbunden karaktär, vilka nu i allt för hög grad belasta desamma.

Svenska lantmannaskolornas lärareförening anser dock, att försöksgårdar eller försöksfält i hushållningssällskapens regi icke böra inrättas förrän möjligheterna att öka antalet fasta försöksstationer vid lantbruks- och lantmannaskolorna till fullt utnyttjats. Den senare utvägen är nämligen bland annat mycket billigare. I anslutning till detta sitt uttalande påpekar föreningen, att cirka 40 dylika skolor nu ha skoljordbruk men att blott 21 för närvarande användas såsom fasta försöksstationer. Vidare framhåller *Riksförbundet Landsbygdens folk*, att sällskapen knappast utan betydande personalförstärkningar kunna åtaga sig både den nya arbetsuppgift, som drivande av egna försöksgårdar skulle innebära, och de nya uppgifter, som föreslås i 1949 års växtskyddsutrednings betänkande.

På några håll ifrågasättes, om icke vid sällskapens försöksgårdar i viss utsträckning skulle kunna utföras även andra och mera kvalificerade försök än dem som kommittén synbarligen förutsatt. Ett uttalande av denna innebörd göres av *styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök*. Vidare anför *styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut*, att på fullt utbyggda försöksgårdar om möjligt böra skapas förutsättningar även för husdjurs-, trädgårds- och växtskyddsförsök. Även *Stockholms läns och stads hushållningssällskap* anser, att försök av först-

nämnda båda typer böra kunna komma i fråga vid sällskapens försöks-
gårdar. Slutligen räknar *Älvsborgs läns södra hushållningssällskap* med
att verksamheten vid sällskapens försöksgårdar ofta kommer att utformas
så, att den jämväl kommer att omfatta försök, experiment och demonstra-
tioner på husdjursskötselns, maskinanvändningens och byggnadernas om-
råden ävensom kursverksamhet på såväl manliga som kvinnliga verksam-
hetsområden.

Beträffande ledningen av nu ifrågavarande försöksgårdar föreslår *sist-
nämnda hushållningssällskap*, att den skall ankomma på en mindre för-
valtningskommitté och icke på vederbörande jordbrukskonsulent. Härvid
förutsätter emellertid sällskapet, att verksamheten skall få den omfattning
som nyss nämnts. Vidare uttalar *Kronobergs läns hushållningssällskap*, att
skötseln av försöksgårdarna icke, såsom kommittén tänkt sig, torde kunna
medhinnas av vederbörande jordbrukskonsulent vid sidan av hans övriga
arbete.

Frågan om statens stöd åt hushållningssällskapen vid förvärv av egna
försöksgårdar har berörts i några yttranden.

Statskontoret förklarar sig sålunda icke kunna undgå att hysa betänk-
ligheter mot kommitténs förslag att sällskapen skola kunna erhålla stat-
liga garantilån vid dylika förvärv. Ämbetsverket framhåller att de ekono-
miska stödformer, som avses i kungörelsen den 11 juni 1948 angående stat-
ligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering, ha till ändamål att
höja jordbrukets effektivitet genom bildandet av bärkraftiga brukningsdelar.
Syftet med denna rationaliseringsverksamhet har således varit icke att få
till stånd nya självständiga brukningsenheter utan att skapa ökade möjlig-
heter för rationell drift å redan befintliga jordbruk. Beträffande de skäl,
som föranlett statligt understöd till enskild jordbrukare, torde det vidare
vara uppenbart, att dessa icke kunna anses vara för handen, när det gäller
av hushållningssällskap ägd eller brukad gård. En finansiering på sätt kom-
mittén tänkt sig av hushållningssällskapens inköp och förbättring av för-
söksgård står därför icke i överensstämmelse med de principer, som legat
till grund för rationaliseringskungörelsens bestämmelser i hithörande del-
lar. Därest det skulle anses påkallat, att statsverket ekonomiskt understöd-
jer tillskapandet av dylika gårdar, anser statskontoret en lämpligare ord-
ning vara att, i likhet med vad som gäller särskilt i fråga om lån för an-
skaffande av skolorjordbruk, för ändamålet erforderliga medel efter Kungl.
Maj:ts beslut i varje särskilt fall anvisas via en å kapitalbudgeten under
fonden för låneunderstöd upplagd lånefond. Från denna fond utlämnade
lån böra givetvis vara räntebärande, förslagsvis med tillämpning av den för
statens utlåningsfonder fastställda normalräntan.

Älvsborgs läns södra hushållningssällskap anser, att de föreslagna ga-
rantilånen knappast torde komma att verka lockande, åtminstone så länge
det nuvarande ogynnsamma förhållandet mellan sällskapens inkomster
och utgifter blir bestående. Enligt sällskapets mening torde därför den

önskvärda utbyggnaden av den fasta försöksverksamheten icke kunna genomföras utan betydligt kraftigare statligt stöd.

Västmanlands läns hushållningssällskap finner det för sin del synnerligen önskvärt, att sällskapen skola kunna erhålla statligt stöd i form av kontant bidrag vid förvärv av försöksgårdar. Härvid framhålles bland annat, att inköp av lantbruk efter de senaste årens prisstegringar är förenat med avsevärda riskmoment. Vidare finner sällskapet det mindre lämpligt, att hushållningssällskapen även skola kunna arrendera försöksgårdar. Man måste nämligen räkna med att de få lägga ned ett betydande belopp på gårdarnas iordningställande för försöksändamål. Enligt sällskapet måste det därför säkert komma att visa sig mycket oekonomiskt att efter arrendeperiodens slut eventuellt återlämna gårdarna utan att få full ersättning för de nedlagda kostnaderna.

E. Demonstrations- och studiegårdar.

Gällande bestämmelser m. m. Sedan flera år tillbaka ha vissa av de norrländska hushållningssällskapen med hjälp av medel ur det s. k. norrlandsanslaget drivit ett större eller mindre antal *demonstrationsgårdar*. Dessa gårdar stå under ledning av jordbrukskonsulenten i vederbörande hushållningssällskap och omhänderhavas närmast av instruktören i det distrikt där gården är belägen. De ha till huvudändamål att vid demonstrationer på gårdarna belysa fördelen av viss eller vissa därstädes företagna rationaliseringsåtgärder samt att giva erfarenheter om det ekonomiska resultatet av driften i sin helhet och med hänsyn till de på gården vidtagna rationaliseringsåtgärderna.

Brukarna av demonstrationsgårdarna erhålla av sällskapen för sina i särskilda kontrakt stipulerade åtaganden viss ersättning, olika i olika län och ställd i relation till arten och graden av det intrång, som verksamheten i det särskilda fallet åsamkar jordbruksdriften. I vissa fall utgår ersättningen sålunda med ett bestämt belopp för år, i andra fall med viss till sitt högsta belopp maximerad del av kostnaderna för genomförandet av viss eller vissa rationaliserings- eller försöksåtgärder. I undantagsfall lämnas full ersättning för åtgärdernas vidtagande. Detta kan exempelvis förekomma, om åtgärden är av så speciell karaktär, att den icke kan anses vara av intresse enbart för jordägaren i fråga. Bokföringen är ganska omfattande men ej så ingående som vid studiegårdarna. Driftsledning och rådgivning äro likaledes av mindre omfattning än vid studiegårdarna.

Demonstrationsgårdar finnas även hos andra hushållningssällskap. Sålunda driver exempelvis Hallands läns hushållningssällskap alltsedan år 1944 ett av sällskapet inköpt småbruk med i huvudsak samma ändamål som de norrländska demonstrationsgårdarna.

I detta sammanhang må även erinras om att 1949 års försöksgårdskommitté i sitt förut omförmälda betänkande föreslagit inrättande av särskilda

demonstrationsgårdar. Såsom i inledningskapitlet antytts har frågan om demonstrationsgårdar vidare berörts i de likalydande motionerna I: 67 och II: 72 till 1950 års riksdag, vilka motioner jämte jordbruksutskottets utlåtande nr 35 över desamma samt riksdagens skrivelse nr 325 överlämnats till lantbruksförsökskommittén för att tagas i övervägande vid fullgörandet av kommitténs uppdrag. Beträffande vad som av 1949 års försöksgårdskommitté samt i nämnda motioner anförts i ämnet torde emellertid få hänvisas till de redogörelser därför, som lämnats i förevarande betänkande (s. 60—64).

Vad härefter angår *studiegårdsverksamheten* påbörjades denna av Svenska vall- och mosskulturföreningen i maj 1942 och blev fullt utbyggd under år 1943. Verksamheten, som helt är förlagd till Norrland, ställdes i samband med förstatligandet av vall- och mosskulturföreningen år 1948 såsom ett provisorium under överinseende av överinspektören för försöksväsendet. Denne biträdades därvid av försöksgårdsföreståndarna i Gisselås och Öjebyn. Det löpande arbetet handhaves av två driftsledare.

Avsikten med studiegårdarna har varit att göra hela lantushållningen (inklusive skogsbruk) till föremål för studier från agronomiskt och skogligt bildade fackmäns sida. Man har sålunda dels velat utröna möjligheterna att förbättra företagens räntabilitet genom utnyttjande av de kunskaper, som på olika vägar erhållits på lantushållningens område, och särskilt de resultat, som erhållits i jordbruksförsöksverksamheten, dels velat i praktisk drift avläsa det ekonomiska resultatet av skilda gödslings-, växtföljds- och rationaliseringsåtgärder m. m. Gårdarna äro därjämte avsedda att vara föregångsjordbruk, vilkas rön genom demonstrationer på ort och ställe eller annorledes, exempelvis genom publicering av resultat och rön, skola kunna nyttiggöras av det norrländska jordbruket.

Antalet studiegårdar är 22. De äro av växlande storlek och ägas av enskilda personer. Ledningen av verksamheten grundar sig på skriftliga avtal med gårdarnas ägare.

Genom överinspektörens försorg utges årligen en berättelse rörande studiegårdsverksamheten.

De sammanlagda kostnaderna för studiegårdsverksamheten ha för innevarande budgetår beräknats till i runt tal 70 000 kronor. Härav utgöras 21 168 kronor av arvoden motsvarande lön enligt 20 löneklassen till de båda driftsledarna, 2 400 kronor av arvoden å 1 200 kronor till de två försöksgårdsföreståndare, som utöva den närmaste tillsynen över verksamheten, samt 47 700 kronor övriga kostnader. Arvodena utgå från lantbruks-högskolans avlöningsanslag och de övriga kostnaderna från sagda högskolas omkostnadsanslag. Bland sistnämnda kostnader må nämnas ersättningar till studiegårdarnas ägare. Dessa ersättningar variera i förhållande till gårdens storlek m. m. Ersättning utgår för närvarande för år med 1 000 kronor till 11, med 650 kronor till 4 och 350 kronor till 5 gårdar. Till två gårdar utgår icke någon ersättning.

Kommitténs förslag. I betänkandet understrykes, att hushållningssällskapens *demonstrationsgårdar* visat sig vara av stort värde. Kommittén uttalar härom följande.

Det synes uppenbart att man genom dylika gårdar kan vinna många och värdefulla erfarenheter rörande det mindre jordbrukets ekonomi och lämpliga inriktning under skilda förhållanden. Man kan framför allt konstatera att dylika gårdar torde utgöra ett viktigt för att inte säga oundgängligt instrument för att bland jordbrukarna sprida kunskap om resultaten vid den lokala försöks- och rationaliseringsverksamheten. Vid sådana gårdar kunna jordbrukarna erhålla påtagliga vittnesbörd om betydelsen av olika rationaliseringsåtgärder vare sig det gäller sortval, växtodling, mekanisering eller byggnadsteknik. På gårdarna anordnade jordbruksdagar skapa kontakt mellan sällskapens tjänstemän och jordbrukarna i länet. Konsulenter och instruktörer erhålla möjligheter att vid skötseln av dylika gårdar få en vidgad och på verklighetsunderlag grundad erfarenhet om det praktiska jordbrukets ekonomiska problem till gagn för deras upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Dessa gårdar böra även kunna tillgodose försöks- och demonstrationsverksamheten på lanthusmödrarnas speciella arbetsområden.

Med hänsyn till den nytta, som ifrågavarande gårdar sålunda böra kunna medföra och på sina håll även redan medfört, anser sig kommittén böra föreslå, att systemet med demonstrationsgårdar såsom ett led i hushållningssällskapens arbete på jordbrukets rationalisering skall utvidgas till att omfatta hela landet. Beträffande *demonstrationsgårdsverksamhetens organisation* föreslår kommittén följande.

Demonstrationsgårdsverksamheten bör lämpligen ställas under överinseende av lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, som tillika bör vara anslagsmyndighet.

Den omedelbara ledningen av verksamheten bör ankomma på en av vederbörande hushållningssällskap utsedd mindre förvaltningskommitté, som med stöd av sakkunskapen hos sällskapets befattningshavare skall ha att planlägga verksamheten. Därvid bör eftersträvas att gården behandlas och skötes på ett föredömligt sätt. Bokföringen bör vara så anordnad att man därur kan utläsa det ekonomiska resultatet av gårdens olika driftsgrenar och av de särskilda rationaliseringsåtgärderna.

Den direkta skötseln av gården och ansvaret för genomförandet av olika rationaliseringsåtgärder bör åläggas lämplig befattningshavare hos vederbörande hushållningssällskap, exempelvis jordbruksinstruktören i det distrikt, där gården är belägen. Åt denne bör även i förekommande fall uppdragas ansvaret för de i verksamheten ingående bokföringsuppgifterna.

Med hänsyn till de under olika lokala förhållanden skiftande uppgifter, som lämpligen böra åläggas de särskilda demonstrationsgårdarna, torde sällskapen böra lämnas stor frihet icke blott i fråga om gårdarnas inrättande utan även beträffande organisationen av driften. I vissa fall kan ändamålet bäst tjänas genom direkt förvärv av viss gård, i andra fall genom att arrendera en gård på kortare eller längre tid. I andra fall åter kan det — även om man därvid ej når alla de med verksamheten avsedda syftemålen — visa sig mest ändamålsenligt att träffa avtal med ägaren till viss gård att mot ersättning ställa gården till förfogande för demonstrationsändamål. Avtalet bör då innefatta överenskommelse rörande driftens anordnande, om vidtagande av viss eller vissa rationaliseringsåtgärder m. m. Genom ett sådant förfarande kan tid efter annan ett ur olika synpunkter önskvärt ombyte av gårdar lätt komma till stånd.

Liksom i fråga om hushållningssällskapens försöksgårdsverksamhet föreslår kommittén att även demonstrationsgårdsverksamheten skall erhålla ett visst statligt stöd. Sålunda anser kommittén, att sällskapen böra ha möjlighet att förvärva lämpligt demonstrationsjordbruk på samma villkor och under samma förutsättningar, som ifrågasatts beträffande inköp av försöksgård. Beslutanderätten i ärende rörande garantilån för angivna ändamål förutsattes även här skola tillkomma Kungl. Maj:t. Om emellertid ett sällskap skulle finna, att demonstrationsuppgiften kan fyllas genom att sällskapet arrenderar viss gård eller träffar avtal med ägaren till viss gård om gårdens upplåtande för demonstrationsändamål, bör enligt kommittén fråga härom avgöras i samråd med och efter godkännande av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Vidare föreslår kommittén, att hushållningssällskap, som inköpt eller arrenderat gård och önskar vidtaga erforderliga rationaliseringsåtgärder, skall få rätt att erhålla lån och bidrag efter samma grunder, som gälla i fråga om lån och bidrag till enskild jordbrukare. Något förbud för sällskapen att investera medel även i annan form anser kommittén dock icke böra stipuleras.

Kommittén uttalar vidare, att det icke torde vara möjligt att belasta hushållningssällskapen med kostnaderna för det intrång i demonstrationsgårdarnas drift, som måste uppstå till följd av ändamålet med gårdarna. Dylika kostnader böra därför, liksom motsvarande kostnader vid sällskapens upplysnings- och försöksverksamhet, åvila staten. Då emellertid intrångskostnaden är beroende av arten och graden av de uppgifter, som åvila gården, och står i relation till gårdens typ och storlek, finner kommittén det icke vara möjligt att erhålla en säker grund för beräkning av intrångsförlusten för olika gårdar. Av denna anledning föreslås, att det statliga stödet åt hushållningssällskapen för driftsförluster till följd av demonstrationsintrång skall utgå i form av ett bestämt årligt bidrag, lika för alla gårdar och sällskap. På grundval av hittills vunna erfarenheter och efter samråd med representanter för vissa hushållningssällskap har kommittén funnit, att bidraget skäligen bör bestämmas till lägst 1 200 kronor för år och gård.

Kommittén upptager härefter frågan om det erforderliga antalet demonstrationsgårdar samt anför härom bland annat följande.

Såsom förut nämnts anser kommittén, att verksamheten bör omfatta hela landet. Hushållningssällskapen i Götaland och Svealand torde kunna tillgodose det med gårdarna avsedda syftet genom inrättandet av ett mindre antal gårdar inom varje område. Med hänsyn till det nuvarande ekonomiska läget inskränker sig emellertid kommittén till att föreslå inrättandet av en demonstrationsgård inom ett vart av nu ifrågavarande sällskapsområden. Härvid förutsattes dock att frågan om antalet gårdar inom dessa områden upptages till förnyad prövning så snart de ekonomiska förhållandena så medgiva. I betraktande av länens storlek och övriga i Norrland föreliggande speciella förhållanden torde det vara nödvändigt att därstädes inrätta ett flertal demonstrationsgårdar inom varje hushållningssällskapsområde. Kommittén har på grund därav och efter överläggningar med representanter

för de norrländska hushållningssällskapen funnit sig böra föreslå inrättandet av en demonstrationsgård inom varje norrländskt instruktörsdistrikt.

Med dessa utgångspunkter beräknar kommittén det erforderliga antalet demonstrationsgårdar till sammanlagt 55, nämligen i Svealand och Götaland 21, i Gävleborgs län 5, i Jämtlands län 4, i Västernorrlands län 5, i Västerbottens län 10 och i Norrbottens län likaledes 10.

I betänkandet framhålles härefter, att de nu föreslagna demonstrationsgårdarna torde komma att — förutom demonstrationsändamålet — i stort sett fylla samma ändamål som studiegårdarna i Norrland för närvarande göra. Kommittén finner det under sådana förhållanden naturligt, att någon särskild organisation avseende endast studiegårdarna icke längre bör upprätthållas. De uppgifter, som dessa fylla, böra alltså övertagas av demonstrationsgårdarna. Härigenom undvikas för övrigt en kostsam och onödig dubbelorganisation, varjämte hushållningssällskapens resurser utnyttjas bättre. Såvitt kommittén har kunnat finna har nämligen studiegårdsverksamheten ej haft den nära kontakt med hushållningssällskapen och bygdens folk i övrigt, som varit avsedd och önskvärd. Denna olägenhet kommer emellertid att bortfalla, om kommitténs förslag genomföres.

Kostnaderna för demonstrationsgårdsverksamheten beräknar kommittén till i runt tal 70 000 kronor, motsvarande de föreslagna bidragen å lägst 1 200 kronor till de 55 gårdarna. Då detta belopp motsvarar vad som nu står till förfogande för studiegårdsverksamheten, uppstår enligt vad kommittén understryker icke någon ökning av kostnaderna för det allmänna vid förslaget genomförande. Kommittén anser emellertid, att nu angivna belopp bör uppföras under ett särskilt anslag och att följaktligen de belopp till studiegårdsverksamheten, som nu beräknats under lantbrukshögskolans avlönings- och omkostnadsanslag, skola utgå.

Mot kommitténs förslag att studiegårdsverksamheten i Norrland skall nedläggas och övertagas av demonstrationsgårdsverksamheten har *ledamoten, professorn Yngve Gustafsson anmält avvikande mening*. Han framhåller, att enligt hans uppfattning de hittillsvarande erfarenheterna av studiegårdsverksamheten i huvudsak äro goda. Med hänsyn härtill bör denna verksamhet icke ersättas av en demonstrationsgårdsverksamhet med huvudsakligen ett annat syfte, utan den bör bibehållas, sedan dock dess organisation gjorts till föremål för översyn på grundval av vunna erfarenheter. Beträffande omfattningen av denna översyn anföres.

Vid översynen bör bland annat övervägas i vilken utsträckning verksamheten kan decentraliseras och hushållningssällskapen, eventuellt i samarbete med den blivande forskningsinstitutionen vid Röbbäcksdalen, övertaga ledningen av densamma. Genom att hushållningssällskapen inkopplas skulle bland annat vinnas att studiegårdarna på ett annat sätt än hittills bleve utnyttjade i upplysningsverksamheten. Vilken organisationsform som än väljes är det emellertid viktigt att driftsledningen vid gårdarna utövas av

tjänstemän med denna uppgift som huvuduppgift. Skulle driftsledningen komma att som deltidssysselsättning åläggas exempelvis hushållningssällskapens instruktörer torde risk föreligga bland annat för att den för bearbetning och överblick erforderliga likformigheten i verksamheten icke ernås.

Vid en översyn av verksamheten synes vidare frågan om ett kontinuerligt utbyte av gårdar i syfte att erhålla nödvändig förnyelse av arbetsmaterialet böra övervägas. Slutligen bör frågan om studiegårdsmaterialets publicering böra upptagas till prövning.

Mot kommitténs förslag att hushållningssällskapen skola beredas tillfälle att erhålla statsanslag för inrättande av demonstrationsgårdar har professor Gustafsson i princip intet att erinra. Han ifrågasätter dock, huruvida behovet av sådana gårdar kommer att bli så stort i de nordligaste länen, som kommittén angivit, om studiegårdsverksamheten bibehålles.

Slutligen uttalar professor Gustafsson, att han i motsats till kommittén icke finner det möjligt att göra en kostnadsjämförelse mellan studiegårdsverksamheten och den föreslagna demonstrationsgårdsverksamheten. Han framhåller härvid, att dels de båda verksamhetsformerna äro så olika i avseende på uppläggning och syfte, att de icke kunna jämföras, dels de av kommittén föreslagna anslagsbeloppen icke äro något mått på kostnaderna för demonstrationsgårdsverksamheten. Denna torde nämligen komma att utöver anslagsbeloppen kräva väsentliga insatser från hushållningssällskapens egen sida i form av kostnader för investeringar, arbetskraft och resor m. m.

Yttrandena. Kommitténs förslag att hushållningssällskapen skola beredas möjlighet att förvärva *demonstrationsgårdar* och att systemet med dylika gårdar skall utsträckas till att omfatta hela landet, har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *samtliga remissmyndigheter*. I åtskilliga yttranden understrykas uttryckligen kommitténs uttalanden om den stora betydelse ur demonstrations-, upplysnings- och propagandasynpunkt, som en sådan anordning kan väntas få.

Malmöhus läns hushållningssällskap anser dock den lämpligaste formen för demonstrationsgårdar vara, att enskilda jordbrukare stimuleras till att vidtaga rationaliseringsåtgärder i olika avseenden och sedan demonstrera dessa för besökande. Vidare uttalar *Norrbottens läns hushållningssällskap* — som emellertid endast åsyftar förhållandena i det egna länet — bland annat, att det visserligen i och för sig kan tänkas, att sällskapet skulle äga något mindre jordbruk såsom demonstrationsjordbruk. På grund av länets geografiskt stora utsträckning finner sällskapet det emellertid knappast möjligt att sådana jordbruk skulle kunna stå till tjänst för sällskapets samtliga jordbrukstjänstemän. Enligt sällskapets mening skulle vidare dessa jordbruk i regel komma att utnyttjas såsom försöksgårdar, varför resultaten ej skulle bli tillämplbara på driftsförhållandena i allmänhet inom respektive bygder. Sällskapet anser det därför lämpligare med demonstrationsjordbruk i enskilda ägares händer, övervakade av hushållningssällskapet. Jämväl *styrel-*

sen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, som dock tillstyrker kommitténs förslag, understryker värdet av gårdar ägda och brukade av enskilda jordbrukare, då det gäller att delgiva det praktiska jordbruket rön och erfarenheter från forsknings- och försöksverksamheten.

Ej heller de av kommittén uppdragna riktlinjerna för verksamheten vid demonstrationsgårdarna ha mött några invändningar utom på en punkt. Med anledning av kommitténs uttalande att försöks- och demonstrationsverksamheten på lanthusmödrarnas speciella områden även bör kunna tillgodoses på gårdarna, framhålla nämligen *Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund*, *Svenska lanthushållslärarinnornas förening* samt *Sveriges henkonsulenters förening*, att kommittén bort ägna nämnda verksamhet större uppmärksamhet än som skett. Enligt förbundets och föreningarnas mening böra sålunda fasta försöksstationer kunna inrättas vid lanthushållsskolorna. Då det är av väsentlig betydelse att nå en tillfredsställande lösning av husmödrarnas arbetsförhållanden inom jordbrukar- och arbetarhem hemställs, att särskild utredning kommer till stånd beträffande nu ifrågavarande försöksverksamhet. Även *Hushållningssällskapets förbund* understryker lämpligheten av att även spörsmål på det husliga området uppmärksammas vid demonstrationsgårdarna.

Beträffande demonstrationsgårdsverksamhetens organisation anse styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier samt *Blekinge läns hushållningssällskap*, att verksamheten bör ställas under överinseende av lantbruksstyrelsen i stället för förstnämnda styrelse. Till stöd härför anföres, att verksamheten närmast kommer att bli ett led i hushållningssällskapens upplysnings- och undervisningsverksamhet. Jämväl *Hushållningssällskapets förbund* och *Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän* uttala, att överinseendet bör ankomma på lantbruksstyrelsen. I anslutning härtill bör enligt förbundet också anslagsfördelningen ske genom nämnda myndighet.

Västmanlands läns hushållningssällskap understryker starkt, att ledningen av demonstrationsgårdarna bör ligga hos hushållningssällskapen. En enhetlig driftsledning under central administration kan dock ur vissa synpunkter vara motiverad. Särskilt gäller detta den bokföringsmässiga redovisningen, sammanställning av driftsresultat samt ekonomisk forskning, grundad på det insamlade materialet. Enligt sällskapet bör sålunda den ekonomiska redovisningen ske efter enhetliga grunder för hela landet. Vidare anser sällskapet av samma skäl som anförts mot arrende av försöksgårdar, att en dylik anordning är olämplig även beträffande demonstrationsgårdar.

I fråga om utformningen av det statliga stödet åt demonstrationsgårdsverksamheten anför *statskontoret* samma synpunkter som beträffande försöksgårdarna. Ämbetsverket anser sålunda, att amorteringslån med statlig garanti icke böra komma i fråga utan att i stället lån böra utlämnas från

en särskild för ändamålet inrättad statlig fond. Några bidrag för rationaliseringsåtgärder på inköpta eller arrenderade demonstrationsgårdar äro enligt statskontorets mening icke heller påkallade.

Ett tiotal remissmyndigheter — till största delen hushållningssällskap — finna det av kommittén föreslagna bidraget å 1 200 kronor för år och gård vara för lågt. I ett par fall föreslås i stället ett belopp av 1 800, i några andra fall 2 000 kronor. Samtidigt framföres på några håll den tanken att det, om en höjning av den sammanlagda bidragssumman icke skulle anses möjlig, är bättre att minska antalet demonstrationsgårdar i förhållande till vad kommittén räknat med än att ge gårdarna otillräckliga anslag.

Med hänsyn till att demonstrationsgårdarna icke skola användas för egentliga försök ifrågasätter vidare *styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut* om kostnaderna för desamma böra belasta försöksverksamheten.

Vad slutligen angår det erforderliga antalet demonstrationsgårdar anser *Riksförbundet Landsbygdens folk*, att verksamheten under den närmaste tiden bör bedrivas i begränsad skala, tills större erfarenhet vunnits beträffande den lämpligaste utformningen av gårdarna med hänsyn till organisation och administration.

Å andra sidan finner *Kopparbergs läns hushållningssällskap* det icke vara rimligt, att kommittén beräknat bidrag för endast en gård inom länet. Jordbruksförhållandena där äro så skiftande, att något liknande endast torde förekomma inom de nordligaste länen i Norrland. Sällskapet anser därför att Kopparbergs län, som har fyra jordbruksinstruktörsdistrikt, bör ges möjlighet att inrätta demonstrationsgårdar efter i huvudsak samma grunder som länen i Norrland. *Östergötlands läns hushållningssällskap* anser, med hänsyn till att jordbruket är av mycket olika karaktär i skilda delar av sagda län, att minst tre demonstrationsgårdar äro önskvärda inom länet. Sällskapet ställer sig dock förstående till kommitténs uttalande att det nuvarande ekonomiska läget endast tillåter inrättandet av en demonstrationsgård inom varje sällskaps område och gör fördenskull intet yrkande i förevarande sammanhang. Slutligen uttalar *Värmlands läns hushållningssällskap* att ett flertal gårdar behövs i detta län liksom i Norrlandslänen. På grund av att kapitalåtgången vid igångsättandet och upprustningen samt de ekonomiska riskerna vid driften av gårdarna bjuda till försiktighet, framställer dock icke heller detta sällskap något bestämt yrkande i ämnet.

Såsom framgår av det föregående har kommitténs förslag beträffande demonstrationsgårdarna allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissmyndigheterna. Frågan om *studiegårdarnas upphörande* i samband med införandet av systemet med demonstrationsgårdar har emellertid blott berörts av ett tiotal remissinstanser. Av dessa avstyrka de flesta kommitténs förslag.

Sålunda uttala *lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier*, att verk-

samheten vid de norrländska studiegårdarna givit värdefulla resultat. Det anses därför angeläget, att verksamheten fullföljes enligt de i professor Gustafssons reservation angivna riktlinjerna. Den översyn av verksamheten, som kan vara erforderlig, bör enligt kollegierna lämpligen uppdragas åt styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. I anslutning till sin sålunda intagna ståndpunkt i frågan anse kollegierna vidare, att de nuvarande anslagsbeloppen till studiegårdsverksamheten tills vidare böra utgå oförändrade.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök framhåller likaledes, att värdefulla erfarenheter redan vunnits genom studiegårdsverksamheten. Den finner det därför angeläget, att verksamheten kan fortsätta i någon form.

Jämtlands läns hushållningssällskap anför såsom skäl för sitt avstyrkande av kommitténs förslag i denna del i huvudsak följande.

Den hittillsvarande verksamheten vid studiegårdarna har icke varit utan värde såsom ett medel att erhålla ökad inblick i det norrländska jordbrukets förutsättningar och utvecklingsmöjligheter ävensom den ekonomiska lönsamheten av olika rationaliseringsåtgärder. Det statistiska materialet från verksamheten belyser synnerligen utförligt driften vid gårdarna och dess resultat i olika avseenden, vilket är av värde bland annat i upplysningsverksamheten. En starkare lokal anknytning av verksamhetens ledning skulle dock sannolikt göra densamma än värdefullare och möjliggöra ett effektivare utnyttjande av dess resultat i demonstrations- och undervisningssyfte. Sällskapet vill därför biträda det förslag angående en översyn av verksamheten, som framförts i den vid betänkandet fogade reservationen. Under alla omständigheter bör det anslag, som nu användes för verksamhetens finansiering, icke tagas i anspråk för något annat ändamål förrän resultatet av denna översyn prövats. Därest det sedermera befinnes, att ifrågavarande verksamhet ändock bör upphöra, kan det anses skäligt, att anslaget även i fortsättningen disponeras för något ändamål, som avser att främja det norrländska jordbruket.

Riksförbundet Landsbygdens folk framhåller, att ett undersökningsmaterial av den typ, som framkommit vid studiegårdarna, torde ha sitt största värde genom de möjligheter till jämförelser av olika faktorer över en serie av år som erbjudas. Ifrågavarande undersökningar ha nu pågått så många år, att ett dylikt utnyttjande av studiematerialet bör vara möjligt. Enligt förbundets mening skulle det vara mycket olyckligt att nu avbryta studiegårdsverksamheten, innan man ännu vet vad de föreslagna demonstrationsgårdarna ha att ge på motsvarande område. Därigenom skulle även de under de gångna åren nedlagda kostnaderna för studiegårdarna i stort sett vara bortkastade. Förbundet anser det därför olämpligt, om man nu skulle upphöra med studiegårdsverksamheten i den form, vari den hittills bedrivits.

Sveriges agronom- och lantbruksläraryrkesförbund och Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän ansluta sig helt till den av professor Gustafsson avgivna reservationen.

Jämväl förre föreståndaren för svenska vall- och mosskulturföreningen, agronomie doktorn G. Rappe understryker i sin förut omförmälda skrift den

betydelse, som studiegårdsverksamheten haft för det norrländska jordbrukets förkovran. Han framhåller vidare bland annat, att verksamheten på grundval av gjorda erfarenheter torde kunna effektiviseras avsevärt. Att i dessa tider med ökade krav på insyn i jordbrukets ekonomiska betingelser avveckla ifrågavarande verksamhet kan därför ej vara till gagn för jordbruksnäringen.

Av de remissinstanser, vilka behandlat frågan om studiegårdarna, har endast *Västerbottens läns hushållningssällskap* tillstyrkt kommitténs förslag. I sitt yttrande bemöter sällskapet de av professor Gustafsson anförda synpunkterna och yttrar i huvudsak följande.

Det arbete som bedrivs genom studiegårdsverksamheten äger enligt sällskapets mening så intimt samband med det slag av driftsrationalisering, som sällskapets konsulenter och instruktörer ha att i sin undervisande verksamhet ägna den huvudsakliga uppmärksamheten åt, att ett inordnande av detsamma som ett led i hushållningssällskapets verksamhet synes naturligt och väl motiverat. Den av kommittémajoriteten föreslagna organisationsformen för demonstrationsjordbruken synes enligt sällskapets mening icke behöva medföra att den för bearbetningen och överblicken erforderliga likformigheten icke uppnås, vilket reservanten befarat. Även om instruktörerna närmast skola ha att svara för driftsledningen vid respektive gårdar kan sålunda viss övervakning och samordning ske genom sällskapets jordbrukskonsulenter. Frågor av mera allmänt intresse rörande driftsuppläggning och redovisning vid demonstrationsjordbruken kunna lämpligen också upptagas till gemensam diskussion och behandling vid överläggningarna inom de av kommittén förordade distriktsnämnderna.

Slutligen må nämnas, att *Norrbottnens läns hushållningssällskap* intager en mera tveksam ståndpunkt till kommitténs förslag. Sällskapet synes dock icke ha någon direkt erinran mot förslaget. Samtidigt uttalas emellertid, att sällskapet, om tillräckligt statsbidrag kan utgå både till demonstrationsjordbruk under sällskapets ledning och övervakning i den utsträckning kommittén föreslagit samt till studiegårdar i nuvarande omfattning under lantbrukshögskolans och statens lantbruksförsöks ledning, icke har anledning att motsätta sig en sådan uppdelning av ledningen av de båda demonstrationsgårdstyperna på olika instanser.

F. Försöksverksamhetens publicering.

Gällande bestämmelser m. m. Kännedom om försöksverksamheten och dess rön och erfarenheter sprides på olika sätt, skriftligen och muntligen. Av grundläggande betydelse äro de publikationer, som utgivas av statliga och statsunderstödda försöksorgan. För att nå den stora allmänheten anlitas dock främst jordbruksnäringens olika fackorgan och dagspressen.

Av alla de publikationer, genom vilka kunskaper om försöksverksamhetens resultat nå fram till jordbrukarna, ha i betänkandet endast omnämnts några bland de viktigare. Det torde få vara tillräckligt att här återgiva kommitténs redogörelse för dessa publikationer.

Statens jordbruksförsök utgiver två publikationsserier. Den första utgöres av meddelanden med vetenskapligt innehåll. Dyliga meddelanden utkomma två å tre gånger om året i en upplaga om cirka 2 000 exemplar. Den andra serien, som benämnes Särtryck och förhandsmeddelande, utkommer fyra till fem gånger om året med likaledes en upplaga på omkring 2 000 exemplar.

Statens växtskyddsanstalt har för sin upplysningsverksamhet tre olika publikationsserier. Den första utgöres av meddelanden med vetenskapligt innehåll utkommande två å tre gånger om året med en upplaga av 1 300 exemplar. Till hjälp för den växtodlande allmänheten utgivnas dessutom dels två å tre gånger om året flygblad med varierande upplagor, högst 40—50 000 exemplar, dels sex gånger om året växtskyddsnotiser med en upplaga på 3 000 exemplar, innehållande sammanlagt ett trettiotal artiklar i aktuella växtskyddsfrågor.

Jordbrukets upplysningsnämnd, till vilken statliga och statsunderstödda forsknings- och försöksorgan kontinuerligt insända meddelanden och artiklar om verksamhetens resultat, redigerar publikationen *Försök och forskning*. Denna utkommer en gång i månaden såsom bilaga till tidningen *Jordbrukarnas Föreningsblad*, som har en upplaga av omkring 370 000 exemplar. I en särskild årsbok, *Svensk jordbruksforskning*, lämnar nämnden härjämte en redogörelse för under året uppnådda viktigare forsknings-, försöks- och provningsresultat på jordbrukets och trädgårdsodlingens område. Till fack- och dagspressen distribueras populärt hållna artiklar.

Hushållningssällskapen lämna redovisning för den av dem utövade försöksverksamheten i sina årsberättelser. En del sällskap till härjämte särskilda tidskrifts- eller meddelandeserier, som i populär form redogöra för aktuella spörsmål på försöksverksamhetens område. Hushållningssällskapens förbund utger en särskild tidning i omkring 3 000 exemplar, som tillställs hushållningssällskapens förtroende- och tjänstemän och som i viss utsträckning innehåller artiklar rörande försöksverksamheten och dess inriktning.

Gödsel- och kalkindustriernas samarbetsdelegation ger ut publikationen *Växtnäringsnytt*, som utgår i nära 100 000 exemplar.

Kommittén anför härefter att det material, som framkommer i den rent statliga verksamheten, bearbetas av de statliga institutionerna. Det får publiceras endast efter tillstånd av statens jordbruks-, husdjurs- respektive trädgårdsförsök. För skrivelseförsöken gäller att de skola bearbetas och offentliggöras av statens jordbruksförsök. De egentliga lokala försöken ha däremot, enligt vad kommittén uppger, i viss utsträckning publicerats av hushållningssällskapen, men sammanställningar för större områden utföras i allmänhet av statens jordbruksförsök. Vid offentliggörandet ha förseningar uppkommit, varigenom materialets och sammanställningarnas aktualitetsvärde blivit mindre.

Enligt vad som anföres i betänkandet har därför inom statens jordbruksförsök successivt under hösten 1951 vidtagits en viss omläggning av förfarandet vid försökens bearbetning m. m. i syfte att nå större snabbhet i materialets bearbetning och i avsikt att lösgöra arbetskraft för mera trängande publiceringssuppgifter. Jordbruksförsökens befattning med hithörande frågor har därvid i viss utsträckning decentraliserats och överflyttats på hushållningssällskapen. Utarbetandet av de utlåtanden rörande utfallet av

de särskilda lokala försöken, som hittills åvilat försöksanstaltens tjänstemän, kommer sålunda hädanefter att åvila vederbörande jordbrukskonsulent.

Det må slutligen här nämnas, att för närvarande ett belopp av 15 000 kronor av lantbrukshögskolans omkostnadsanslag står till statens jordbruksförsöks förfogande till trycknings- och publikationskostnader.

Kommitténs förslag. Kommittén framhåller, att det visat sig att resultaten av försöksverksamheten trots det stora antalet publikationer icke nå jordbrukarna tillräckligt snabbt och i lämplig form.

För att ernå största möjliga effektivitet i publiceringsarbetet bör man enligt kommitténs mening inom de föreslagna distrikten införa den ordningen, att det vid distriktsmöte ålägges den, åt vilken det uppdragits att genomföra visst eller vissa slag av försök, att svara jämväl för försökens bearbetning. I denna uppgift bör även ingå att — efter samråd med övriga försöksledare inom distriktet och i förekommande fall med representant för vederbörande statliga eller statsunderstödda organ — verkställa erforderliga sammanställningar över försöksresultaten. Dessa sammanställningar böra vara färdiga i så god tid, att de kunna föreläggas distriktssammankomsten och diskuteras där. På distriktssammankomsten, där såväl de statliga försöksorganen som hushållningssällskapen äro företrädade, böra sedermera publiceringsfrågorna behandlas och överenskommelser om publiceringen träffas mellan de skilda försöksorganen. Publiceringen, som bör åvila den som bär ansvaret för försöket i fråga, bör därefter ske snarast möjligt. Statens jordbruksförsök och övriga försöksanstalter och institutioner böra genom förhandsmeddelanden till sällskapens försöksledare rörande vunna försöksresultat sätta dessa i tillfälle att på lämpligt sätt bringa resultaten till jordbrukarnas kännedom.

Enligt vad som framhålles i betänkandet gäller det emellertid icke blott att resultaten snabbt göras tillgängliga för jordbruket. Det är lika viktigt att detta sker på sådant sätt, att resultaten bli lästa och kunna tillgodogöras av jordbrukarna i allmänhet. Stor betydelse bör därför fästas vid en lämpligt avvägd popularisering av innehållet och ej minst vid publikationernas allmänna utseende och uppställning. På detta område bör jordbrukets upplysningsnämnd med stöd av sin erfarenhet och verkställda undersökningar kunna ge goda råd och anvisningar.

Kommittén påpekar slutligen nödvändigheten av en riktig avvägning mellan de anslag, som avses för försöksverksamhet, och dem som avses för täckande av publiceringskostnaderna. För närvarande torde medelsanvisningen till publiceringsverksamheten i allmänhet vara för liten i förhållande till medelsanvisningen till övriga försöksutgifter. I anslutning härtill framhåller kommittén, att ett genomförande av dess förslag rörande försöksverksamhetens organisation kommer att medföra en ökning av de mera allmän-giltiga försöksresultaten. Detta kommer i sin tur att föranleda större krav på anslagen för publicering. Det måste nämligen anses uppenbart att den praktiska nyttan av försöksverksamheten ej kan bli den avsedda, om icke

tillräckliga medel stå till förfogande för offentliggörandet. Vidare framhålles i detta sammanhang den kraftiga stegring av pappers- och tryckningskostnaderna, som inträtt under senare år. På grund härav finner kommittén en höjning av publiceringsanslaget vara nödvändig. Kommittén föreslår för sin del, att anslagsanvisningen till statens jordbruksförsöks trycknings- och publikationskostnader skall höjas med 25 000 kronor till 40 000 kronor.

Yttrandena. Kommitténs uttalanden om betydelsen av att försöksverksamhetens resultat publiceras snabbt och på lämpligt sätt vitsordas eller lämnas utan erinran av *samtliga remissinstanser*. Beträffande frågan om vem som lämpligen bör handhava bearbetningen och publiceringen ha emellertid *några remissmyndigheter* uttalat annan mening än kommittén.

Såsom delvis framgår redan av redogörelsen för remissmyndigheternas inställning till frågan om de föreslagna distriktsnämndernas arbetsuppgifter anses sålunda på några håll, att ansvaret för nyssnämnda åtgärder bör åvila statens jordbruksförsök. I ett par yttranden förordas en uppdelning på så sätt, att försök av större eller mera allmängiltig natur skola bearbetas och publiceras centralt och försök av lokalt intresse lokalt, d. v. s. genom distriktsnämnderna eller de enskilda hushållningssällskapen. Vidare framhålles på ett par håll, att bearbetnings- och publiceringsverksamheten icke bör bindas av alltför snäva föreskrifter utan att stor rörelsefrihet bör råda för vederbörande myndigheter. I ett fall uttalas att närmare erfarenheter böra avvaktas, innan arbetsfördelningen på området fastställs.

Vidare må nämnas att *jordbrukets upplysningsnämnd* vitsordat kommitténs uttalande om att nämnden bör kunna ge råd och anvisningar på förevarande område. Nämnden förklarar emellertid samtidigt, att detta icke är möjligt utan personalförstärkningar. I övrigt framhåller nämnden beträffande publiceringsverksamheten särskilt betydelsen av att kontakt upprätthålles med press och radio.

Slutligen understryka *lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier* kraftigt behovet av en ökning av statens jordbruksförsöks anslag till publikationstryck. Kollegierna tillstyrka därför kommitténs förslag, att medelsanvisningen till detta ändamål skall höjas från 15 000 till 40 000 kronor. I anslutning härtill må även nämnas, att *Västernorrlands läns hushållningssällskap* förutsätter, att delar av ifrågavarande anslag jämväl må kunna ställas till hushållningssällskapens disposition för publicering av distriktsvis sammanställda försöksresultat.

G. Den enskilda försöksverksamheten.

Såsom framgår av det föregående har kommittén i samband med den lokala försöksverksamhetens organisation även behandlat spørsmålet rörande beställningsförsök från enskilt håll hos statliga eller statsunderstödda försöksorgan. Däremot berördes i nämnda sammanhang icke sådan enskild försöksverksamhet, som drives i vederbörande företags eller organisations

egen regi. Denna del av den enskilda försöksverksamheten behandlas i stället i förevarande avsnitt.

Gällande bestämmelser m. m. Ifrågavarande försöksverksamhet kan avse dels försök av rent internt intresse och syfte, vilka icke äro avsedda att offentliggöras, dels försök, vilka äro avsedda att offentliggöras för att sprida allmän kännedom om en viss produkt och dess betydelse. Den drives i större eller mindre grad i samarbete med statliga eller statsunderstödda försöksorgan. Försöken utläggas hos enskilda försöksvärdar eller på av vederbörande företag inrättade fasta försöksplatser. Statlig kontroll utövas i viss utsträckning.

Såsom exempel på sådan försöksverksamhet som här avses nämnes i betänkandet den, som drives av Stockholms Superfosfat aktiebolag vid Aske försöksgård samt av Margarinbolaget aktiebolag vid Brinkagården.

Kommitténs förslag. I de fall, då resultaten av den i enskild regi bedrivna försöksverksamheten äro avsedda att offentliggöras och vinna officiell karaktär, är det enligt kommitténs mening av intresse att verksamheten i viss utsträckning följes från statens sida. I den mån så begäres böra därför statliga eller statsunderstödda försöksorgan under vissa villkor ställa sig till förfogande för detta ändamål. Såsom villkor föreslås skola gälla, att vederbörande företag underkastar sig tillsyn av statens jordbruksförsök och att denna institution vid utövandet av sin verksamhet skall äga att meddela de anvisningar och utföra de kontrollanalyser, som kunna finnas erforderliga. Med hänsyn till den stora vikten av att försöksverksamheten ledes av kvalificerad personal anser kommittén vidare, att företaget bör vara skyldigt att som föreståndare för verksamheten anställa person, som godkännes av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Kommittén har dessutom övervägt, om icke föreståndaren för att få en tillräckligt fri ställning i förhållande till sin arbetsgivare borde anställas av statlig myndighet. En så långtgående och på företagens självbestämmanderätt inkräktande föreskrift anses dock icke erforderlig. För att emellertid föreståndaren skall erhålla trygghet i sina anställningsförhållanden föreslår kommittén, att såsom ytterligare villkor för statens medverkan skall föreskrivas, att föreståndaren skall göras delaktig i lämplig pensionsförsäkringsanstalt. Slutligen förutsättes att företaget, om det har för avsikt att skilja föreståndaren från hans anställning, gör anmälan därom till nyssnämnda styrelse ävensom lämnar uppgift om orsakerna till en sådan åtgärd.

Yttrandena. Vad kommittén anført i fråga om den enskilda försöksverksamhet, som här avses, har föranlett särskilt uttalande endast från *styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök*. Nämnda styrelse anser sålunda, att utöver de av kommittén föreslagna villkoren för medverkan från de statliga eller statsunderstödda försöksorganens sida vid verksamheten bör gälla, att publicering av försöksresultaten bör ske genom statens jordbruksförsöks försorg samt att av försöksberättelsen skall framgå, vilket material som kommit från ifrågavarande försöksverksamhet.

H. Finansieringen av kommitténs förslag m. m.

I sitt betänkande redogör kommittén slutligen för den statliga och lokala försöksverksamhetens nuvarande ekonomi samt framlägger förslag till finansiering av de nu ifrågasatta åtgärderna. Såsom framgår av det föregående ha emellertid dessa frågor delvis redan behandlats i anslutning till vederbörande avsnitt i betänkandet. Den följande redogörelsen torde därför i stora delar kunna begränsas till en sammanfattning i ämnet. Då emellertid denna sammanfattning synes böra göras så fullständig som möjligt, kan å andra sidan en viss upprepning av redan återgivna uppgifter icke undvikas.

Gällande bestämmelser m. m. För budgetåret 1951/52 stå följande under nionde huvudtiteln upptagna anslag eller delar därav till statens jordbruksförsöks och hushållningssällskapens disposition för försöksverksamhet på jordbrukets område.

1. D.1. Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Avlöningar, förslagsanslag. Av anslaget disponeras i runt tal 23 000 kronor till arvoden med belopp, som förut nämnts, till de båda driftsledarna vid studiegårdsverksamheten samt till de två försöksgårdsföreståndare, som utöva den närmaste tillsynen över sagda verksamhet. Det må vidare erinras om att avlöningarna till den lönegradsplacerade personalen vid statens jordbruksförsök och försöksgårdarna jämväl bestridas från detta anslag.

2. D.2. Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Omkostnader, förslagsanslag. Enligt staten för anslaget äro 94 400 kronor avsedda för statens jordbruksförsök, därav 52 000 kronor för resor, 27 400 kronor för expenser samt 15 000 kronor för publikationstryck. Vidare har beräknats ett belopp av 47 700 kronor till studiegårdsverksamheten. Härav ha avsetts 15 000 kronor till resor, 16 700 kronor till ersättningar till gårdsägare, 8 300 kronor till bokföringskostnader, 1 000 kronor till expenser samt 6 700 kronor till publikationstryck.

3. D.3. Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Materiel m. m., reservationsanslag. Av anslaget disponeras 104 100 kronor av statens jordbruksförsök, därav bland annat 15 000 kronor till betesförsök, cirka 10 000 kronor till inköp av utsäde och gödselmedel samt 14 000 kronor till vissa skrivelseförsök. Under budgetåret 1950/51 förbrukade statens jordbruksförsök omkring 107 000 kronor under anslaget.

4. D.10. Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Statens försöksgårdar, förslagsanslag. Beträffande den närmare dispositionen av detta anslag torde få hänvisas till statsliggaren s. 754. Här må blott nämnas, att till kostnaderna för försöksverksamheten under budgetåret 1951/52 icke må användas högre belopp än 102 800 kronor.

5. D.11. Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till lokal försöksverksamhet, reservationsanslag. Detta anslag är upptaget med

225 000 kronor. Det användes först och främst för bidrag till hushållnings-sällskapens lokala gödslings-, växtodlings- och ogräsförsök i enlighet med de grunder, som stadgats i kungörelsen nr 109/1939 med däri sedermera gjorda ändringar och för vilka närmare redogjorts i det föregående. För ifrågasvarande ändamål ha beräknats 128 800 kronor. Vidare ha upptagits 34 000 kronor till skrivelseförsök. Slutligen disponeras till försöksverksamhet med matpotatis, till stallgödsselförsök samt till ogräsbekämpningsförsök respektive 3 000, 50 000 samt 9 200 kronor.

6. D.12. *Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till fast försöksverksamhet*, reservationsanslag. Från detta anslag, som är uppfört med 43 000 kronor, bestridas försökskostnaderna vid lantmannaskolorna och de fasta försöksfälten. Bidragen till försöken vid de senare drogo under år 1950 en kostnad av 10 700 kronor.

7. G.30. *Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område*, reservationsanslag. Enligt uppgift av kommittén kan beräknas att omkring 40 000 kronor av den del av ifrågasvarande anslag, som plägar benämnas norrlandsanslaget, komma försöksverksamheten till godo.

I detta sammanhang torde vidare få återgivas följande av kommittén verkställda sammanställningar rörande omfattningen av samt inkomster och utgifter för hushållnings-sällskapens försöksverksamhet under år 1950.

I. *Omfattningen av hushållnings-sällskapens försöksverksamhet år 1950.*

1. Gödslingsförsök	1 851
2. Stallgödsselförsök	232
3. Sortförsök	939
4. Andra växtodlingsförsök	179
5. Ogräsbekämpningsförsök	196
6. Trädgårdsförsök	180
7. Växtskyddsförsök, virusförsök m. fl.	58
8. Oljeväxtförsök	220
9. Linförsök	49
10. Betesförsök	27
11. Täckdikningsförsök	34
12. Övriga försök	211

Summa 4 176

Av de i sammanställningen redovisade försöken hade 3 929 utlagts hos enskild försöksvärd, 120 på av sällskap driven försöksgård, 97 vid lantmannaskola samt 30 på annat håll.

Enligt vad kommittén vidare uppgiver voro 2 124 av försöken beställningsförsök, medan övriga 2 052 tillkommit på hushållnings-sällskapens egna initiativ. Av beställningsförsöken hade 724 begärts av statens jordbruksförsök (skrivelseförsök), 70 av statens trädgårdsförsök, 95 av annan statlig institution, 975 av enskilda jordbrukare samt 260 av annan enskild person eller firma.

II. Hushållningssällskapens inkomster och utgifter för 1950 års försöksverksamhet.

I n k o m s t e r.

1. Statliga bidrag till lokal försöksverksamhet:	
a) enligt kungörelsen nr 109/1939 (440/1950) (inkl. ersättning för konstgödsel med 23 000 kr.)	122 448: 46
b) ur det s. k. norrlandsanslaget	38 437: 29
2. Ersättning för försök utförda på beställning av:	
a) statens jordbruksförsök (skrivelseförsök exkl. analyskostnader 10 500 kr.)	85 584: 63
b) statens trädgårdsförsök	10 276: 57
c) annan statlig institution (forskningsrådet, täckdikningsnämnden m. fl.)	14 187: 42
d) växtförädlingsanstalt	12 304: 35
e) enskild jordbrukare	11 526: 07
f) annan enskild person eller firma	12 752: 85
3. Anslag från föreningar (förädlare-, utsädes-, oljeväxtodlare-, potatisodlare- och centralföreningar, hushållsgillen)	70 670: 90
4. Diverse inkomster	7 547: 61
5. Brist att täckas av sällskapen	222 674: 38
Summa kronor	609 410: 53

U t g i f t e r.

1. Försöksverksamheten	
a) konstgödsel	23 073: 42
b) utsäde	19 469: 87
c) analyskostnader (jfr 2 a under inkomster)	5 787: 65
d) arbetskostnader för eventuellt förekommande försökspatruller	4 511: 10
e) arbetskostnader i övrigt (till extraarbetare, försöksvärdar etc.)	32 635: 12
f) ersättningar till försöksvärdar för intrång	41 651: 70
g) rese- och traktamentsersättningar	258 419: 51
2. Löner till icke statsavlönad personal	156 928: 03
3. Övriga utgifter (frakter, drivmedel, reparationer och dylikt)	46 193: 53
4. Avskrivning på maskinell försöksutrustning (10 procent)	20 740: 60
Summa kronor	609 410: 53

I anslutning till de i sammanställningarna återgivna uppgifterna må nämnas, att kommittén framhåller att det på grund av olikheter i bokföringen hos hushållningssällskapen icke varit möjligt att erhålla en i detalj fullt riktig redovisning rörande försökskostnadernas fördelning på olika försök eller i fråga om antalet försök under viss grupp. Kommittén reserverar sig därför för eventuella felaktigheter i dessa avseenden.

Kommitténs förslag. Kommittén upptager först frågan om anslag till den lokala försöksverksamheten och anför därvid till en början följande.

Det synes uppenbart att hushållningssällskapen i längden icke äro i stånd att bidra till kostnaderna för en lokal försöksverksamhet i den omfatt-

ning som nyss angivits. För att uppehålla densamma ha sällskapen flerstädes nödgats tära på sina kapitaltillgångar. Sällskapen kunna ej heller framdeles räkna med att från annat håll erhålla bidrag i hittillsvarande omfattning. I detta sammanhang bör även erinras om de kostnadsstegringar i skilda hänseenden, som inträtt under tiden efter 1950. Vidare bör erinras om att sällskapen på grund av arbetskraftsbristen i stigande omfattning torde bli nödsakade att själva utföra allt med försöken förenat arbete och att i viss utsträckning anskaffa försöksgårdar för att placera försök, som icke lämpligen kunna utläggas hos enskilda försöksvärdar. Kommittén har i det föregående även påpekat, att försöksvärdarnas krav på högre intrångersättningar måste tillgodoses och att arbets-, transport- och drivmedelskostnader kraftigt stegrats.

Kommittén har tidigare föreslagit att kostnaderna för den lokala försöksverksamheten, så vitt angår försök av allmängiltig karaktär, böra gäldas av allmänna medel. Vidare har kommittén uttalat, att försöksverksamheten mera bör inriktas mot försök av allmängiltig karaktär, vilka försök ofta äro mera kostsamma än andra. Härjämte har föreslagits, att verksamheten skall utvidgas inom vissa tidigare eftersatta försöksgrenar.

På grund av det anförda finner kommittén det ofrånkomligt, att det statliga stödet till den lokala försöksverksamheten skall ökas väsentligt. Emellertid föreligga svårigheter att uppskatta såväl omfattningen av som kostnaderna för en lokal försöksverksamhet, bedriven efter de linjer som kommittén föreslagit. Kommittén anser sig dock kunna uppskatta de årliga kostnaderna för ifrågakvarande verksamhet till i runt tal 1 000 000 kronor i enlighet med följande beräkningar.

Verksamheten i sin helhet omfattar för närvarande omkring 4 200 försök. Med den omläggning av försöksverksamheten som kommittén föreslagit torde ett bättre utbyte av densamma ernås, varför antalet försök av allmängiltig natur utan större olägenhet torde kunna beräknas till 3 500. Medelkostnaden per försök har uppskattats till 225 kronor. Kostnaderna skulle sålunda för dessa försök uppgå till 787 500 kronor. Härtill komma de beräknade kostnaderna med 10 kronor per parcell för försöksintrång på de av hushållningssällskapen inrättade försöksgårdarna. Antalet gårdar torde kunna uppskattas till 15. Om man här räknar med en omfattning av försöksverksamheten motsvarande 1 000 parceller per gård, blir kostnaden härför 150 000 kronor. Härjämte skola hushållningssällskapen enligt kommitténs förslag övertaga de nuvarande fasta försöksstationerna och försöksfälten. En viss ökning av antalet försöksfält förutsättes tillika. Kostnaderna för försöksintrång vid dessa stationer och fält torde böra beräknas till 100 000 kronor. För ändamålet finnes för närvarande ett statsanslag om 43 000 kronor (bidrag till fast försöksverksamhet) tillgängligt. Enligt dessa beräkningar uppgår den totala kostnaden till i runt tal 1 000 000 kronor.

Med hänsyn till det ekonomiska läget och då det föreslagna systemet med i hushållningssällskapens regi drivna försöksgårdar och försöksfält torde komma att utbyggas endast successivt, anser sig kommittén böra föreslå att det statliga bidraget till lokal försöksverksamhet skall utgå med 600 000 kronor för år. Detta belopp finner kommittén emellertid vara ett för verksamheten oundgängligt minimum samt förutsätter, att frågan om anslagets storlek upptages till förnyad prövning så snart det ekonomiska läget ändras.

Vid bifall till kommitténs förslag bör enligt dess mening det nuvarande anslaget till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till fast försöksverksamhet utgå och i stället jämte den föreslagna anslagsökningen tillföras anslaget Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till lokal försöksverksamhet. Sistnämnda anslag skulle alltså uppföras med nyssnämnda belopp av 600 000 kronor. Detta skulle i jämförelse med medelsanvisningen under anslaget för innevarande budgetår innebära en ökning med 375 000 kronor. Då emellertid anslaget till bidrag till fast försöksverksamhet bortfaller, skulle den reella anslagsökningen här bli (375 000 — 43 000 =) 332 000 kronor. Det förutsättes slutligen, att det skall ankomma på styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök att fördela anslaget på vederbörande försöksorgan i enlighet med de i det föregående föreslagna sammanjämkade försöksprogrammen.

Vad härefter angår försöksgårdarna och de fasta försöksfälten har redan nämnts, att den särskilda intrångsersättningen å 10 kronor per försöksparcell förutsatts jämväl skola gäldas från nyssnämnda anslag å 600 000 kronor. De ifrågasatta garantilånen till sällskap, som önska förvärva försöksgård eller fast försöksfält, föreslås, såsom förut närmare angivits, skola utlämnas enligt samma grunder som gälla för dylika lån till yttre rationaliseringsåtgärder.

Beträffande garantilånen till förvärv av demonstrationsgårdar föreslår kommittén detsamma som i fråga om nyssnämnda garantilån till förvärv av försöksgårdar och fasta försöksfält. Kommittén har vidare ansett att hushållningssällskap, som inköpt eller arrenderat gård för demonstrationsändamål och önskar vidtaga erforderliga rationaliseringsåtgärder på gården, bör äga möjlighet att erhålla lån och bidrag efter samma grunder som gälla för enskild jordbrukare. Dylika bidrag skola alltså utgå från anslaget till bidrag till jordbrukets rationalisering, medan lånen skola få formen av garantilån.

Såsom förut närmare utvecklats föreslår kommittén vidare, att till demonstrationsgårdsverksamheten skall anvisas ett särskilt anslag å 70 000 kronor. Anslaget anses böra uppföras bland anslagen till lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök samt benämnas Bidrag till demonstrationsgårdsverksamhet. Någon utgiftsökning för det allmänna innebär emellertid icke detta förslag, då i gengäld de under högskolans avlönings- och omkostnadsanslag beräknade medlen till den nuvarande studiegårdsverksamheten å i runt tal motsvarande belopp avses skola utgå.

I anslutning till sina förslag rörande försöksresultatens publicering föreslår kommittén slutligen, att den under lantbrukshögskolans omkostnadsanslag upptagna delposten till publikationstryck vid statens jordbruksförsök skall höjas med 25 000 kronor till 40 000 kronor.

Sammanlagt innebära sålunda de i betänkandet framlagda förslagen en direkt utgiftsökning för det allmänna å (332 000 + 25 000 =) 357 000 kronor.

Yttrandena. Vad remissmyndigheterna anfört angående finansieringen av kommitténs förslag har i väsentliga delar redovisats redan i det föregående under respektive avsnitt. Här skola därför endast återgivas sådana uttalanden, som förut icke berörts.

Statskontoret anför, att förutsättningar svårigen kunna anses föreligga för att i rådande statsfinansiella läge medgiva en så väsentligt ökad medelsanvisning till jordbruksförsöksverksamheten som kommittén föreslagit. Frågan huruvida och i vilken utsträckning det kan anses möjligt att lämna denna verksamhet ytterligare statligt stöd måste enligt ämbetsverkets mening jämväl ses mot bakgrunden av den statliga bidragsgivningen till exempelvis husdjurs- och trädgårdsförsöksverksamheten.

Lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier föreslå en medelsanvisning till jordbruksförsöksverksamheten å 857 200 kronor. Detta innebär en anslagsökning å i runt tal 560 000 kronor, eller omkring 200 000 kronor mer än kommittén föreslagit. Då kollegierna, såsom tidigare anförts, äro av den uppfattningen att statens jordbruksförsöks specialförsök och hushållningssällskapens lokala försök även i fortsättningen böra hållas åtskilda samt att de fasta försöksstationerna böra vara direkt anknutna till statens jordbruksförsök, finna kollegierna vidare det icke rationellt att anslagen till statens jordbruksförsöks fasta och hushållningssällskapens lokala försöksverksamhet skulle sammanföras till en anslagspost. Tillika uttala kollegierna, att kommittén vid sina beräkningar utgått från ett allt för litet antal lokala försök.

Kollegierna anföra i nu nämnda hänseenden i huvudsak följande.

Vid beräkning av anslagsbehovet bör man för statens jordbruksförsöks vidkommande utgå från att denna institution har behov av specialförsök i ungefär samma omfattning som för närvarande. Detta innebär, att man måste räkna med i runt tal 400 försök årligen. Av dessa torde ett hundratal komma att förläggas till de fasta försöksstationerna och resten hos enskilda jordbrukare. Man måste vidare räkna med att dessa försök bliva mera omfattande än hushållningssällskapens lokala försök och därför komma att draga något högre kostnader, uppskattningsvis 300 kronor för försök. Kostnaderna för statens jordbruksförsöks försök på fasta försöksstationer och övriga specialförsök få sålunda beräknas till 120 000 kronor. Härtill komma nu utgående anslag till försök med matpotatis, stallgödsselförsök och ogräsbekämpningsförsök, vilka sammanlagt uppgå till 62 200 kronor. Kostnaden för den försöksverksamhet, som jordbruksförsöken skulle komma att bedriva utanför Ultuna och de statliga försöksgårdarna, skulle sålunda uppgå till 182 200 kronor. Kollegierna föreslå, att dessa medel sammanföras med den under rubriken Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Materiel m. m. upptagna delposten till försökskostnader och materiel avseende statens jordbruksförsök å 104 100 kronor till en enda delpost å $(182\ 200 + 104\ 100 =)$ 286 300 kronor. Genom att på detta sätt sammanföra jordbruksförsökens försökskostnader under en gemensam rubrik vinnes den fördelen, att institutionen på ett smidigare sätt kan anpassa sin försöksverksamhet efter det för institutionen fastställda arbetsprogrammet.

Vid beräkningen av anslaget till hushållningssällskapens lokala försök måste man utgå från att verksamheten kommer att bliva av ungefär nuvarande omfattning, d. v. s. omkring 3 000 försök årligen. Med en kostnad

av i genomsnitt 225 kronor för försök skulle det sålunda erfordras ett anslag av 675 000 kronor, vilket anslag lämpligen torde böra upptagas under rubriken Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till hushållningssällskapens lokala försöksverksamhet.

De av kollegierna angivna anslagen innebära, jämförda med nu utgående anslag, en ökning med i runt tal 560 000 kronor. I förhållande till kommitténs förslag ligger kollegiernas förslag omkring 200 000 kronor högre. Med den betydelse, som försöksverksamheten har för jordbruksnäringens fortsatta förkovran, bör beloppet dock icke verka avskräckande.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök finner de av kollegierna förslagna anslagsbeloppen behövliga redan med hänsyn till verksamhetens nuvarande omfattning. Skulle emellertid av statsfinansiella skäl en medelsanvisning av denna storlek icke vara möjlig, innebär kommitténs förslag dock någon förbättring i jämförelse med nuvarande förhållanden.

Hushållningssällskapens förbund finner det nödvändigt att anslaget till försöksverksamheten uppdelas på en post till hushållningssällskapens egna försök och en post till skrivelseförsöken. Enligt förbundet skulle följden annars lätt kunna bli att efter hand allt större del av anslaget avsättes till sistnämnda försök. I anslutning härtill föreslås, att av anslaget 75 procent eller 450 000 kronor skola användas för sällskapens egna försök och 25 procent eller 150 000 kronor till skrivelseförsöken.

I stort sett samma synpunkter framföras även av *Föreningen jordbrukets forskare och försöksmän*.

I detta sammanhang må vidare nämnas att några remissinstanser, nämligen *lantbruksstyrelsen*, *lantbruksakademien*, *jordbrukets forskningsråd* samt *centralstyrelsen för Malmöhus läns försöksringar*, ansett särskilda medel böra ställas till statens jordbruksförsöks förfogande för undersökningar rörande rationalisering och mekanisering av försöksverksamheten i syfte att sänka försökskostnaderna och öka försöksarbetets effektivitet. Dylika åtgärder anses nödvändiga främst med hänsyn till den jämväl av kommittén påtalade bristen på arbetskraft inom försöksarbetet, vilken tvingat hushållningssällskapen till en betydande ökning av försökspersonalen samt till att anskaffa kapitalkrävande maskiner och mekanisk utrustning.

Även *Hushållningssällskapens förbund* framhåller att sällskapen alltmer nödsakats att mekanisera de med försöksarbetena sammanhängande fältarbetena. Enligt förbundets mening är denna mekanisering en form av gemensam maskin användning. Förbundet förordar därför, att sällskapens anskaffning och inköp av sådan för försöksverksamheten avsedd maskinell utrustning som såmaskiner, sprutor, tröskor och transportfordon m. m. skall kunna understödjas genom lån ur jordbrukets maskinlänefond samt bidrag till sådana låns återbetalning. Detta förslag framföres jämväl av *Älvsborgs läns norra hushållningssällskap*.

Slutligen må nämnas, att *Södermanlands läns hushållningssällskap* anser särskilda anslag till anskaffande av försöksutrustning och försöksmaskiner kunna ifrågasättas.

Lantbrukshögskolans anslagsäskanden för budgetåret 1952/53.

Såsom redan framgått av den föregående redogörelsen ha å riksstaten för innevarande budgetår till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till lokal försöksverksamhet samt Bidrag till fast försöksverksamhet anvisats reservationsanslag av 225 000 respektive 43 000 kronor. För budgetåret 1950/51 voro anslagen uppförda med samma belopp. Nettoutgifterna under anslagen uppgingo för sistnämnda budgetår till 115 808 respektive 43 000 kronor. Den låga belastningen å anslaget till bidrag till lokal försöksverksamhet berodde på eftersläpning, i det att vissa igångsatta eller planerade försök då ännu icke föranlett några större utgifter. Å anslaget förelåg därför den 1 juli 1951 en reservation å 214 168 kronor, därav 91 972 kronor voro odisponerade. Däremot fanns vid nämnda tidpunkt ingen nämnvärd reservation å anslaget till bidrag till fast försöksverksamhet. Beträffande de båda anslagens disposition torde få hänvisas till det föregående.

I skrivelse den 31 augusti 1951 hemställer *styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök*, att ifrågavarande båda anslag för budgetåret 1952/53 skola höjas med 49 000 respektive 11 200 kronor till 274 000 respektive 54 200 kronor. Vid anslagsberäkningen har styrelsen emellertid icke tagit hänsyn till de av 1950 års lantbruksförsökskommitté avgivna förslagen.

Ökningen av anslaget till *bidrag till lokal försöksverksamhet* beräknar styrelsen på följande sätt.

	Ökning
1. Bidrag till hushållningssällskapens lokala gödslings-, växtodlings- och ogräsförsök	15 800
2. Statens jordbruksförsöks specialförsöksverksamhet	
a) Kompensation för löneökningar	4 900
b) Försök med slåttervallar	5 000
c) Specialförsök med spårämnen	5 000
3. Försöksverksamhet med matpotatis	400
4. Stallgödselmedel	6 600
5. Ogräsbekämpningsförsök	
a) Kompensation för löneökningar	1 300
b) Försökmässig prövning av i handeln förekommande preparat m. m.	10 000
	Summa kronor 49 000

I sin motivering för anslagsberäkningen upplyser styrelsen till en början att föreståndaren för statens jordbruksförsök hemställt, att anslaget måtte höjas med 81 000 kronor till 306 000 kronor. Han har därvid erinrat om att han tidigare föreslagit vissa väsentliga förstärkningar av anslaget, vilka han ansett nödvändiga för att den lokala försöksverksamheten skulle kunna lösa den mångfald viktiga försöksuppgifter som åvila densamma. Med hänsyn

till att en särskild kommitté tillsatts för att utreda den lokala försöksverksamhetens problem har han emellertid nu i huvudsak begränsat sig till att begära förstärkning av de anslagsposter, som disponeras för att bekosta statens jordbruksförsöks egen verksamhet.

För egen del anser sig dock styrelsen endast böra föreslå en uppräknings med 49 000 kronor. Styrelsen finner emellertid denna anslagsökning särskilt angelägen. Till stöd för sin beräkning av de olika posterna i sammansättningen anför styrelsen i huvudsak följande.

1, 2a, 3, 4 och 5a. Ökningarna av dessa poster förklaras vara nödvändiga för att täcka kostnaderna för löneförhöjningar.

2 b. Försök med slätterravallor bli ganska dyrbara, därför att de nödvändigtvis bli mångåriga. Nuvarande anslag räcka icke till mer än en större försöksserie i taget. Då 8—10 år åtgå för att fullfölja en sådan serie, dröjer det onormalt lång tid, innan nya problem kunna upptagas. År 1951 nyanlades visserligen två mindre försöksserier. För dessa kommer att åtgå så mycket av reserverade medel och nya anslag, att ett fullföljande av det fastställda försöksprogrammet förutsätter en förstärkning av anslaget för budgetåret 1952/53.

2 c. Forsknings- och försöksverksamhet med spårämnen har från år 1946 till och med budgetåret 1950/51 pågått med anslag från jordbrukets forskningsråd. För budgetåret 1951/52 har emellertid intet anslag utgått från forskningsrådet för ändamålet. Försöksverksamheten måste därför upphöra till dess nytt anslag beviljas. Styrelsen anser, att en försöksverksamhet med spårämnen av minst samma omfattning som den förutvarande är nödvändig även i fortsättningen. Vidare framhålles, att jordbruksförsöksrådet uttalat att användningen av nya gödselmedel medför krav på en försöksverksamhet, som möjliggör studier av jordens behov av biogena element.

5 b. Ogräsförsöksverksamheten måste utvidgas, om det skall bli möjligt för statens jordbruksförsök att på ett någorlunda tillfredsställande sätt försöksmässigt pröva dels de redan i handeln förekommande preparaten och dels de nya, som ständigt strömma in från världens alla hörn. Det har dessutom visat sig nödvändigt att på ett bättre sätt än tidigare underkasta tekniken inom ogräsbekämpningen förnyad granskning. Även hormonderivatens stimulanseffekt måste försöksmässigt undersökas.

Vad härefter angår anslaget till *bidrag till fast försöksverksamhet* anför styrelsen, att föreståndaren för statens jordbruksförsök begärt en ökning med 31 200 kronor. Med hänsyn till pågående utredning rörande den lokala försöksverksamheten anser sig emellertid styrelsen icke böra tillstyrka någon nämnvärd utökning av verksamheten, trots att detta i och för sig måste anses angeläget. Styrelsen förklarar sig sålunda endast kunna förorda, att anslaget skall höjas med 6 200 kronor på grund av ökade lönekostnader samt att 5 000 kronor skola anvisas till försök med olika såningsdjup. Enligt vad styrelsen upplyser har jordbruksförsöksrådet uttalat önskemål om att dylika försök skola upptagas på jordbruksförsökens arbetsprogram för år 1952.

Departementschefen.

Den betydelse, som en effektiv och omfattande försöksverksamhet har för jordbrukets utveckling, är allmänt erkänd. Genom försöksverksamheten vinnas de praktiska erfarenheter, som ofta fordras för att jordbruksforskningens framsteg skola kunna utnyttjas i praktisk jordbruksdrift. Försöksverksamheten behövs även på en mångfald andra områden för att jordbrukarna skola kunna få sådan ledning och sådana anvisningar rörande jordbruksdriftens anordnande, att de kunna utnyttja sina produktionsfaktorer på bästa möjliga sätt.

Med hänsyn till dessa förhållanden är det självfallet av största vikt att de medel, som stå till försöksverksamhetens förfogande, skola utnyttjas så effektivt som möjligt. Betydelsen härav ökas ytterligare, i den mån medelsanvisningen på grund av statsfinansiella skäl måste hållas på en lägre nivå än som i och för sig vore önskvärd.

Kommittén har i första hand företagit en omprövning av den lokala jordbruksförsöksverksamhetens organisation i syfte att effektivisera densamma. Vidare har kommittén föreslagit vissa ändringar i grunderna för det statliga stödet åt denna verksamhet ävensom införande av möjlighet för hushållningssällskapen att få statligt stöd till inrättande och drivande av egna försöks- och demonstrationsgårdar. Kommittén har däremot — i enlighet med sina direktiv — ej ingått på frågan om en utvidgning av jordbruksförsöksverksamheten. Det må även anmärkas, att kommitténs arbete ej berört husdjursförsöks- och trädgårdsförsöksverksamheten.

Vad angår organisationen av den lokala jordbruksförsöksverksamheten syfta de förslag, som kommittén framlagt, i främsta rummet till att skapa garantier för att erforderlig samordning skall komma till stånd vid planeringen och utförandet av de försök, som skola utläggas på olika håll. Genom en dylik samordning har kommittén velat vinna dels att försöken i största möjliga utsträckning skola kunna inriktas på de problem, som vid en allsidig bedömning måste anses mest angelägna, dels att försök rörande samma problem ej skola bedrivas på olika håll i större omfattning än som behövs för att tillförlitliga resultat skola erhållas utan i stället företagas så, att säkra svar på de uppställda frågorna kunna erhållas så snabbt och billigt som möjligt.

De åtgärder, som kommittén föreslagit i dessa syften, innebära huvudsakligen, att landet skulle indelas i sju försöksdistrikt, vart och ett bestående av två eller flera hushållningssällskapsområden. Inom varje sådant distrikt skulle finnas en särskild distriktsnämnd med uppgift, bland annat, att upprätta förslag till program rörande samtliga de försök som under viss period skulle utläggas inom distriktet med stöd av statsmedel. Programmet skulle sålunda omfatta ej blott sådana försök, som hittills utförts inom ramen för sällskapens lokala försöksverksamhet i egentlig mening, utan även sådana försök, som sällskapen hittills utfört på uppdrag av statens

jordbruksförsök, s. k. skrivelseförsök. Sedan de olika distriktsnämnderna uppgjort förslag till program för ett visst år, skulle dessa förslag därefter granskas och, i mån av behov, sammanjämkas av ett särskilt centralorgan. Detta skulle bestå av dels överinspektören för jordbrukets försöksväsen, dels representanter för distriktsnämnderna och statens jordbruksförsök och dels statsagronomen i statistik och försöksteknik. Centralorganet skulle även kunna med sig adjungera representanter för andra institutioner, som bedriva forskning eller försöksverksamhet på jordbrukets område. Då centralorganet behandlat distriktsnämndernas förslag, skulle centralorganet för styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök framlägga ett förslag till försöksprogram för hela landet. Det skulle därefter ankomma på sagda styrelse att slutligt pröva och fastställa försöksprogrammet. I anslutning till detta organisationsförslag har kommittén ansett att det nuvarande lantbruksförsöksrådet borde upphöra.

Det är enligt min mening uppenbart att en organisation av den art, som nu antytts, i åtskilliga avseenden innebär fördelar framför den nuvarande. Den skulle sålunda otvivelaktigt ge större garantier för att valet av försöksuppgifter skulle ske med vederbörligt beaktande av de olika frågornas angelägenhetsgrad och likaså för att försöken skulle utläggas på ett fullt ändamålsenligt sätt och onödig dubbling undvikas. Emellertid kan jag samtidigt ej undgå att finna, att vissa svagheter vidlåda den föreslagna organisationsformen. En av dessa sammanhänger med spørsmålet om en gränsdragning mellan verksamheten vid statens jordbruksförsök, å ena, samt den lokala försöksverksamheten, å andra sidan.

I direktiven för kommitténs arbete uttalades rörande sistnämnda spørsmål, att kommittén borde överväga frågan om en gränsdragning mellan de försök, som borde utföras i statens lantbruksförsöks egen regi, och de försök, som borde utföras inom ramen för den lokala försöksverksamheten. En grundläggande princip syntes därvid böra vara, att de statliga försöksgårdarna i främsta rummet borde användas för grundläggande eller mera krävande försök ävensom för försök av mera allmängiltig karaktär, medan hushållningssällskapens försöksverksamhet främst borde inriktas på att klarlägga sådana problem, vilkas lösande vore av omedelbar praktisk betydelse för jordbruket i vederbörande sällskaps område. Det framhölls emellertid samtidigt, att en dylik gränsdragning givetvis icke borde innebära, att den lokala verksamheten icke skulle kunna utnyttjas även för den statliga försöksverksamhetens räkning. Tvärtom borde där liksom hittills ett fruktbarande samarbete eftersträvas.

Kommittén har rörande detta spørsmål uttalat att det enligt dess mening icke finnes skäl att uppdraga någon skarp gräns mellan de försök, som böra utföras i statens lantbruksförsöks regi, och de försök, som böra utföras inom ramen för den lokala försöksverksamheten. I enlighet härmed har kommittén också, såsom förut nämnts, förutsatt att de program, som enligt dess förslag skulle upprättas av distriktsnämnderna och slutligen fastställas av styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, skulle upp-

taga ej blott de försök, som falla inom ramen för vad som hittills brukat hänföras till den lokala försöksverksamheten, utan även de s. k. skrivelseförsöken, vilka sällskapen hittills utfört på uppdrag av statens jordbruksförsök.

I överensstämmelse med den uppfattning, som kommit till uttryck i direktiven ävensom i några remissyttranden, anser jag emellertid att det skulle innebära en olägenhet, om skillnaden mellan statens jordbruksförsöks verksamhet och den lokala försöksverksamheten på detta sätt till stor del skulle utplånas. I detta avseende kan jag i stort sett ansluta mig till vad som anförts i yttrandet från lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier. Jag vill även framhålla, att den nyss berörda olägenheten gör sig gällande i särskilt hög grad, därest de bidrag, som utgå av allmänna medel, ej förslå till att täcka hela kostnaden för försöken. Kommittén har visserligen föreslagit att så skall ske och för detta ändamål även förordat en betydande höjning av de statliga anslagen till försöksverksamheten. Ehuru även jag anser en höjning av dessa anslag befogad, kan jag i nuvarande läge icke förorda en höjning av den storleksordning som kommittén ifrågasatt. Man bör därför enligt min mening räkna med att en del av kostnaderna för den lokala försöksverksamheten liksom hittills skall bestridas av de medel, som stå till sällskapens förfogande för uppehållande av deras verksamhet i allmänhet. Det synes då ej lämpligen böra sättas i fråga, att ett sällskap av egna medel skulle bestrida en del av kostnaderna för ett försök, som ej är av omedelbart intresse för sällskapets egen upplysnings- och rådgivningsverksamhet utan utföres för att lösa mera långsiktiga problem, med vilka statens jordbruksförsök äro sysselsatta.

I enlighet med vad jag nu anfört bör alltså enligt min mening en viss skillnad även i fortsättningen upprätthållas mellan den rent lokala försöksverksamheten och de s. k. skrivelseförsöken. Detta utgör väl i och för sig intet avgörande hinder för inrättandet av försöksdistrikt och distriktsnämnder med den uppgift, som kommittén föreslagit. Mot denna organisationsform kunna emellertid enligt min mening anföras betänkligheter även ur andra synpunkter. Det synes sålunda till en början klart att det, såvida man ej vill avsevärt utöka antalet distrikt, blir nödvändigt att i vissa fall till ett och samma distrikt hänföra hushållningssällskap med tämligen olikartade jordbruksintressen. Ökar man åter antalet distrikt så mycket som behövs för att undvika denna olägenhet, löper man risken att antalet blir så stort att vad kommittén velat vinna genom distriktsindelningen i huvudsak går förlorat. Vidare synes det föreligga fara för att arbetet inom distriktsnämnderna skulle bli tämligen tungrott och dessutom — eftersom en sammanjämkning av nämndernas förslag till försöksprogram under alla förhållanden skulle behöva företagas centralt — delvis skulle komma att innebära ett dubbelarbete.

På grund av nu anförda förhållanden anser jag mig ej kunna förorda att sådana försöksdistrikt och distriktsnämnder, som kommittén angivit, skola inrättas obligatoriskt. Däremot synes det önskvärt, att man söker att på an-

nat sätt tillgodose de synpunkter, som legat till grund för kommitténs förslag. Såsom anförts i några yttranden torde härvidlag otvivelaktigt åtskilligt kunna vinnas genom samarbete på frivillighetens väg dels mellan målsmännen för den lokala försöksverksamheten, å ena, samt representanter för den statliga försöksverksamheten, å andra sidan, dels mellan närliggande sällskap med likartade problem. Ett dylikt samarbete förekommer redan i ej oväsentlig utsträckning, och det synes angeläget att det skall ytterligare utbyggas och fördjupas. Jag förutsätter att överinspektören för försöksväsendet samt statens jordbruksförsök komma att verka härför.

Med hänsyn till den uppfattning, åt vilken jag nu givit uttryck, saknar jag anledning att ingå på frågorna om distriktsindelningen och distriktsnämndernas sammansättning.

Kommitténs förslag i fråga om försöksprogrammet innebär emellertid — utöver vad nu sagts om att skrivelseförsöken skulle ingå i detsamma och om sättet för detsammans upprättande — ännu en betydande avvikelse från vad som nu gäller. De standardplaner, som nu upprättas, ange nämligen i fråga om hushållningssällskapens sort- och gödslingsförsök endast de försökstyper, för vilka bidrag skall utgå. Sällskapen ha sålunda i stort sett frihet att själva bestämma, hur många försök av de olika typerna de vilja utföra, var försöken skola läggas m. m. Det av kommittén föreslagna försöksprogrammet skulle däremot kunna betydligt mera i detalj reglera både antalet av de försök av olika typer, för vilka statsbidrag skulle kunna utgå till varje sällskap, ävensom fordringarna i övrigt på representativitet m. m. Även i detta avseende bör kommitténs förslag ses mot bakgrunden av att kommittén förordat att statsbidragen till de lokala försöken skulle utformas så att de gäve full ersättning för försökskostnaderna.

Hur långt man bör gå i fråga om en sådan detaljreglering kan uppenbarligen vara tveksamt. Å ena sidan är det enligt min mening angeläget, att man ej i onödan begränsar hushållningssällskapens frihet att själva bestämma, på vilka av de i försökstyperna upptagna problemen de önska koncentrera sig, och hur försöken rörande dessa problem skola utläggas. Detta gäller givetvis i särskilt hög grad, därest sällskapen själva ha att bära en del av försökskostnaden. Å andra sidan är det klart att det — både med hänsyn till de statsmedel som satsas för ändamålet och till jordbrukets intresse av att snabbt och säkert få svar på de uppställda frågorna — är av vikt att försöken utformas så ändamålsenligt som möjligt ur kostnads- och effektivitetssynpunkt.

Vid övervägandet av denna fråga har jag kommit till den uppfattningen, att man i princip liksom hittills bör överlåta åt de olika sällskapen att besluta om detaljinriktningen av deras försöksverksamhet. Man kan dock enligt min uppfattning ej bortse från att det kan vara erforderligt med vissa kompletterande föreskrifter i syfte att öka den lokala försöksverksamhetens effektivitet. I anslutning till fastställandet av försöksprogrammet böra därför till en början kunna meddelas bestämmelser rörande fördelningen av

de tillgängliga bidragsmedlen mellan sällskapen, så att man får en lämplig avvägning av de belopp, som ställas till de olika sällskapens förfogande. Om så skulle anses av behovet påkallat böra vidare beträffande viss eller vissa försökstyper kunna meddelas föreskrifter rörande det maximiantal försök, för vilka bidrag må utgå till visst eller vissa sällskap, ävensom kompletterande villkorsbestämmelser beträffande utläggningen av försöken. Jag vill emellertid framhålla att bestämmelser av sist nämnt slag böra meddelas endast därest ett påtagligt behov därav skulle föreligga.

Det förberedande arbetet med upprättande av försöksprogram bör enligt min mening bedrivas i stort sett i samma ordning som hittills. Detta arbete bör sålunda åvila statens jordbruksförsök, givetvis efter inhämtande av yttranden och förslag från hushållningssällskapen och andra intresserade. För att man skall erhålla en önskvärd samordning av verksamheten torde det emellertid vara av värde, om de lokala intressena beredas möjlighet att medverka även vid den centrala sammanställningen och sammanjämkningen av de föreliggande önskemålen. Sedan statens jordbruksförsök framlagt sitt förslag till arbetsprogram, torde detta därför böra granskas av ett centralt organ av den art, som kommittén föreslagit. Då några distriktsnämnder enligt min uppfattning ej böra inrättas, torde de representanter för distriktsnämnderna, som enligt betänkandet skulle ingå i sagda centralorgan, lämpligen kunna ersättas av förslagsvis fyra av försöksledarmötet utsedda representanter.

Den slutliga prövningen och fastställandet av försöksprogrammet torde liksom hittills böra ankomma på styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök.

Såsom kommittén framhållit torde det samarbete man velat trygga genom inrättandet av det nuvarande lantbruksförsöksrådet, i praktiken kunna vinnas på enklare sätt. Jag har med hänsyn härtill intet att erinra mot kommitténs förslag, att försöksrådets verksamhet skall upphöra.

Vad kommittén anfört angående försöksledarmötet föranleder ingen erinran från min sida. De synpunkter, som lantbruksakademien och jordbrukets forskningsråd anfört rörande mötets uppgifter, synas även värda beaktande.

Vad härefter angår frågan om statsbidrag till den lokala försöksverksamheten har kommittén föreslagit, att full ersättning av allmänna medel i princip skulle utgå för sällskapens direkta utgifter för försöken. Det skulle dock ankomma på överinspektören för jordbrukets försöksväsen och det av kommittén föreslagna försöksrådet att med ledning av företedda kostnadskalkyler och vissa av kommittén angivna regler rörande de utgifter, som skulle ersättas, fastställa vissa maximibelopp för ersättningarna. Såvitt angår skrivelseförsöken innebär nämnda princip i stort sett ingen avvikelse från vad som gäller för närvarande. Beträffande den egentliga lokala försöksverksamheten skulle ett genomförande av förslaget däremot medföra en mycket avsevärd höjning av ersättningsbeloppen. Dessa äro för närvarande maximerade till 30 kronor för gödslingsförsök och 45 kronor för

sortförsök, under det att kommittén uppskattat de faktiska kostnaderna till i medeltal 225 kronor per försök.

Även enligt min mening är en höjning av de nuvarande bidragen nödvändig, om den lokala försöksverksamheten skall kunna uppehållas på en någorlunda tillfredsställande nivå. Såsom jag redan förut angivit kan jag dock icke i nuvarande läge förorda en höjning av den storleksordning som kommittén ifrågasatt, utan är av den uppfattningen att en del av kostnaderna liksom hittills måste få bestridas av de medel, som ställas till sällskapens förfogande för uppehållande av deras verksamhet i allmänhet. Jag vill i detta sammanhang erinra om att i propositionen nr 32/1952 angående anslag till hushållningssällskapen för budgetåret 1952/53 föreslagits en förhållandevis betydande ökning av sällskapens omkostnadsanslag. Såsom anförts i ett yttrande synes det vidare ur administrativa synpunkter önskvärt att det nuvarande systemet med fasta högstbelopp skall bibehållas. Dessa torde få bestämmas av Kungl. Maj:t med hänsyn till medelsåtgången och försöksverksamhetens omfattning m. m. Med hänsyn till nu anförda förhållanden anser jag mig ej kunna tillstyrka att man för nästa budgetår vid bestämmandet av storleken av anslaget till den lokala försöksverksamheten skall räkna med högre bidrag än 60 kronor för såväl gödslings- som sortförsök.

Mot kommitténs förslag att statsbidragen till försöksringar för lokala gödslingsförsök skola göras oberoende av ortsbidrag har jag intet att erinra.

I detta sammanhang torde jag få upptaga även en annan fråga angående ändring i villkoren för statsbidrag till lokala gödslings- och sortförsök. Såsom villkor för dylika bidrag gäller för närvarande, att den lokale ledaren av försöken äger tillräckliga insikter i försöksarbete, att försöksledaren till sitt förfogande har teknisk försöksutrustning av beskaffenhet att kunna godkännas av lantbrukshögskolan samt att försöksverksamheten bedrivs på ett tillfredsställande sätt i överensstämmelse med av lantbrukshögskolan meddelade anvisningar. Samtliga dessa villkor torde böra bibehållas. Härutöver gäller emellertid för närvarande ytterligare såsom villkor för bidrag, att vederbörande hushållningssällskap eller försöksring icke för verksamhetens upprätthållande mottager understöd från konstgödsselfirmor eller jämförliga intressenter vare sig i form av kontant bidrag eller fri konstgödsel eller eljest. Sistnämnda villkor torde väl ha varit motiverat under de förhållanden, som rådde då bestämmelsen tillkom. Någon anledning att numera upprätthålla detsamma torde emellertid icke föreligga.

Med den ståndpunkt beträffande upprättandet av försöksprogrammet, som jag intagit, torde överinspektörens befattning med granskningen av dessa program ej bli så omfattande, att det enbart med hänsyn till denna arbetsuppgift kan anses erforderligt att den försöksgårdsföreståndartjänst, som eventuellt kan bli överflödigt, skall överföras till hans kansli. Med anledning av vad som i ett yttrande anförts rörande kommitténs förslag här om vill jag emellertid framhålla, att gällande tjänstebestämmelser uppen-

barligen ej lägga hinder i vägen för att innehavaren av sagda tjänst placeras vare sig å kansliet eller å statens jordbruksförsök.

Vad kommittén anfört angående de s. k. beställningsförsöken från enskilt håll kan jag i och för sig biträda. Samtidigt vill jag framhålla att det, även om något formellt hinder ej uppställes för sällskapen att åtaga sig beställningar i sådana fall, där beställaren har ett direkt kommersiellt intresse av försökets utfall, är angeläget att sällskapen i normala fall skola åtaga sig dylika beställningar endast i samförstånd med vederbörande centrala institution.

I fråga om organisationen av den fasta försöksverksamheten har kommittén till en början föreslagit den ändringen att verksamheten vid de till lantbruks- eller lantmannaskola förlagda försöksstationerna skulle inordnas under hushållningssällskapen i stället för att, såsom nu är fallet, handhavas av vederbörande skola efter anvisningar av statens jordbruksförsök. I likhet med några remissinstanser anser jag emellertid att tillräckliga skäl saknas för en dylik åtgärd. Jag vill härvidlag särskilt framhålla dels att en dylik åtgärd skulle strida mot den uppfattning i fråga om gränsdragningen mellan den statliga försöksverksamheten och sällskapens försöksverksamhet, åt vilken jag i det föregående givit uttryck, dels att densamma med all sannolikhet skulle menligt inverka på skolornas och deras befattningshavares intresse för försöksverksamheten. Vad jag nu sagt gäller dock givetvis endast sådan försöksverksamhet, som bedrivs efter överenskommelse mellan skolan och statens lantbruksförsök. I den mån vid ett skoljordbruk därutöver i samråd med hushållningssällskapet utläggas försök, som inrymmas under sällskapets lokala försöksverksamhet, böra självfallet de för sistnämnda försöksverksamhet gällande reglerna tillämpas.

Det viktigaste av kommitténs förslag i fråga om den fasta försöksverksamheten gäller emellertid möjligheten för sällskapen att inrätta försöksgårdar i egen regi. I likhet med kommittén anser jag, att dylika försöksgårdar måste tillmätas ett stort värde. Erfarenheterna från de sällskap, där sådana gårdar redan kommit till stånd, torde till fullo bestyrka detta. Försöksgårdar av detta slag kunna vidare bli ett värdefullt komplement till de statliga försöksgårdarna och torde kunna åstadkommas med väsentligt mindre tillskott av allmänna medel än vad som skulle erfordras, om i stället det statliga försöksgårdssystemet skulle utbyggas. Jag ansluter mig därför till kommitténs uppfattning, att det allmänna bör underlätta för sällskapen att anskaffa dylika gårdar. I fråga om formerna för stödet kan jag även i väsentliga delar godtaga kommitténs förslag. Hushållningssällskap, som önskar inrätta försöksgård, torde därför efter prövning av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall böra kunna erhålla lånegaranti i överensstämmelse med vad som gäller beträffande dylik garanti vid förvärf av mark för yttre rationaliseringsändamål. Med hänsyn till att den kapitalinvestering, som kan erfordras för anskaffande av inventarier och dylikt, kan bli tämligen be-

tungande, torde hushållningssällskap, som efter prövning av Kungl. Maj:t skall igångsätta egen försöksgård, böra kunna erhålla lånegaranti jämväl för driftslån.

De lånegarantier, som kunna komma att beviljas för nu nämnda ändamål, torde kunna inrymmas inom ramen för de garantiutfästelser, som enligt riksdagens medgivande må lämnas för yttre rationaliseringsåtgärder respektive för driftslån. Någon särskild garantiram för nu ifrågavarande ändamål torde alltså ej erfordras.

För försök, som ett hushållningssällskap inom ramen för det vederbörigen fastställda försöksprogrammet utför på egen försöksgård, bör givetvis utgå bidrag enligt samma grunder som för försök på annan plats. Enligt kommitténs förslag skulle emellertid härjämte utgå en särskild ersättning med 10 kronor för varje försöksparcell. Detta förslag har motiverats med att de försök, som skulle komma att förläggas till försöksgårdar, torde bli speciellt krävande beträffande skötsel och tillsyn och komma att medföra större intrång än normalt. Jag kan dock ej ansluta mig till detta förslag utan anser att ersättningen för här ifrågavarande försök bör utgå efter samma grunder som ersättning för annan lokal försöksverksamhet. I detta sammanhang må emellertid även påpekas, att det torde kunna förutsättas, att statens jordbruksförsök komma att söka använda här avsedda gårdar för utläggande av sådana försök, som ingå i jordbruksförsökens egen verksamhet. För dylika försök böra försöksgårdarna — i enlighet med vad förut anförts — kunna påräkna full ersättning.

I anslutning till sina förslag rörande försöksverksamheten har kommittén även upptagit vissa frågor om åtgärder för att underlätta spridningen av försöksresultaten. Kommittén förordar härvid att anslaget till statens jordbruksförsöks trycknings- och publikationskostnader skall höjas från det för innevarande budgetår beräknade beloppet av 15 000 kronor till 40 000 kronor. Såsom en åtgärd, vilken särskilt tar sikte på att sprida kunskaper bland jordbrukarna om resultaten av försöks- och rationaliseringsverksamheten, föreslår kommittén härjämte att sällskapen skola erhålla ekonomiskt stöd av det allmänna för anskaffande och drivande av särskilda demonstrationsgårdar.

Vad först angår anslaget till trycknings- och publikationskostnader vill jag erinra om att i riksstatsförslaget för nästa budgetår under anslaget till omkostnader vid lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök för publikationstryck vid statens jordbruksförsök upptagits ett med 5 000 kronor till 20 000 kronor förhöjt belopp. Någon ytterligare medelsanvisning för ändamålet anser jag mig ej kunna föreslå så vitt angår nästa budgetår.

Vad härefter gäller frågan om statligt stöd till demonstrationsgårdar delar jag kommitténs uppfattning, att dylika gårdar kunna vara av mycket stort värde såsom ett hjälpmedel i sällskapens upplysnings- och rådgivningsverksamhet bland jordbrukarna. De konkreta belägg för effekten av en ändamålsenlig planläggning av jordbruksdriften och av olika rationaliseringsåtgärder, som kunna lämnas på dylika gårdar, torde ofta i

högre grad än många andra upplysningsformer vara ägnade att ge positiva resultat. Att inrätta sådana försöksgårdar, som föreslagits i det föregående, kan härvidlag icke anses tillräckligt, då driften vid dessa med hänsyn till försöksverksamheten i regel ej kan läggas på det sätt, som ur jordbruks-ekonomisk synpunkt är mest lämpligt. Jag finner det därför önskvärt att sällskapen skola få stöd av det allmänna för anskaffande och drivande även av demonstrationsgårdar. Jag vill emellertid anmärka att vad jag nu sagt om skillnaden mellan försöks- och demonstrationsverksamhet givetvis icke utesluter, att dessa båda verksamhetsgrenar i större eller mindre utsträckning kunna förenas på en gård.

Såsom kommittén framhållit kan demonstrationsgårdsverksamheten bedrivas under olika former. Ett sällskap kan sålunda köpa eller arrendera en gård för detta ändamål eller också träffa avtal med ägaren av viss gård om att denne skall ställa gården till förfogande för demonstrationsändamål. För egen del anser jag att särskilt den sista utvägen ofta torde vara att föredraga, då man därigenom dels kan undvika kapitalinvesteringar och dels lättare än eljest kan åstadkomma ett ur demonstrationssynpunkt önskvärt ombyte av gårdar.

Det statliga stödet till hushållningssällskap för anskaffande av demonstrationsgård torde böra utgå efter samma grunder som de, vilka jag förut föreslagit i fråga om stöd för anskaffande av försöksgård. Kungl. Maj:t bör sålunda kunna lämna lånegaranti för inköp av dylik gård ävensom för driftslån i samband med köp eller arrende av dylik gård. Några särskilda bestämmelser angående lån och bidrag till rationaliseringsåtgärder vid demonstrationsgårdar äro enligt min mening icke påkallade. De bestämmelser, som i allmänhet gälla för dylika lån och bidrag, torde sålunda böra tillämpas även i nu förevarande fall. Vad till slut angår driften av demonstrationsgård torde man även här ha att räkna med att något intrång kommer att uppstå till följd av syftet med gården. Det synes därför önskvärt att ett visst bidrag skall kunna utgå av allmänna medel såsom ersättning härför. Omfattningen av intrånget kan dock uppenbarligen komma att variera avsevärt. I vissa fall torde det ej behöva bli större än att det kan täckas av gårdens inkomster, medan det i andra fall, såsom även påpekats i några yttranden, kan komma att ej oväsentligt överstiga det av kommittén föreslagna bidragsbeloppet av 1 200 kronor för år och gård. Med hänsyn härtill synes det lämpligast att ett visst belopp ställes till Kungl. Maj:ts förfogande, ur vilket bidrag får utgå efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall. Såsom jag i det följande skall närmare angiva förordar jag att den nuvarande studiegårdsverksamheten skall upphöra. Det belopp, som därigenom inbesparas, i runt tal 70 000 kronor om året, synes lämpligen i stället kunna användas för nu ifrågavarande demonstrationsgårdsverksamhet. Det torde emellertid icke vara sannolikt att något större antal demonstrationsgårdar kommer till stånd redan under nästa budgetår. Med hänsyn härtill torde man ej för budgetåret 1952/53 behöva räkna med större medelsbehov för nu ifrågavarande ändamål än 30 000 kronor.

Enligt kommitténs förslag skulle demonstrationsgårdsverksamheten ställas under överinseende av lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, som tillika skulle vara anslagsmyndighet. Då demonstrationsgårdsverksamheten är att betrakta som ett led i hushållningssällskapens allmänna upplysningsverksamhet på jordbrukets område, är det emellertid enligt min mening riktigare att verksamheten skall stå under överinseende av lantbruksstyrelsen.

Fördelningen av nyssnämnda belopp torde i enlighet med det anförda böra ankomma på Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, lantbruksstyrelsen.

I fråga om inköp av sådana försöks- och demonstrationsgårdar som nu nämnts, torde det av flera skäl vara lämpligt att en viss återhållsamhet iakttages till dess ytterligare erfarenheter av verksamheten å dylika gårdar hunnit inhämtas. Med hänsyn härtill anser jag att lånegaranti tills vidare ej bör beviljas för inköp av mer än högst 10 sådana gårdar.

I anslutning till det anförda torde jag även få upptaga frågan om en eventuell utbyggnad av det statliga försöksgårdssystemet. Såsom tidigare framhållits kunna av hushållningssällskapen drivna försöksgårdar bli ett värdefullt komplement till de statliga försöksgårdarna. Inrättas dylika gårdar kommer därför frågan om en utbyggnad av det statliga försöksgårdssystemet i ett annat läge än tidigare. Det synes under sådana förhållanden ej i nuvarande läge finnas anledning att överväga att inrätta ytterligare statliga försöksgårdar utöver dem som redan finnas eller för vilka mark redan förvärvat av det allmänna.

Jag anser mig ej kunna tillstyrka att, såsom i ett par yttranden ifrågasatts, lån och bidrag ur jordbrukets maskinlånefond skulle kunna utgå till hushållningssällskapen för anskaffande av utrustning för försöksverksamheten.

I detta sammanhang torde jag även få beröra frågan om studiegårdsverksamhetens bibehållande. Det är enligt min mening ofrånkomligt att denna verksamhet varit förhållandevis dyrbar och knappast givit resultat, som stått i rimlig proportion till kostnaderna. Såsom kommitténs majoritet påpekat kunna dessutom de föreslagna demonstrationsgårdarna fullgöra en avsevärd del av de uppgifter, som studiegårdarna varit avsedda att fylla. Med hänsyn härtill ansluter jag mig till kommittémajoritetens förslag att studiegårdsverksamheten skall upphöra och att de medel, som inbesparas därigenom, i stället skola användas för att främja en demonstrationsgårdsverksamhet av det slag, som förut angivits.

Även om en nedläggning av studiegårdsverksamheten nu beslutas, torde emellertid vissa kostnader för verksamheten komma att uppstå under budgetåret 1952/53. Kontrakten angående studiegårdarna kunna nämligen i en del fall ej genom uppsägning bringas till upphörande tidigare än den 30 september 1952. Vissa mindre ersättningsbelopp torde därför få utbetalas till gårdarnas innehavare för tiden den 1 juli--den 30 september 1952. Dessa

ersättningar ävensom de avvecklingskostnader, som i övrigt kunna uppstå, torde ej komma att uppgå till större belopp än att de kunna inrymmas i det anslag å 30 000 kronor, som enligt vad jag förut anfört bör utgå för nästa budgetår för demonstrationsgårdsvksamhet.

Kommittén har även behandlat spørsmålet om vissa åtgärder för tillsyn över sådan enskild försöksverksamhet, som drives i vederbörande företags eller organisations egen regi. I de fall då resultaten av sådan försöksverksamhet äro avsedda att offentliggöras och vinna officiell karaktär, har kommittén ansett att verksamheten i viss utsträckning bör följas från det allmännas sida. Med anledning härav vill jag allenast framhålla, att det givetvis bör ankomma på vederbörande statliga organ att pröva, huruvida en dylik försöksverksamhet kan anses så upplagd att organet bör biträda vid tillsynen över verksamheten eller medge, att resultaten av denna få offentliggöras under myndighetens medverkan. Att det därvid skulle uppställas några särskilda villkor i fråga om godkännande av den person, som leder försöksverksamheten, eller rörande dennes anställnings- och pensionsförhållanden finner jag däremot icke lämpligt.

Vad till slut angår anslagsfrågorna har jag redan förut angivit att man enligt min mening bör uppehålla den hittillsvarande skillnaden mellan den lokala försöksverksamheten i egentlig mening och de s. k. skrivelseförsöken. Med hänsyn härtill synes det lämpligt att dessa båda grenar hållas åtskilda även anslagsmässigt. I princip anser jag det riktigt att medelsanvisningen till täckande av kostnaderna för skrivelseförsöken, på sätt lantbrukshögskolans lärar- och försökskollegier uttalat, liksom medelsanvisningen till den fasta försöksverksamheten skall ske under den i anslaget till materiel m. m. vid lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök ingående delposten till försökskostnader och materiel avseende statens jordbruksförsök. I avvaktan på en sådan omläggning torde för nästa budgetår kostnaderna för skrivelseförsöken och bidragen till den fasta försöksverksamheten böra upptagas under ett särskilt anslag under rubriken Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till fast försöksverksamhet m. m. Vidare torde under rubriken Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till lokal försöksverksamhet böra upptagas det belopp, som skall utgå till hushållningssällskapen för ifrågavarande verksamhet. Slutligen torde såsom ett särskilt anslag under rubriken Bidrag till hushållningssällskapen: Demonstrationsgårdsvksamhet böra upptagas det belopp som skall utgå i årliga bidrag till demonstrationsgårdar. Samtliga tre anslag torde böra givas karaktär av reservationsanslag.

Vad angår anslagens storlek torde man i fråga om den lokala försöksverksamheten kunna utgå från det antal försök, som lärar- och försökskollegierna angivit, eller 3 000, ävensom ett bidrag av 60 kronor per försök. Kostnaden för bidragen skulle i så fall komma att uppgå till sammanlagt 180 000 kronor. Under anslaget för Bidrag till fast försöksverksamhet m. m.

torde böra upptagas dels det belopp av 43 000 kronor, som för innevarande budgetår utgår för bidrag till fasta försöksstationer och försöksfält, dels den del av det hittillsvarande anslaget till lokal försöksverksamhet, som är avsedd för skrivelseförsöken samt för försök med matpotatis, stallgödsel och ogräsbekämpningsmedel, sammanlagt 96 200 kronor. Summan av dessa båda belopp, i runt tal 140 000 kronor, torde vidare med hänsyn till den löne- och kostnadsstegring, som inträtt under 1951 och är att förvänta under år 1952, böra uppräknas med 25 procent eller 35 000 kronor. Sammanlagt synes anslaget alltså böra uppföras med ett belopp av (140 000 + 35 000 =) 175 000 kronor.

För bidrag till hushållningssällskapens demonstrationsgårdsverksamhet bör såsom förut nämnts beräknas ett belopp av 30 000 kronor.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga de författningsändringar och utfärda de föreskrifter i övrigt, vilka bli erforderliga vid bifall till vad jag i det föregående förordat.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1) godkänna de förslag rörande organisationen av den lokala försöksverksamheten på jordbrukets område, m. m., vilka angivits i det föregående;

2) å riksstaten för budgetåret 1952/53 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till *Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till lokal försöksverksamhet* ett reservationsanslag av 180 000 kronor;

b) till *Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Bidrag till fast försöksverksamhet m. m.* ett reservationsanslag av 175 000 kronor;

c) till *Bidrag till hushållningssällskapen: Demonstrationsgårdsverksamhet* ett reservationsanslag av 30 000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gunnar Eklund.